

ISSN 2518-7937

№ 4(92)/2018

ПЕДАГОГИКА сериясы

Серия ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY Series

ҚАРАҒАНДЫ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
КАРАГАНДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА

BULLETIN
OF THE KARAGANDA
UNIVERSITY

ISSN 2518-7937

Индексі 74622

Индекс 74622

ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
КАРАГАНДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА

BULLETIN
OF THE KARAGANDA
UNIVERSITY

ПЕДАГОГИКА сериясы

Серия ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY Series

№ 4(92)/2018

Қазан–қараша–желтоқсан
30 желтоқсан 2018 ж.

Октябрь–ноябрь–декабрь
30 декабря 2018 г.

October–November–December
December, 30, 2018

1996 жылдан бастап шығады
Издается с 1996 года
Founded in 1996

Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год
Published 4 times a year

Қарағанды, 2018
Караганда, 2018
Karaganda, 2018

Бас редакторы

ЖМ ХҒА академигі, заң ғыл. д-ры, профессор

Е.Қ.Көбеев

Бас редактордың орынбасары **Х.Б. Омаров**, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі,
техн. ғыл. д-ры, профессор

Жауапты хатшы **Г.Ю. Аманбаева**, филол. ғыл. д-ры, профессор

Редакция алқасы

Б.А.Жетпісбаева,	ғылыми редактор пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
М.Н.Сарыбеков,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Қ.М.Арынғазин,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
С.Т.Каргин,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Л.А.Шкутина,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Г.О.Тәжіғұлова,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Н.Э.Пфейфер,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Ш.М.Мухтарова,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
С.К.Әбілдина,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Н.Б.Михайлова,	PhD, профессор (Германия);
А.Миколайчак,	PhD, профессор (Польша);
Т.В.Машарова,	пед. ғыл. д-ры (Ресей);
И.А.Федосеева,	пед. ғыл. д-ры (Ресей);
Д.А.Казимова,	пед. ғыл. канд. (Қазақстан);
Т.Ю.Шелестова	жауапты хатшы PhD (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: 100024, Қазақстан, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28

Тел.: (7212) 77-03-69 (ішкі 1026); факс: (7212) 77-03-84.

E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Сайт: vestnik.ksu.kz

Редакторлары

И.Д.Рожнова, Ж.Т.Нурмуханова

Компьютерде беттеген

Г.Қ.Қалел

Қарағанды университетінің хабаршысы. «Педагогика» сериясы.

ISSN 2518-7937

Меншік иесі: «Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті» РММ.

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігімен тіркелген. 23.10.2012 ж.
№ 13107–Ж тіркеу куәлігі.

Басуға 28.12.2018 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/8. Қағазы офсеттік. Көлемі 14,62 б.т.
Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 121.

Е.А.Бөкетов атындағы ҚарМУ баспасының баспаханасында басылып шықты.

100012, Қазақстан, Қарағанды қ., Гоголь к-сі, 38. Тел. 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

Главный редактор
академик МАН ВШ, д-р юрид. наук, профессор
Е.К.Кубеев

Зам. главного редактора **Х.Б. Омаров**, чл.-корр. НАН РК,
д-р техн. наук, профессор
Ответственный секретарь **Г.Ю. Аманбаева**, д-р филол. наук, профессор

Редакционная коллегия

Б.А.Жетписбаева,	научный редактор д-р пед. наук (Казахстан);
М.Н.Сарыбеков,	д-р пед. наук (Казахстан);
К.М.Арынгазин,	д-р пед. наук (Казахстан);
С.Т.Каргин,	д-р пед. наук (Казахстан);
Л.А.Шкутина,	д-р пед. наук (Казахстан);
Г.О.Тажигулова,	д-р пед. наук (Казахстан);
Н.Э.Пфейфер,	д-р пед. наук (Казахстан);
Ш.М.Мухтарова,	д-р пед. наук (Казахстан);
С.К.Абильдина,	д-р пед. наук (Казахстан);
Н.Б.Михайлова,	PhD, профессор (Германия);
А.Миколайчак,	PhD, профессор (Польша);
Т.В.Машарова,	д-р пед. наук (Россия);
И.А.Федосеева,	д-р пед. наук (Россия);
Д.А.Казимова,	канд. пед. наук (Казахстан);
Т.Ю.Шелестова	ответственный секретарь PhD (Казахстан)

Адрес редакции: 100024, Казахстан, г. Караганда, ул. Университетская, 28
Тел.: (7212) 77-03-69 (внутр. 1026); факс: (7212) 77-03-84.
E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Сайт: vestnik.ksu.kz

Редакторы
И.Д.Рожнова, Ж.Т.Нурмуханова

Компьютерная верстка
Г.К.Калел

Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика».

ISSN 2518-7937

Собственник: РГП «Карагандинский государственный университет имени академика Е.А.Букетова».

Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 13107–Ж от 23.10.2012 г.

Подписано в печать 28.12.2018 г. Формат 60×84 1/8. Бумага офсетная. Объем 14,62 п.л. Тираж 300 экз.
Цена договорная. Заказ № 121.

Отпечатано в типографии издательства КарГУ им. Е.А.Букетова.
100012, Казахстан, г. Караганда, ул. Гоголя, 38, тел.: (7212) 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

Main Editor

Academician of IHEAS, Doctor of Law, Professor

Ye.K.Kubeyev

Deputy main Editor

Kh.B. Omarov, Corresponding member of NAS RK,
Doctor of techn. sciences, Professor

Responsible secretary

G.Yu. Amanbayeva, Doctor of phylol. sciences, Professor

Editorial board

B.A.Zhetpisbayeva,	Science Editor Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
M.N.Sarybekov,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
K.M.Aryngazin,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
S.T.Kargin,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
L.A.Shkutina,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
G.O.Tazhigulova,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
N.E.Pfeyfer,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
Sh.M.Mukhtarova,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
S.K.Abildina,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
N.B.Mikhaylova,	PhD, professor (Germany);
A.Mikolaychak,	PhD, professor (Poland);
T.V.Masharova,	Doctor of ped. sciences (Russia);
I.A.Fedosseyeva,	Doctor of ped. sciences (Russia);
D.A.Kazimova,	Cand. of ped. sciences (Kazakhstan);
T.Y.Shelestova	Secretary PhD (Kazakhstan)

Postal address: 28, University Str., 100024, Karaganda, Kazakhstan

Tel.: (7212) 77-03-69 (add. 1026); fax: (7212) 77-03-84.

E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Web-site: vestnik.ksu.kz

Editors

I.D.Rozhnova, Zh.T.Nurmukhanova

Computer layout

G.K.Kalel

Bulletin of the Karaganda University. «Pedagogy» series.

ISSN 2518-7937

Proprietary: RSE «Academician Ye.A.Buketov Karaganda State University».

Registered by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 13107–Zh from 23.10.2012.

Signed in print 28.12.2018. Format 60×84 1/8. Offset paper. Volume 14,62 p.sh. Circulation 300 copies. Price upon request. Order № 121.

Printed in the Ye.A.Buketov Karaganda State University Publishing house.

38, Gogol Str., 100012, Kazakhstan, Karaganda, Tel.: (7212) 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

МАЗМҰНЫ

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ТЕОРИЯСЫ

<i>Жетписбаева Б.А., Шелестова Т.Ю.</i> Ағылшын тілін ерте жастан оқытуды әдістемелік сүйемелдеу: Қазақстандағы оқу тәжірибесі.....	8
<i>Адилгазинов Г.З., Барабанова Е.И., Жакупов А.</i> Астана қ. 9-сынып оқушыларының кәсіптік бағдарлану диагностика нәтижелері туралы.....	15
<i>Данек Я., Карманова Ж.А., Абылайхан С.М.</i> Мектепке дейінгі балалардың адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыруда қолданылатын әдістер мен құралдар.....	24
<i>Мубараков А.М., Атаев Б.К., Мусайбеков Р.К.</i> Геометриялық есептерді шешуде оң сыңар ми қызметінің ерекшеліктерін қолдану	31
<i>Куанбаева Б.У., Шамбилова Г.К., Муратбекова А.А., Байниева К.Т.</i> Жоғары оқу орнында физика курсы бойынша деңгейлік тапсырмалар жүйесін құрудың ерекшеліктері.....	38
<i>Саржанова Г.Б., Романенко С.В., Затынйко А.М.</i> Мектепке дейінгі мекемелерде балаларды оқыту мен тәрбиелеуде пайдаланылатын заманауи педагогикалық технологиялар.....	46
<i>Абильгазиева Ж.К.</i> Бастауыш мектепте шетел тілін оқытуда ана тілінің маңызы	52

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯЛАР МЕН ДӘСТҮРЛЕР

<i>Жетписбаева Б.А.</i> «CLIL-педагог» ұғымының мәні туралы.....	57
<i>Серік М., Карелхан Н.</i> Параллель есептеулер кластері бойынша цифрлық білім ресурстарының оқу процесінде қолданылуы.....	64
<i>Жетписбаева Б.А., Шайхызада Ж.Г., Костина Е.А.</i> Қазақстан Республикасындағы көптілді білім беру жағдайындағы студенттерді кәсіби дайындау негізгі компонент ретінде шеттілді кәсіби-сөйлеу құзыреттілікті қалыптастыру.....	70
<i>Сарбасова Қ.А., Тәжіғұлова Г.О., Ахметжанова Г.А.</i> Болашақ мамандардың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы.....	78
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Станчу Н., Есказинова Ж.А.</i> Қазақстан Республикасында оралман-балаларды оқыту мәселесі.....	83
<i>Казимова Д.А., Абдрашева Б.Ж., Баймуканова М.Т., Полупан К.Л., Мұсатай Н.А.</i> Білім беруді цифрландыру жағдайында мамандарды даярлаудағы инновациялық тәсілдер	89
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Шаймерденова А.Г.</i> «Мәңгілік Ел» құндылықтары негізінде мектеп оқушыларын отансүйгіштікке тәрбиелеудің әдіснамасы: зерттеудің әдіснамалық базасын құру	95
<i>Беркимбаев К.М., Мутанова Д.Ю., Бейсембаева А.А., Тасова А.Б.</i> Болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің сөйлеу дағдысы мен техникасы.....	102

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР	107

2018 жылғы «Қарағанды университетінің хабаршысында» жарияланған мақалалардың көр-сеткіші. «Педагогика» сериясы	109

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

<i>Жетписбаева Б.А., Шелестова Т.Ю.</i> Методическое сопровождение раннего обучения английскому языку: практика обучения в Казахстане	8
<i>Адилгазинов Г.З., Барабанова Е.И., Жакупов А.</i> Об итогах диагностики профессиональной направленности учащихся 9-х классов школ г. Астаны	15
<i>Данек Я., Карманова Ж.А., Абылайхан С.М.</i> Применение методов и средств в формировании нравственной культуры детей дошкольного возраста	24
<i>Мубараков А.М., Атаев Б.К., Мусайбеков Р.К.</i> Использование особенностей деятельности правого полушария мозга при решении геометрических задач	31
<i>Куанбаева Б.У., Шамбилова Г.К., Муратбекова А.А., Байниева К.Т.</i> Особенности создания системы уровневых задач по курсу физики в высших учебных заведениях	38
<i>Саржанова Г.Б., Романенко С.В., Затынйко А.М.</i> Современные педагогические технологии в обучении и воспитании детей в дошкольных образовательных учреждениях	46
<i>Абильгазиева Ж.К.</i> Значение родного языка в обучении иностранному языку в начальной школе	52

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

<i>Жетписбаева Б.А.</i> О сущности понятия «CLIL-педагог»	57
<i>Серік М., Карелхан Н.</i> Использование цифровых образовательных ресурсов по кластеру параллельных вычислений в процессе обучения	64
<i>Жетписбаева Б.А., Шайхызада Ж.Г., Костина Е.А.</i> Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции как основного компонента профессиональной подготовки студентов в условиях полиязычного образования в Республике Казахстан	70
<i>Сарбасова К.А., Тажигулова Г.О., Ахметжанова Г.А.</i> Особенности формирования информационно-методической компетентности будущих специалистов	78
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Станчу Н., Есказинова Ж.А.</i> К вопросу обучения детей-репатриантов в Республике Казахстан	83
<i>Казимова Д.А., Абдрашева Б.Ж., Баймуканова М.Т., Полупан К.Л., Мусатай Н.А.</i> Инновационные подходы при подготовке специалистов в условиях цифровизации образования	89
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Шаймерденова А.Г.</i> Методология патриотического воспитания школьников на основе ценностей «Мәңгілік Ел»: к разработке методологической базы исследования	95
<i>Беркимбаев К.М., Мутанова Д.Ю., Бейсембаева А.А., Тасова А.Б.</i> Интонация и техника речи будущих учителей английского языка	102

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	107

Указатель статей, опубликованных в «Вестнике Карагандинского университета» в 2018 году. Серия «Педагогика»	112

CONTENT

THEORY AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION AND TRAINING

<i>Zhetpisbayeva B.A., Shelestova T.Y.</i> Methodical support of Early English language teaching: practice of education in Kazakhstan.....	8
<i>Adilgazinov G.Z., Barabanova E.I., Zhakupov A.T.</i> On the results of diagnostics of the professional orientation of pupils in 9th grade schools in Astana.....	15
<i>Danek Ya., Karmanova Zh.A., Abylaikhan S.M.</i> The use of methods and means in the formation of the moral culture of children of pre-school age.....	24
<i>Mubarakov A.M., Ataev B.K., Musaibekov R.K.</i> Using the right brain hemisphere features functions in solving geometric problems	31
<i>Kuanbaeva B.U., Shambilova G.K., Muratbekova A.A., Bainiyeva K.T.</i> Features of creating a system of level problems on the course of physics in higher educational institutions	38
<i>Sarzhanova G.B., Romanenko S.V., Zatyneyko A.M.</i> Modern pedagogical technologies in training and education of children in preschool institutions	46
<i>Abilgazyieva Zh.K.</i> The importance of mother tongue in teaching a foreign language in primary school.....	52

TRADITIONS AND INNOVATIONS IN EDUCATION

<i>Zhetpisbayeva B.A.</i> The notion of «CLIL-teacher» concept.....	57
<i>Serik M., Karelkhan N.</i> The use of digital educational resources for a parallel computing cluster in the learning process	64
<i>Zhetpisbayeva B.A., Shaikhyzada Zh.G., Kostina E.A.</i> The conditions of forming students' foreign language professional-and-communicative competence as a main component of multilingual professional training in the Republic of Kazakhstan	70
<i>Sarbasova K.A., Tazhigulova G.O., Akhmetzhanova G.A.</i> Importance of forming information and methodological competence of future specialists	78
<i>Zhilbayev Zh.O., Syrymbetova L.S., Stanciu N., Eskazinova Zh.A.</i> On the issue of educating repatriated children in the Republic of Kazakhstan	83
<i>Kazimova D.A., Abdrasheva B.Zh., Baimukanova M.T., Polupan K.L., Musatai N.A.</i> Innovative approaches in training specialists in conditions of digitalization of education	89
<i>Zhilbayev Zh.O., Syrymbetova L.S., Shaimerdenova A.G.</i> Methodology of patriotic education of schoolchildren based on the values of «Mangilik El»: towards the development of a methodological base for research	95
<i>Berkimbayev K.M., Mutanova D.Yu., Beisembayeva A.A., Tasova A.B.</i> Intonation and speech technology of the future English language teachers	102

INFORMATION ABOUT AUTHORS	107

Index of articles published in the «Bulletin of the Karaganda University» in 2018 y. «Pedagogy» Series	115

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ТЕОРИЯСЫ

ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

THEORY AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION AND TRAINING

UDC 373.2(81)

B.A. Zhetpisbayeva, T.Y. Shelestova

*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan
(E-mail: shelestova2009@mail.ru)*

Methodical support of Early English language teaching: practice of education in Kazakhstan

Primary English language teaching is a widely discussed phenomenon. With the ideas of multiculturalism and multilingualism its importance increases in the Kazakhstan context nowadays. Despite many positive sides to standardizing early English language teaching in Kazakhstan many problems still remain to be tackled. The aim of the article is to give an account of the importance, evaluation and the development perspective of early English language teaching in Kazakhstan. The article investigates the current state of early language teaching and introduces possible changes to improve the quality of primary English language teaching in Kazakhstan. The necessity of using communicative tasks in teaching English to primary school children is substantiated in the article. Complex of exercises for different stages of learning are described. Factors affecting communicative competence development are analyzed.

Keywords: Early foreign language teaching, young learners, primary education, English language teaching, foreign language learning.

The teaching of English is a growing focus of many nation states as English is considered to be a key competence in the information society. Consequently, many nation states focus on teaching English to children at the early stages of schooling, a strategy that may create both competent citizens and competitive nation states. This calls for new learning designs and new learning materials for primary school levels [1].

In order to implement the indicated reforms, the following steps should be taken in the system of education, in particular, step 79 provides for the gradual transition to the English language of teaching in the education system — in the senior school classes and the higher school [2].

In these conditions, the problem of teaching foreign languages (here in after - FL) in the primary school is especially topical; its strategy should be built in accordance with the new priorities of the school in the 21st century, the school as a source of development of abilities and creative activity of learners capable of independent solving of emerging problems in the form of communication [3]. The educational subject «Foreign language» has great potentialities of the impact on the learner's personality, since all the spheres of human communication are affected and all the spheres of life are covered [4]. Moreover, the study of this subject should be carried out in accordance with the new State obligatory standard of the primary education, typical curricula and typical English language educational programs. The task is complicated by the fact that the State program for the development of education and science of the Republic of Kazakhstan for 2015-2019 provides for a phased transition to the trilingual education [5].

The study of the scientific literature and the background of the issue show that the methodological science has not undertaken a study yet, in which an integral concept and methods of the early teaching of FL were offered. At the same time, the analysis of the current situation and the survey of teachers, who teach English in the primary school, allowed us establishing the fact that learners starting to study FL encounter a large number of difficulties affecting motivation and interest in the subject and, accordingly, the effective-

ness of mastering FL. The reasons for the difficulties are rooted in the organization of the first year of FL studying, in the insufficient attention to the psycho-physiological capabilities of the junior school age, which are important to take into account when developing methods for the early teaching of FL, as well as in the unresolved problems associated with the development of the ability of a junior schoolchild to the foreign speech activity and with the formation of his/her conscious educational and cognitive activity. Achievement of the positive learning outcomes will be facilitated by the transition to the personal paradigm of education, for the implementation of which it is necessary to create a theoretical and methodological base that takes into account the specifics of the primary school.

One of the possible ways of resolving the issues mentioned above is to develop both a theoretical and methodological as well as technological basis for the successful teaching of FL at a junior school age characterized by its integrity and systematicity. It becomes possible when creating a methodology that takes into account the specifics of studying the subject «Foreign language» in the primary school.

All of the stated above has allowed us to establish contradictions:

- between the requirements of modern society for the level of foreign-language preparation of junior schoolchildren and the absence of a theoretical and methodological base necessary for the implementation of the developing potential of the subject «Foreign language» and creating conditions for organizing the process of successful mastering of FL by junior schoolchildren;

- between the existing theoretical base of teaching FL and the undeveloped character of the integral conceptual basis of the early teaching of FL in the context of trilingual education;

- between the necessity to improve the quality of teaching foreign languages to junior schoolchildren and the lack of methods for the early teaching of FL based on the best international practices and taking into account new trends in the foreign language education.

The need to resolve these contradictions determines the topicality of this work and allows us to formulate the problem of the research, which consists in the scientific search for conceptual and didactic solutions to the issues of the early teaching of FL in the modern primary school in Kazakhstan.

One of the most important goals in foreign language teaching should be creating competent foreign language users in terms of language and communicative competence. Depending on the age of the students, all four skills - listening, speaking, reading and writing are taught at all levels of the education system to a greater or lesser extent. The difference in the prevalence of language skills in foreign language teaching has been most visible in early learning, i.e. from the first to the fourth grade. More specifically, in the first and the second grade the emphasis is mainly on developing listening comprehension skills and speaking, while reading and writing skills are gradually introduced in the second half of the first grade. Reading and writing skills are taught and developed more systematically and intensely only in the third and fourth grade. This difference in the teaching of language skills at an early age has been introduced thanks to Piaget's theory on the division of cognitive and social development of children in stages [6].

The main function of all components is the personality-forming function, namely: the moral, cognitive and communicative development of the personality of the junior schoolchild as a subject of one's culture, which is capable of speaking a foreign language. The worked out methodology of the early teaching foreign languages is presented in Table.

Table

Methodology of the early teaching foreign languages

STEP I. Setting of aims of the early FL teaching	aim and objectives of teaching English at the initial stage
STEP II. Planned result	systemic totality of knowledge, skills and abilities, values necessary for the foreign language communication of the primary school pupils distributed according to the levels of mastering a FL and the types of speech activity
STEP III. The totality of means of transforming the aim into a planned result	hierarchy of principles, content, technology and means of the early teaching English in the primary school

Thus, a methodology for the early teaching foreign languages represented by three main STEPs was worked out within the Project:

- the first STEP sets the algorithm of pedagogical aim setting in the field of the early teaching FL in the primary school, which reflects the aim and unity of the three objectives;
- the second STEP lays out a detailed image of the planned result, which reflects the systemic set of knowledge, skills and abilities, values necessary for the foreign language communication of the primary school pupils and distributed according to the levels of mastering the FL and the types of speech activity;
- the third STEP is aimed at creating a set of means of transforming the aim into a planned result, which is represented by a hierarchy of principles, a description of the content, technology and means of the early teaching English in the primary school.

An important aspect of the readiness of the educational institution to conduct educational activities is the provision of modern didactic means (textbooks, syllabuses, workbooks, teaching aids, methodological working outs, methodological guidelines, methodological recommendations, etc.), because through them a child learning a foreign language, will have to learn the material, get basic knowledge and its quality will influence how easily and quickly the child will be drawn into the process of learning a foreign language.

The basis of the offered methodology for the early teaching foreign languages is the system of the English language teaching aids at the initial stage (didactic means for pupils and a teacher) for pre-school and primary school education:

- didactic support of the early teaching foreign languages in the primary school: «Dictionary in pictures for primary school», «Grammar in pictures for primary school», «Alphabet and spelling in pictures for primary school»; methodological guidance on the use of the syllabus in English for the primary school.

Didactic support for the primary school was worked out and presented in the form of the syllabus in English for primary classes («Dictionary in pictures for primary school», «Grammar in pictures for primary school», «Alphabet and spelling in pictures for primary school»), on paper and electronic media, the Methodological guidance on the use of the syllabus in English for the primary school.

The syllabus is considered by us as a model for the implementation of the worked out methodology of the early teaching a foreign language and as a means of implementing its embedded teaching technology. The didactic teaching aids in English worked out for the primary school for the most part possess all of the above characteristics and meet the requirements of the modern State obligatory standard of education (2017). Each of the didactic means worked out by us corresponds to the standard curriculum on the subject «English language», has a certain structure and is offered as additional material for the basic English textbook «English» (published in Almaty).

The integrity of the worked out syllabus in English for the primary school is determined by its single conceptual basis, as well as by the structure that includes editions for the formation of skills of the foreign speech activity, lexical (Vocabulary), grammatical (Grammar), orthographical (English Alphabet) skills and abilities, as well as independent work (Tests). The redundancy of the speech material specifically introduced in the syllabus allows a teacher to creatively approach the planning of pupils' activities. The structure of the electronic textbooks is presented in Figures 1, 2.

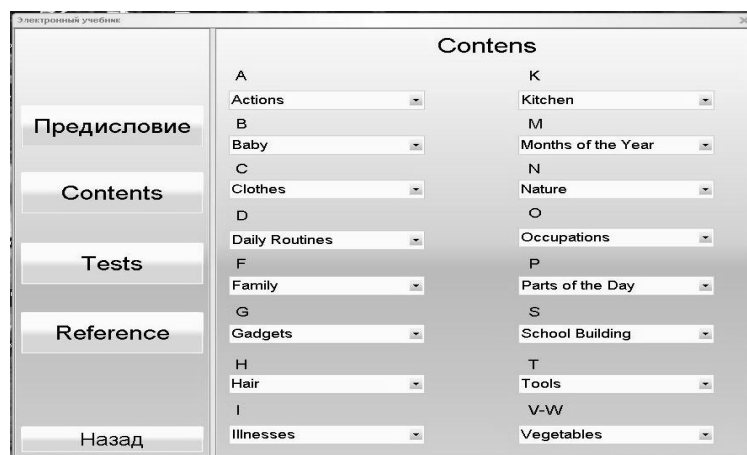

Figure 1. Structure of the electronic textbook for the course «Dictionary in Pictures for Primary School»

Figure 2. Structure of the electronic textbook for the course «Grammar in Pictures for Primary School»

The edition «*Alphabet and spelling in pictures for primary school*» on paper and electronic media is offered to be used in the second half of the year for class and homework assignments that form initial reading and writing skills, along with grammatical and lexical skills (Fig. 3). The edition includes a system of exercises aimed at the interrelated development of pupils' speaking, reading and writing skills in the learning process; the development of the foreign-language reading and writing techniques and the development of the ability to independently read and write simple words and short sentences.

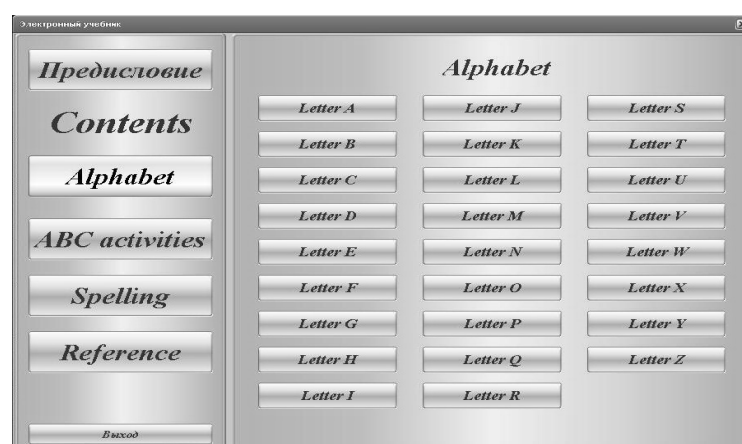

Figure 3. Structure of the electronic textbook for the course «Alphabet and Spelling in Pictures for Primary School»

Assignments with visual support purposefully develop pupils' ability of independent and creative written speech.

Thus, the didactic means of teaching English on the preliminary (1st grade) and basic stages of the initial foreign language education are presented by the worked out syllabus in English for the primary school («Dictionary in Pictures for Primary School», «Grammar in Pictures for Primary School», «Alphabet and spelling in Pictures for Primary School»), performing functions that are determined by the target component of the offered method of the early teaching FL and meet the requirements reflecting the specifics of the subject studying in the primary school.

The next element in the system of didactic means offered by us is the edition that organizes the activities of a teacher — Methodical guidance for the teacher on the use of the syllabus in English for the primary school. The methodical guidance contains recommendations for working with exercises aimed at developing skills in the foreign language communication; recommendations for conducting speech or phonetic drills; detailed recommendations for the work on new lexical and grammatical material; recommendations on the use of handouts; recommendations for describing possible project assignments.

The Basic Requirement for Primary School English postulates that the main aims of primary English include:

- to develop pupils' interests, self confidence and positive attitude towards learning English;
- to cultivate the pupils' language sense and enable good pronunciation and intonation;
- to develop the pupils' preliminary ability to use English in daily exchanges and lay a good basis for further study.

Although the Basic Requirement does not enforce any specific method for teaching, the performance descriptors designate a change in methodology. They clearly reflect an activity-based approach, encouraging teaching and learning through listening, speaking, singing, playing, doing, acting, viewing, reading and writing to provide children opportunities to experience the language and facilitate their own discovery of meaning as a first-hand experience. Children are required to do things with English, and the learning process is expected to be a playful and happy experience.

It is also stated in the Basic Requirement that the assessment for primary school English needs to meet with the purposes of enhancing students' overall development and teachers' effectiveness in teaching. Formative assessment is expected to be used as the major method of assessing students' achievement in English. Variety in forms of assessment and opportunities for pupils to choose from the different forms according to their own strength and interests should be the characteristics of the new assessment system for primary schools.

The worked out syllabus in English for the primary school, including such editions as «Dictionary in pictures for primary school», «Grammar in pictures for primary school», «Alphabet and spelling in pictures for primary school» was successfully approved in the educational process of Karaganda schools (Communal public institution «Educational complex «School-kindergarten» №. 77», Communal public institution «Gymnasium №.3») and submitted for examination to the Educational and Methodological Center for the Development of Education in the Karaganda region to be recommended as the additional teaching aids in English to be used in schools of Kazakhstan.

Thus, the consideration of the conceptual foundations of the early teaching foreign languages formed the basis of the worked out monograph «Theory and methodology of the early teaching foreign languages» and the teaching aids «Methodology of the early teaching foreign languages».

In order to verify the effectiveness of the results of the scientific project, the theoretically reasoned and practically worked out methodology for the early teaching a foreign language and its didactic support were introduced and approved in pre-school educational institutions (municipal state-owned public enterprise «Kindergarten № 16 Altynay») and in the primary school of the city of Karaganda (Communal public institution «Educational complex «School-kindergarten» № 77», Communal public institution «Gymnasium № 3»).

Educational and methodological support for the early teaching foreign languages was presented in the syllabus, which includes:

- syllabus in English for primary classes containing such editions as «Alphabet and Spelling in Pictures for Primary School», «Dictionary in Pictures for Primary School», «Grammar in Pictures for Primary School» and the methodological recommendations on the organization of the early teaching foreign languages for the primary school.

We have discovered that although syllabus in English for primary classes are supposed to be fun and easy there are certain things teachers need to keep in mind when using them inside the classroom. First of all the teacher needs to do everything in his or her power to make sure that all students have a good experience from playing the game. Also the teacher needs to keep in mind that not all games fit certain students and some cannot be played inside the classroom. When selecting a game teachers need to ask themselves, «What are the goals am I trying to achieve by playing this game?» and they have to make sure that the game they choose is not too easy but at the same time not too difficult. If teachers believe a certain game might be too difficult for their students they need to be aware that they need to augment the game to make it more fitting.

English language teaching in Kazakhstan has entered a new era with the introduction of primary English. Many teachers are beginning to realize the need to change their beliefs about language and language learning, and the need to acquire new skills and techniques in teaching and in assessment according to the new concepts in teaching and learning and according to the needs of their students. Research into primary school English teaching and teacher training are urgently needed to ensure a better understanding so as to better inform and improve practice [7].

References

- 1 Zhetpisbayeva B.A. Games in teaching English to primary school children / B.A. Zhetpisbayeva, T.Y. Shelestova, Ya. Taborek // Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy series. — 2016. — № 1(81). — P. 9–14.
- 2 Послание Президента Республики Казахстан — Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs.
- 3 Закон РК «Об образовании». Принят 27 июля 2007 г., № 319-III (с изм. и доп. по состоянию на 22.12.2016 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747.
- 4 Государственная программа развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы. Утверждено приказом № 110 от 29 июня 2011 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://strategy2050.kz/en/page/gosprog5/>.
- 5 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. Утверждено 1 марта 2016 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://control.edu.gov.kz/sites/default/files/gpron_ukaz_ot_1.03.2016_no2015_1.pdf.
- 6 Piaget J. Origins of intelligence in children / J. Piaget. — New York: Norton, 1963. — 126 p.
- 7 Zhetpisbayeva B.A. Early English language teaching as a problem of pedagogical science and practice of education in Kazakhstan / B.A. Zhetpisbayeva, T.Y. Shelestova // Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy series. — 2014. — № 4(76). — S. 148–153.

Б.А. Жетписбаева, Т.Ю. Шелестова

Ағылшын тілін ерте жастан оқытуды әдістемелік сүйемелдеу: Қазақстандағы оқу тәжірибесі

Қазіргі таңда шет тілдерін ерте жастан оқыту кең талқыланатын тақырыптардың бірі. Көптілді білім беру идеяларының мәнмәтінінде ағылшын тілін ерте жастан оқытудың маңыздылығы Қазақстанда күннен күнге артуда. Шет тілдерін ерте оқыту саласындағы көптеген жағымды үдерістерге қарамастан, әлі де шешілмеген көп мәселе бар. Аталған мақалада Қазақстанда ерте жастан ағылшын тілін оқытудың перспективасы талданып, оған баға беріледі және ерте жастан оқытудың қазіргі кездегі жай-күйі мен Қазақстан мектептерінде ағылшын тілін оқыту сапасын арттырудың ықтимал жолдары қарастырылды. Авторлар кіші мектеп жастағы балаларға ағылшын тілін оқыту барысында коммуникативтік ойындарды қолданудың мақсатқа сәйкестігін негіздеді. Оқытудың түрлі кезеңдеріне арналған ойындар кешені ұсынылды. Оқушылардың коммуникативтік құзыретінің қалыптасуына әсер ететін факторларға талдау жасалды.

Кілт сөздер: ерте жастан оқыту, ағылшын тілін оқыту, сапаны арттыру, білім беру.

Б.А. Жетписбаева, Т.Ю. Шелестова

Методическое сопровождение раннего обучения английскому языку: практика обучения в Казахстане

Раннее обучение английскому языку — широко обсуждаемая тема на сегодняшний день. В контексте идей полиязычного образования важность раннего обучения английскому языку возрастает в Казахстане с каждым днем. Несмотря на многие положительные процессы в области раннего обучения иностранным языкам, многие проблемы все еще остаются нерешенными. В данной статье даны анализ и оценка перспективы развития раннего обучения английскому языку в Казахстане, рассмотрены текущее состояние раннего обучения и потенциальные пути улучшения качества преподавания английского языка в школах Казахстана. В статье обоснована целесообразность использования коммуникативных заданий при обучении английскому языку детей младшего школьного возраста. Предложен комплекс упражнений для разных этапов обучения. Проанализированы факторы, влияющие на формирование коммуникативной компетенции учащихся.

Ключевые слова: дошкольное образование, изучение английского языка, улучшение качества, образование.

References

- 1 Zhetpisbayeva, B.A., Shelestova, T.Y., & Taborek, Ya. (2016). Games in teaching English to primary school children. *Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy series*, 1(81), 9–14.
- 2 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan — Lidera natsii N.A. Nazarbayeva narodu Kazakhstan «Stratehiia «Kazakhstan-2050»: novyi politicheskii kurs sostoivsheshehosia hosudarstva» [The message of the President of the Republic of Kazakhstan of the Leader of the nation N.A.Nazarbaev to the people of Kazakhstan «Strategy «Kazakhstan – 2050»: new political policy of the taken place state»]. (2013, 14 December). *akorda.kz*. Retrieved from http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs [in Russian].
- 3 Zakon RK. «Ob obrazovanii». Priniat 27 iuliia 2007 h., № 319-III [Law of the Republic of Kazakhstan «On Education» of July 27, 2007 N 319-III LRK]. (2016, 22 December). *online.zakon.kz*. Retrieved from http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30118747 [in Russian].
- 4 Hosudarstvennaia prohramma razvitiia i funktsionirovaniia vazykov v Respublike Kazakhstan na 2011-2020 hody. Utverzhdeno prikazom No 110 ot 29 iunია 2011 h. [State Program for the Functioning and Development of Languages for 2011-2020 No. 110 dated June 29, 2011]. *strategy2050.kz*. Retrieved from <https://strategy2050.kz/en/page/gosprog5/> [in Russian].
- 5 Hosudarstvennaia prohramma razvitiia obrazovaniia i nauki Respubliki Kazakhstan na 2016-2019 hody. Utverzhdeno 1 marta 2016 hoda [State program of education and science development of the Republic for 2016-2019 dated 29 March, 2011]. *control.edu.gov.kz*. Retrieved from http://control.edu.gov.kz/sites/default/files/gpron_ukaz_ot_1.03.2016_no2015_1.pdf [in Russian].
- 6 Piaget, J. (1963). *Origins of intelligence in children*. New York: Norton.
- 7 Zhetpisbayeva, B.A., & Shelestova, T.Y. (2014). Early English language teaching as a problem of pedagogical science and practice of education in Kazakhstan. children. *Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy series*, 4(76), 148–153.

Г.З. Адильгазинов¹, Е.И. Барабанова², А. Жакупов³

¹Независимое агентство по обеспечению качества в образовании, Астана, Казахстан;

²Восточно-Казахстанский государственный университет им. С.Аманжолова, Усть-Каменогорск, Казахстан;

³ТОО «Qazproftec», Астана, Казахстан

(E-mail: gainelgazy@mail.ru)

Об итогах диагностики профессиональной направленности учащихся 9-х классов школ г. Астаны

В статье дан анализ итогов диагностики профессиональной направленности учащихся 9-х классов школ г. Астаны, проведенной на основе Комплекса тестовых методик, разработанных авторами статьи. Базовая идея авторов проекта состояла в построении профориентационной работы (профессионального просвещения, профессиональной диагностики и профессионального отбора) на принципах «компетентностного подхода», предполагающего не просто выделение, учет и развитие конкретных качеств человека, но и перенесение акцента на саму готовность человека решать определенные задачи, опираясь на свои разнообразные качества. Тестирование 2408 учеников 9-х классов позволило выявить тенденцию преобладающего выбора специальностей, связанных с социально ориентированными профессиями, сферой образования и педагогики, сферой обслуживания. Оказалось, что в наименьшей степени школьники ориентированы на технические и технологические профессии, связанные с инженерными специальностями и производством. На данный момент мотивация профессионального выбора неярко выражена, что может свидетельствовать о неустоявшейся пока мотивационно-потребностной сфере. Проведенный анализ позволил выработать соответствующие рекомендации для профориентационной работы среди школьников старших классов по информированию выпускников о востребованных специальностях и профессиях на рынке труда, в частности технических специальностях предприятий г. Астаны.

Ключевые слова: профессия, направленность, комплексный, тест, диагностика, мотив, самооценка, склонности, способности, сфера деятельности.

Группой исследователей в рамках проекта «Единая информационная система профориентации, анализа и прогнозирования потребности специальностей», финансируемого Всемирным банком, ведется разработка информационного комплекса Bagdar kz., одним из основных элементов которого является комплекс тестов профессиональной направленности.

Комплекс профориентационного тестирования для старшеклассников «ПРОФ-выбор» предназначен для диагностики профессиональной направленности старшеклассников (обучающихся в 9–11-х классах), выпускников и абитуриентов, с учетом оценки склонностей, способностей, мотивации, объективных показателей успеваемости и медицинских противопоказаний при выборе профессии.

Необходимость разработки профориентационных тестов продиктована следующими причинами:

- отсутствие на рынке услуг собственных, казахстанских, разработанных в РК профориентационных тестов и комплексов;
- разобщенность, отсутствие системной методологии по вопросам профориентации, нескоординированность и эпизодичность усилий специалистов-профконсультантов;
- профориентационная оценка в школах производится формально, в большинстве случаев разрозненными, несистемными тестами;
- возрастание потребности в оказании системной, полноценной диагностической помощи школьникам на пути самостоятельного выбора профессии и учебного профиля с учетом современных специальностей и профессий.

При разработке нашего подхода были использованы идеи, изложенные в концепциях личностно-ориентированного подхода к процессу профессионального самоопределения (А.К. Маркова, Л.М. Митина, Н.С. Пряжников) [1, 2], профессионального самоопределения и формирования профессионального самосознания личности (Т.В. Кудрявцев) [3], профессионального и личностного самоопределения: формирующий, развивающий подходы (Е.А. Климов, Ю.П. Поваренков, Н.С. Пряжников) [2, 4].

Наша базовая идея состояла в построении профориентационной работы (профессионального просвещения, профессиональной диагностики и профессионального отбора) на принципах «компетентностного подхода», предполагающего не просто выделение, учет и развитие конкретных качеств

человека, но и перенесение акцента на саму готовность человека решать определенные задачи, опираясь на свои разнообразные качества.

Исходя из этого, цель профориентационных комплексов — выявление и оценка потенциала клиента (школьника или взрослого), его профессионально важных качеств (компетенций) и на этой основе осуществление выбора сферы деятельности, оптимально соответствующей способностям, интересам и психологическим особенностям личности с учетом конъюнктуры рынка труда. Основными критериями готовности личности к профессиональному самоопределению, используемыми нами при комплексной оценке, являются когнитивный/информационный («Я знаю» — оценка осведомленности), критерий эмоционального отношения («Я хочу» — оценка интересов) и действенно-практический («Я могу» — оценка способностей) [5–8].

В данной статье представлены результаты тестирования 2 408 учащихся 9-х классов школ г. Астаны, проведенного нами в мае 2018 г. Диагностика профессиональной направленности старшеклассников осуществлялась с помощью ряда тестовых методик, с использованием электронной системы тестирования. Тестирование проводилось на казахском и русском языках, время тестирования — до полутора часов.

Респондентам было предъявлено 5 тестов:

1. Определение самооценки интересов, склонностей и способностей в различных сферах профессиональной деятельности (144 суждения).
2. Доминирующие потребности и мотивы при выборе профессиональной деятельности (48 суждений).
3. Определение профессии по виду деятельности (10 вариантов выбора).
4. Средства труда в профессиональной деятельности (5 вариантов выбора).
5. Определение профессии по объекту труда (10 вариантов выбора).

Тест «Определение самооценки интересов, склонностей и способностей в различных сферах профессиональной деятельности». Он позволяет определить интерес к 36 специальностям, распределенным по 12 профессиональным отраслям.

Необходимо отметить, что индивидуальный диапазон оценок от 10 до 12 баллов является показателем готовности школьников осваивать данную специальность. Оценки в диапазоне от 6 до 9 баллов могут свидетельствовать лишь о выраженной склонности к освоению данной специальности. Среднегрупповая оценка естественным образом усредняет общегрупповую оценку, поэтому крайне высокие или крайне низкие показатели не представлены нами (рис. 1).

Рисунок 1. Среднегрупповой профиль преобладающих профессиональных отраслей по результатам теста «Определение самооценки интересов, склонностей и способностей в различных сферах профессиональной деятельности» (n=2 408)

По данным рисунка 1, первый блок профессиональных отраслей, по оценкам школьников, составляют педагогические специальности — 7,33 балла, специальности сферы обслуживания — 7,31 балла и социальной сферы — 7,18 балла.

Второй по значимости блок профессиональных отраслей связан с творческими профессиями — 6,7 балла, с медициной — 6,13 балла, экономикой и управлением — 6,07 балла и безопасностью жизнедеятельности — 6,04 балла.

Третий по значимости блок составляют профессиональные отрасли, представленные следующим образом (по убыванию): гуманитарные науки — 5,93 балла, информатика и вычислительная техника — 5,02 балла, естественно-научные — 4,7 балла, физико-математические науки — 4,31 и технические и технологические — 3,43.

Т а б л и ц а

Результаты средних значений по тесту на определение самооценки интересов, склонностей и способностей в различных сферах профессиональной деятельности у школьников (n=2 408)

№	Отрасли/науки	Специальности	Средний балл по выбору специальности
1	Физико-математические	1. Физико-технические науки и технологии	4,32
		2. Математика	4,31
2	Естественнонаучные	3. Геодезия и землеустройство	2,26
		4. Геология, разведка и разработка полезных ископаемых	5,47
		5. Экология, природообустройство и безопасность	6,16
		6. Сельское, лесное и рыбное хозяйство	5,19
		7. Химико-биологические науки и технологии	4,46
3	Гуманитарные	8. Филология и лингвистика	5,81
		9. Политика и международные отношения	6,35
		10. Философия и религиоведение	5,65
4	Социальные	11. История, археология, документирование	6,24
		12. СМИ, журналистика, реклама и PR	7,2
		13. Психология	7,71
		14. Социология и социальная работа	7,65
		15. Юриспруденция, право	7,13
5	Образование и педагогика	16. Образование и педагогика	7,25
		17. Дефектология	7,42
6	Медицина	18. Здравоохранение	6,13
7	Творческие	19. Культура и искусство	6,69
		20. Дизайн	6,72
8	Экономика и управление/бизнес	21. Экономика и финансы	5,25
		22. Управление и менеджмент	6,46
		23. Маркетинг	6,51
9	Сфера обслуживания/услуг	24. Сервис, туризм и гостиничное дело	7,31
10	Информатика и вычислительная техника	25. Информатика и вычислительная техника	5,02
11	Технические и технологические	26. Машиностроение, металлообработка, автоматизация и робототехника	3,35
		27. Приборостроение, оптика и биотехника	3,61
		28. Энергетика и электротехника	3,69
		29. Строительство и архитектура	3,78
		30. Промышленность и металлургия	3,22
		31. Транспорт — наземный, воздушный, водный	3,18
		32. Электронная техника, радиотехника и связь	3,15
		33. Технологии перерабатывающих производств	3,5
12	Безопасность жизнедеятельности	34. Физическая культура, спорт и фитнес	6,09
		35. Оружие и системы вооружений	5,72
		36. Безопасность жизнедеятельности	6,31

Анализ результатов средних значений по всей выборке относительно предпочтений в специальностях (см. табл.) показал, что наиболее предпочитаемыми, с учётом собственных интересов, способностей и склонностей, являются следующие:

- Психология (7,71);
- Социология и социальная работа (7,65);
- Дефектология (7,42);
- Сервис, туризм и гостиничное дело (7,31);
- Образование и педагогика (7,25);
- СМИ, журналистика, реклама и PR (7,2);
- Юриспруденция, право (7,13).

Таким образом, можно констатировать факт преобладающего выбора специальностей социальной сферы, сферы образования и педагогики, сферы услуг.

Как уже было отмечено выше, средние оценки могут в некоторой степени нивелировать результаты по тесту (в оценках респондентов могут встречаться как высокие, так и крайне низкие результаты либо, наоборот, преобладать средние баллы), поэтому отдельно были подсчитаны высокие баллы (от 10 до 12) у респондентов и определён их процент по всей выборке. Это позволило определить рейтинг наиболее значимых специальностей с учетом высоких баллов (рис. 2).

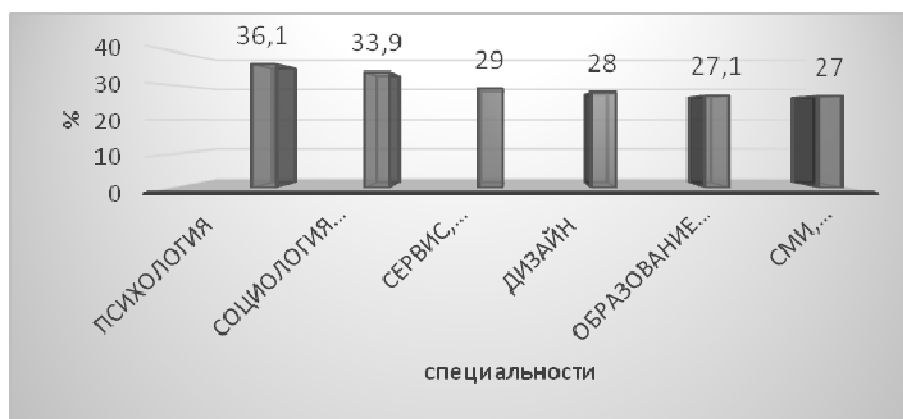

Рисунок 2. Рейтинг наиболее значимых специальностей с учетом выбора высоких значений по тесту «Определение самооценки интересов, склонностей и способностей в различных сферах профессиональной деятельности» (n=2 408)

Из рисунка 2 видно, что специальность «Психология» была отмечена как наиболее привлекательная для 36,1 % школьников всей выборки. Далее идет выбор направления специальностей «Социология и социальная работа» (33,9 %). Около трети выборки отметили специальности сферы:

- Сервис, туризм и гостиничное дело (29 %);
- Дизайн (28 %);
- Образование и педагогика (27,1 %);
- СМИ, журналистика, реклама и PR (27 %).

Наименьший процент высоких баллов получили следующие группы специальностей (рис. 3):

- Транспорт (наземный, воздушный, водный) (5,3 %);
- Технологии перерабатывающих производств (6,2 %);
- Промышленность и металлургия (6,6 %);
- Электронная техника, радиотехника и связь (6,7 %);
- Приборостроение, оптика и биотехника (7 %);
- Энергетика и электротехника (7,3 %);
- Машиностроение, металлообработка, автоматизация и робототехника (8,4 %);
- Физико-технические науки и технологии (9,6 %);
- Химико-биологические науки и технологии (9,9 %);
- Строительство и архитектура (10 %);
- Математика (10,2 %).

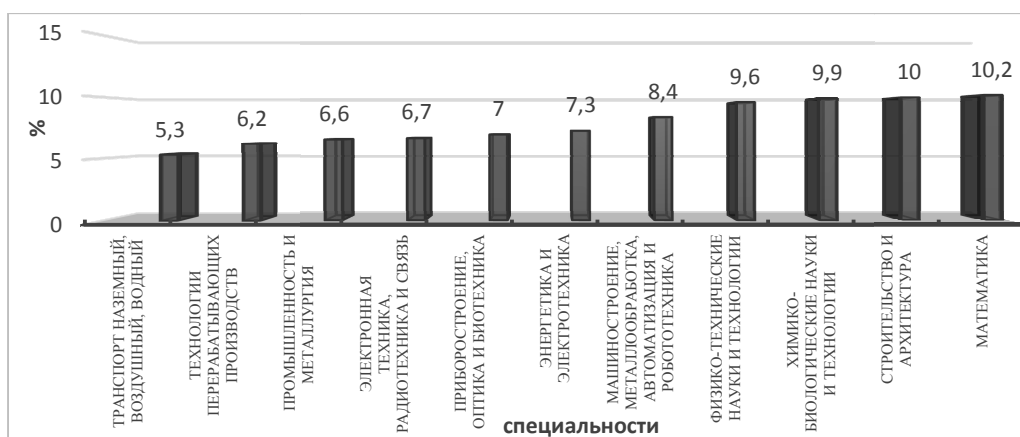

Рисунок 3. Рейтинг наименее значимых специальностей, с учетом выбора высоких значений по тесту «Определение самооценки интересов, склонностей и способностей в различных сферах профессиональной деятельности» (n=2 408)

Таким образом, можно констатировать, что школьники 9-х классов г. Астаны на данный период времени не ориентированы на специальности промышленной и производственной отрасли и на специальности, связанные с точными науками.

Тест «Доминирующие потребности и мотивы при выборе профессиональной деятельности». Анализ результатов средних значений по тесту «Доминирующие потребности и мотивы при выборе профессиональной деятельности» (рис. 4) показал, что школьников 9-х классов могут привлекать профессии, связанные с потребностью обучать других, воспитывать, обслуживать, руководить (2,1 балла). Это профессии преимущественно умственного труда, которые в большей степени связаны с приемом и переработкой информации и в основе содержания которых — взаимоотношения с людьми. Например: воспитатель дошкольного учреждения, учитель, тренер, инструктор, репетитор, коуч, тьютор, мастер производственного обучения, педагог-психолог, социальный педагог, преподаватель колледжа, вуза и др.

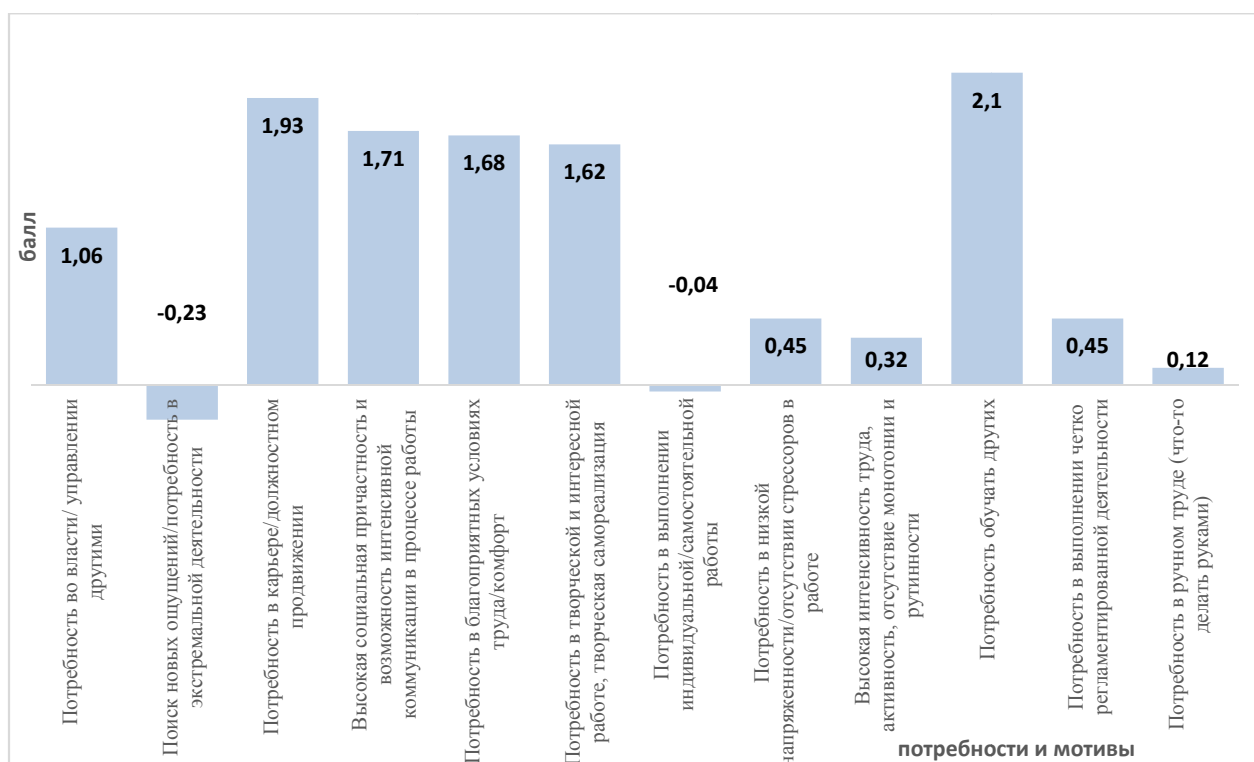

Рисунок 4. Результаты средних значений по тесту «Доминирующие потребности и мотивы при выборе профессиональной деятельности» у школьников (n=2 408)

Установлена также потребность в карьере и должностном продвижении (1,93 балла). При выборе профессии важным оказывается желание влиять на других людей, контролировать их поведение. Примерами являются профессии менеджера, руководителя, преподавателя, государственного служащего, судьи, прокурора, администратора, специалиста по бизнес-процессам, продюсера и др.

Далее идет мотив, связанный с высокой социальной причастностью и возможностью интенсивной коммуникации в процессе работы (1,71 балла). В первую очередь он характеризует клиентоориентированные сферы деятельности, которые подразумевают активное общение с клиентами (потенциальными или настоящими) и связаны:

- с людьми и коллективами, а также с управлением производством (менеджер по подбору персонала, офис-менеджер, спортивный тренер, психолог, следователь, социальный работник, специалист по связям с общественностью и др.);
- с обучением и воспитанием, профессиональной подготовкой и организацией детских и юношеских коллективов (воспитатель, дефектолог, логопед, преподаватель, социальный педагог и др.);
- с торговым и материально-бытовым обслуживанием людей (менеджер по продажам, супервайзер, торговый или страховой агент, агент по недвижимости, продавец, кассир, промоутер, бармен, дилер и др.);
- с информационным обслуживанием людей (переводчик, журналист, редактор, специалист по маркетингу, инспектор, секретарь, юрисконсульт, секретарь-референт и др.);
- с медицинским обслуживанием и помощью людям (врач, медсестра/медбрат, лаборант, фармацевт, массажист, гомеопат, мануальный терапевт, косметолог, диетолог и др.).

Школьников г. Астаны также привлекают профессии, реализующие потребность в благоприятных условиях труда и комфорте (1,68 балла), в творческой и интересной работе, самореализации (1,62 балла).

В наименьшей степени школьники ориентированы на профессии, связанные с поиском новых ощущений, потребностью и готовностью выполнять деятельность в экстремальных условиях (-0,23). Потребность выполнять индивидуальную и самостоятельную работу на данный момент также не привлекает респондентов (-0,04), что еще раз подтверждает их ориентированность на профессии с интенсивной коммуникативностью.

Следует отметить, что диапазон оценок от (+6) до (+8), который бы говорил об устоявшемся ведущем мотиве, по результатам средних значений по всей выборке не был выявлен.

Таким образом, учитывая потребности и мотивы школьников при выборе профессиональной деятельности, мы пришли к выводу, что для них важны профессии, связанные с потребностью обучать других, строить карьеру и ориентированные на общение и самореализацию.

Тест «Определение профессии по виду деятельности». Результаты комплексного тестирования о выборе профессии по виду деятельности, представленные на рисунке 5, свидетельствуют о том, что для школьников важными являются *профессии, связанные с культурой или искусством, требующие нестандартного подхода к решению проблем, подразумевающие наличие творческого мышления и умения выразить свою индивидуальность* (4,94 ранга), а также с руководством и управлением подчиненными (3,96 ранга).

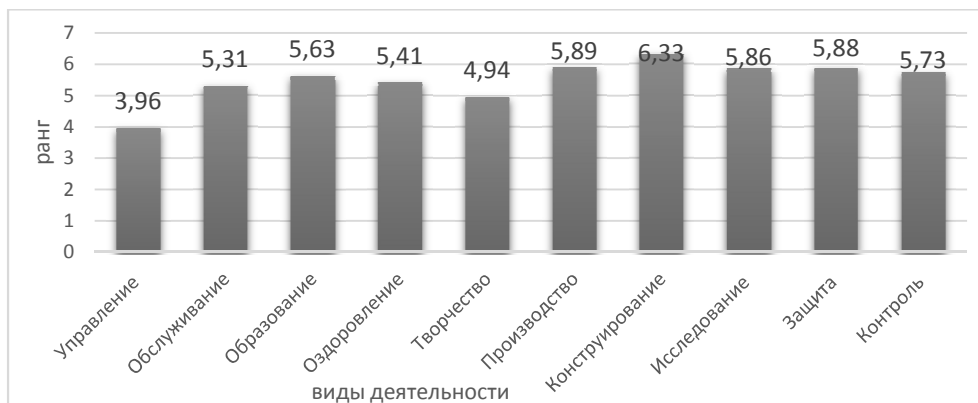

Рисунок 5. Результаты ранговых значений по тесту «Определение профессии по виду деятельности» у школьников (n=2 408)

В меньшей степени в данный период времени привлекают профессии, связанные с конструированием, проектированием (6,33 ранга), что также характеризует в основном блок технических специальностей.

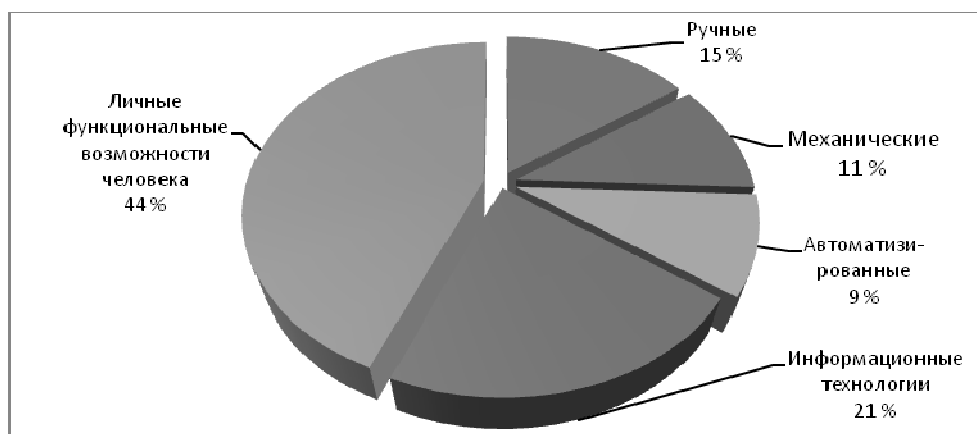

Рисунок 6. Результаты выбора по тесту «Средства труда в профессиональной деятельности» у школьников (n=2 408)

Тест «Средства труда в профессиональной деятельности». Итоги тестирования (рис. 6) показали, что выбор средств труда, с помощью которых школьники производили бы жизненные блага, осуществляли профессиональную деятельность и создавали продукт, в первую очередь, представлен личными функциональными возможностями человека (44 %), далее идут информационные технологии и средства вычислительной техники (21 %). Таким образом, выбор средств труда также предполагает социально ориентированные профессии, в отличие от профессий промышленной и производственной сферы.

Тест «Определение профессии по объекту труда». Результаты, представленные на рисунке 7, позволяют констатировать, что преобладающим объектом труда является человек (дети и взрослые, ученики и студенты, клиенты и пациенты, покупатели и пассажиры, зрители, сотрудники и т.д.) (4,18 ранга). В меньшей степени школьники хотели бы, чтобы объект профессиональной деятельности был связан с изготовлением изделий (6,59 ранга), с технологией выращивания культурных растений и организацией их производства (6,41 ранга) и с эксплуатацией, контролем и сохранением природных ресурсов (6,51 ранга). Данные показатели также подтверждают выбор школьниками социально ориентированных профессий.

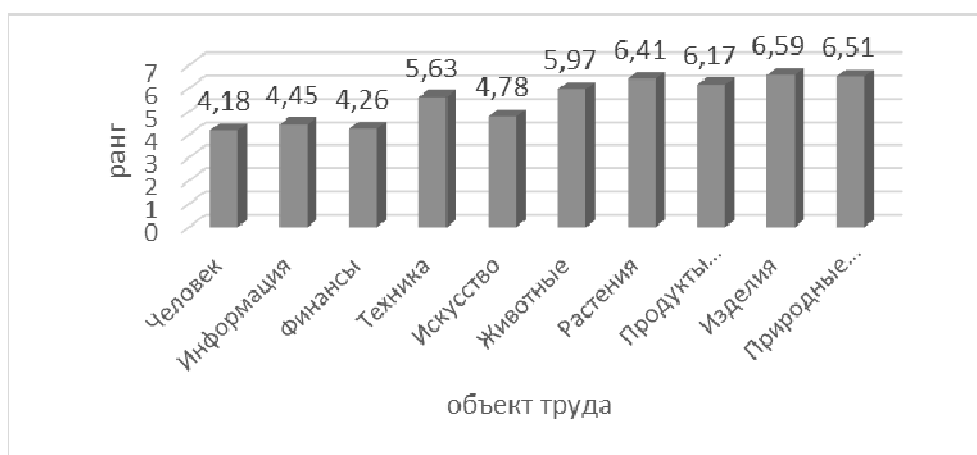

Рисунок 7. Результаты ранговых значений по тесту «Определение профессии по объекту труда» у школьников (n=2 408)

Выводы

Комплексный анализ по всем 5 тестам по выборке школьников 9-х классов г. Астаны позволяет констатировать следующее:

1. Тенденция преобладающего выбора специальностей связана с социально-ориентированными профессиями, сферой образования и педагогики, сферой обслуживания.

2. В наименьшей степени школьники ориентированы на технические и технологические профессии, связанные с инженерными специальностями и производством.

3. На данный момент мотивация профессионального выбора неярко выражена, что может свидетельствовать о неустоявшейся данной мотивационно-потребностной сфере и неокончательном профессиональном выборе.

4. Необходимо проводить профориентационную работу среди школьников старших классов по информированию потенциальных выпускников о востребованных специальностях и профессиях на рынке труда, а также знакомить их с проблемами трудоустройства, оплаты труда и карьерного продвижения.

5. Полученные результаты могут быть частично объяснены социально-экономическим положением урбанизированного города Астаны — столицы Казахстана. В данном регионе страны металлургическая, химическая и производственные сферы представлены в меньшей степени, поэтому школьники и не ориентированы на технические профессии.

Настоящая публикация осуществлена в рамках Подпроекта «Единая информационная система профориентации, анализа и прогнозирования потребности специальностей», финансируемого в рамках Проекта «Стимулирование продуктивных инноваций», поддерживаемого Всемирным банком и Правительством Республики Казахстан. Заявления могут не отражать официальной позиции Всемирного банка и Правительства Республики Казахстан.

Список литературы

- 1 Маркова А.К. Психология профессионализма [Электронный ресурс] / А.К. Маркова. — М.: Междунар. гуманитарный фонд «Знание», 1996. — Режим доступа: <http://сайт www.p-lib.ru.html>.
- 2 Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н.С. Пряжников. — М.: Изд-во «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. — 256 с.
- 3 Кудрявцев Т.В. Психологический анализ динамики профессионального самоопределения личности / Т.В. Кудрявцев // Вопросы психологии. — 1983. — № 2. — С. 51–59.
- 4 Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. — Ростов н/Д.: Феникс, 1986. — 512 с.
- 5 Анастаси А. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбина. — 7-е междунар. изд. — СПб.: Питер, 2001. — 688 с.
- 6 Батурин Н.А. Технология разработки психодиагностических методик / Н.А. Батурин, Н.Н. Мельникова. — Челябинск: Издат. центр ЮУрГУ, 2012. — 135 с.
- 7 Клайн П. Справочное руководство по конструированию тестов: Введение в психометрическое проектирование / П. Клайн. — Киев: Изд-во «ПАН Лтд», 1994. — 688 с.
- 8 Российский стандарт тестирования персонала (временная версия, созданная для широкого обсуждения в 2015 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: [https://orgpsyjournal.hse.ru/data/2015/06/29/1082537178/OrgPsy_2015_5_2_6\(StandardPT\)67-138.pdf](https://orgpsyjournal.hse.ru/data/2015/06/29/1082537178/OrgPsy_2015_5_2_6(StandardPT)67-138.pdf).

Г.З. Адильгазинов, Е.И. Барабанова, А. Жакупов

Астана қ. 9-сынып оқушыларының кәсіптік бағдарлану диагностика нәтижелері туралы

Мақала авторлары әзірлеген Тестілеу әдістерінің кешені негізінде Астана қаласы 9-сынып оқушыларының кәсіби бағдарлануларының диагностикалау нәтижелерінің талдауы берілген. Жоба авторларының негізгі идеясы тандау, адамның белгілі бір қасиеттерін есептеу және дамыту ғана емес, сондай-ақ белгілі бір мәселелерді өзінің әртүрлі қасиеттеріне сүйеніп шешу үшін адамның дайындығына назар аударып, «құзыреттілік тұрғы» қағидаттары бойынша кәсіби бағдар жұмысын (кәсіби білім беру, кәсіби диагностика және кәсіби іріктеу) құрастыру болды. 9-сынып

оқушылар арасынан 2408 оқушы тестілеу әлеуметтік бағытталған мамандықтар, білім беру және педагогика саласы, қызмет көрсету саласы бойынша мамандықтарды басымдықты таңдау тенденциясын анықтауға мүмкіндік берді. Оқушылардың ең төмен дәрежеде инженерлік мамандықтар мен өндірістерге қатысты техникалық және технологиялық мамандықтарға бағытталғаны анықталды. Қазіргі таңда кәсіби таңдауға ынта айқын емес, бұл мотивациялық және талапқа сай сала әлі анықталмаған болуы мүмкін. Өткізілген талдау Астанада, атап айтқанда, кәсіпорындардың техникалық мамандықтар, еңбек нарығында танымал мамандықтар мен кәсіптер туралы түлектерді хабарландыруға жоғары сынып оқушылары арасында кәсіптік бағдар бойынша тиісті ұсыныстар жасауға мүмкіндік берді.

Кілт сөздер: кәсіп, бағыттылық, кешен, тест, анықтау, түрткі, өзіндік бағалау, бейімділіктер, қабілеттер, қызмет саласы.

G.Z. Adilgazinov, E.I. Barabanova, A.T. Zhakupov

On the results of diagnostics of the professional orientation of pupils in 9th grade schools in Astana

The article gives an analysis of the results of diagnosing the professional orientation of students of 9th grade schools in Astana, based on a set of test methods developed by the authors of the article. The initial idea of the project's authors was the developing the career guidance (which includes such issues as awareness about future profession, professional diagnosis and professional selection) on the principles of «competence approach», which means not just the selection, consideration and development of the specific qualities of the person, but also the transfer of emphasis on man's very willingness to solve certain problems, relying on one's various skills. The testing of 2408 pupils of the 9th grade made it possible to reveal the tendency of the prevailing choice of specialties related to socially-oriented professions, the sphere of education and pedagogy, and the sphere of service. It turned out that schoolchildren least of all are oriented toward technical professions related to engineering specialties and production. At the moment, the motivation for professional choice is not very pronounced, which may indicate that the motivational and demanding sphere has not yet been established. The analysis made it possible to develop appropriate recommendations for career guidance for high school students regarding relevant information for graduates about high demanded specialties and occupations in the labor market, in particular, the technical specialties demanded by enterprises in Astana.

Keywords: profession, orientation, complex, test, diagnosis, motive, self-esteem, propensities, abilities, sphere of activity.

References

- 1 Markova, A.K. (1996). *Psikholohiia professionalizma* [Psychology of professionalism]. Moscow: Mezhdunarodnyi humanitarnyi fond «Znanie». *p-lib.ru*. Retrieved from: <http://www.p-lib.ru.html> [in Russian].
- 2 Pryazhnikov, N.S. (1996). *Professionalnoe i lichnostnoe samoopredelenie* [Professional and personal self-determination]. Moscow: Institut prakticheskoi psikholohii; Voronezh: NPO «MODEK» [in Russian].
- 3 Kudryavtsev, T.V. (1983). *Psikholohicheskii analiz dinamiki professionalnogo samoopredeleniia lichnosti* [Psychological analysis of the dynamics of professional self-determination of personality]. *Voprosy psikholohii – Questions of psychology*, 2, 51–59 [in Russian].
- 4 Klimov, Ye.A. (1986). *Psikholohiia professionalnogo samoopredeleniia* [Psychology of professional self-determination]. Rostov-on-Don: Fenix [in Russian].
- 5 Anastazi, A., & Urbina, S. (2001). *Psikholohicheskoe testirovanie* [Psychological testing]. Vol. 7. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
- 6 Baturin, N.A., & Mel'nikova, N.N. (2012). *Tekhnolohiia razrabotki psikhodiagnosticheskikh metodik* [The technology of developing psychodiagnostic techniques]. Chelyabinsk: Izdatelskii tsentr YUUrHU [in Russian].
- 7 Klayn, P. (1994). *Spravochnoe rukovodstvo po konstruirovaniu testov: Vvedenie v psikhometricheskoe proektirovanie* [Reference Guidelines for Test Design: Introduction to Psychometric Design]. Kiev: Izdatelstvo «PAN Ltd» [in Russian].
- 8 Rossiiskii standart testirovaniia personala (vremennaia versiia, sozdannaia dlia shirokogo obsuzhdeniia v 2015 godu) [Russian Standard for Personnel Testing (Temporary version, created for wide discussion in 2015)]. *orgpsyjournal.hse.ru*. Retrieved from: [https://orgpsyjournal.hse.ru/data/2015/06/29/1082537178/OrgPsy_2015_5_2_6\(StandardPT\)67-138.pdf](https://orgpsyjournal.hse.ru/data/2015/06/29/1082537178/OrgPsy_2015_5_2_6(StandardPT)67-138.pdf) [in Russian].

Я. Данек¹, Ж.А. Карманова², С.М. Абылайхан²

¹Касиетті Кирилл және Мефодий Университеті, Трнава, Словакия;

²Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қазақстан
(E-mail: saltok_jan@mail.ru)

Мектепке дейінгі балалардың адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыруда қолданылатын әдістер мен құралдар

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыруда қолданылатын тиімді әдістер мен құралдар жайында ақпараттар қарастырылған. Бұл үздіксіз жүріп отыратын оқыту және тәрбиелеу үрдісінде жүзеге асу керек. Сондықтан мақала мазмұнында берілген әдістер мен құралдарды әрбір ұйымдастырылған оқу қызметін ұйымдастыруда, әрбір тәрбиелік іс-шараларды өткізуде басшылыққа алуға болатыны кеңінен мәлімденген. Мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік мәдениет белгілері ретінде: қарапайымдылық, үнемшілдік, ұстамдылық, қанағатшылдық, орынды пайдалану алынған. Авторлар мектеп жасына дейінгі балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің міндеттерін айқындаған. Мектеп жасына дейінгі балалардың адамгершілік мәдениетін қалыптастыру құралдарының түрлері ретінде көркем құралдар тобын, табиғаттағы серуенді атап өтеді. Аталған құралдар мен әдістер ұйымдастырылған оқу қызметі барысында және күнделікті өмірде бала тәрбиесінде қолданса, ата-аналар және мектепке дейінгі ұйымның педагогтары рухани жаңғырған мемлекеттің тұлғасын қалыптастырады.

Кілт сөздер: тәрбие, қалыптастыру, мектепке дейінгі жас, қоғамдық сананы жаңғырту, рухани жаңғыру, адамгершілік мәдениет белгілері, әдістер, құралдар.

Егеменді ел жастарының санасына рухани жаңғыру жағдайында адамгершілік мәдениеттің белгілерін сіңіре білу үрдісінің маңызы зор. Бұл үздіксіз жүріп отыратын оқыту және тәрбиелеу үрдісінде жүзеге асады. Оқыту — тәрбиеден бір елі бөлінбейтін біртұтас үрдіс. Сондықтан мақала мазмұнында берілген әдістер мен құралдарды әрбір ұйымдастырылған оқу қызметін, әрбір тәрбиелік іс-шараларды өткізуде басшылыққа алуға болады.

Қарапайымдылық, үнемшілдік, ұстамдылық, қанағатшылдық, орынды пайдалану көргенділікті көрсетеді, және олар — шынайы адамгершілік мәдениеттің белгілері. Олар ересектердің және балалардың жанын қозғайды. Біз үлкендер өмірдің қалай өзгеріп жатқанын көріп жүрміз. Әлемдегі адамгершілік жағдайдың шиеленісуі әлеуметтік-адамгершілік құндылықтар дағдарысы бұл көбінесе адамзаттың дүниетанымы мен санасының дағдарысы екенін түсінуге әкеледі. Адамгершілік жағдайға жалпы алаңдаушылық: ысырапшылдық пен астамшылыққа, даңғойлық пен кердеңдікке жол берілгендік. Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласындағы тұтас қоғамның және әрбір қазақстандықтың санасын жаңғыртудың бірнеше бағыттарын атап өткенін білеміз, сол бағыттардың бірі – прагматизм. Оның мазмұнында жоғарыда аталған мәдениеттің белгілері жан-жақты қарастырылған [1].

Осыған орай, бүгінгі күнгі ұрпақ тәрбиесіне жауапты субъектілердің басты мақсаты – өзіндік адамгершілік мәдениеттің белгілерін бала бойына дарыта отырып, оның жүрек түкпіріндегі адамгершілігі мен мәдениеттілігін жарыққа шығару, әрбір баланы жеке тұлға ретінде жетілдіру үшін олардың бойындағы бар құндылықтарды дамыту.

Жас ұрпақтың бойынан тауып, дамытып немесе оған сіңіруді арман етіп отырған адамгершілік мәдениеттің белгілерін алдымен тәрбиеші өз бойынан тауып алмай, оны жарыққа шығаруға әрекет етпей, оларды баламен қарым-қатынаста шынайы түрде іске асырмай, ата-ана, қоғам, тіпті болашақ алдындағы жауапты ісін өз деңгейінде атқара алуы мүмкін емес [2].

Сондықтан тәрбиеші өзінің негізгі мақсатына жетудегі іс-әрекетін өзін танудан бастағаны жөн. Ф.М.Достоевскийдің «Өзіңнен өзіңді ізде, өзіңе өзің бағын, өзіңді өзің тани біл», — дегеніндей, әр тәрбиеші өзінің бала болғанын, өзінің ата-ана екенін, өзінің педагог болып қалыптасып келе жатқанын ой елегінен жиі-жиі өткізіп отырса, өзге алдындағы жауапкершіліктің сыры бірден айқындала бастайды. Баламен кездескен сәттен бастап, оның үйіне қайтатын уақытына дейінгі кезеңде онымен тікелей қарым-қатынаста екенін, онымен ішкі сезімі байланыста болатынын бір сәт

естен шығармағаны абзал. Сонда ғана ол білімді де білікті, салықалы да парасатты, мәдениетті, жан-жақты жетілген жеке тұлғаны қалыптастыру ісінде едәуір табыстарға қолжеткізе алады.

Бүгінде әлем төртінші өнеркәсіптік революция дәуіріне, технологиялық, экономикалық және әлеуметтік салалардағы терең және қарқынды өзгерістер кезеңіне қадам басқан үшінші мыңжылдықтың жастары қандай болмақ? Бұл бүкіл адамзатты ойландыратыны да, толғандыратыны анық. Шынында да, құнды қасиеттерге ие адамды қалыптастыру оның туған кезінен басталса және әрі қарай балалардың жас ерекшеліктеріне сай дамытылса.

Біз мектепке дейінгі жастағы балаларда адамгершілік мәдениеттің белгілерін қалыптастыруды алып отырмыз, себебі мектеп дейінгі жас — адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастырудың қолайлы кезеңі. Бұл жаста баланың интеллектуалды, адамгершілік-еріктік, эмоционалды ортасының дамуы қарқынды жүреді. Тұлғаның дамуы және іс-әрекеті жаңа қажеттіліктер мен сапалардың, яғни, балалардың тікелей ешқашан бақыламаған заттар мен құбылыстар жайында білімдерінің кенекімен сипатталады. Балаларды осы заттар мен құбылыстар арасында пайда болған байланыстар қызықтырады, ал балалардың мұндай байланыстарға енуі көп жағдайда оның дамуымен айқындалады.

2017–2018 оқу жылы Қазақстан Республикасы мектепке дейінгі ұйымдарында білім беру үрдісін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хатында мынадай міндеттерді көрсеткен:

- балалардың денсаулығы мен психикасын нығайту;
- балаларды ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтарға баулу;
- рухани және адамгершілік негіздерін қалыптастыру;
- балалардың жеке қабілеттері мен дарындылықтарын дамыту;
- әрбір баланың жағымды көңіл-күйін қамтамасыз ету, жағымды өзін-өзі сезінуін дамыту;
- баланы мектепте оқуға мақсатты түрде дайындау [3].

Осы міндеттерге байланысты жаңа технологиялық қалып біздің қалай жұмыс істейтінімізді, азаматтық құқықтарымызды қалай іске асыратынымызды, балаларымызды қалай тәрбиелейтінімізді түбегейлі өзгертуде, адамның адам болып қалыптасуында отбасының, білім беру жүйесінің қызметкерлеріне болашақ ұрпақты тәрбиелеуде үлкен жауапкершілік жүктелген. Сондықтан бұл істе асығыс шешім, жалған әдіс, қалыптағыдай қатып қалған, ескірген тәсіл қолданылмауы тиіс.

Адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыру ісі білім берумен ғана шектелмейді, ол баланың сезіміне әсер ету арқылы ішкі жан дүниесін оятудың нәтижесінде оның дүниетанымын қалыптастырады. М.А. Волкованың пайымдауынша, адамгершілік мәдениет — бұл этикет пен мәдениеттіліктің маңызды категориясы, ол тұлғаның адамгершілік мәдениетінің құрылымы:

- этикалық ойлау мәдениеті (жақсылық пен жамандықты ажырата білуі, пайда болған жағдаяттарда адамгершілік нормаларды қолдану және т.б.);
- сезім мәдениеті (даму, адами сезімдер, адамның эмоционалды руханияты, қайырымдылық);
- мінез-құлық мәдениеті (бұл адамның күнделікті мінез-құлқынан көрінетін моральдік және эстетикалық нормаларының жиынтығы);
- этикет (адамның қоғамдағы мінез-құлқын реттейтін формаларға, тәсілдерге, ережелерге адалдығы, дұрыс қабылдауы) [4].

Тұлғаның адамгершілік мәдениеті — бұл тұлғаның адамгершілік дамуының сипаттамасы, бұл қоғамның моральдік тәжірибесін меңгеру дәрежесі, мінез-құлықта және басқа адамдармен қарым-қатынаста құндылықтарды, нормалар мен қағидаларды, өзін-өзі бірізді жетілдіруді жүзеге асыру қабілеті.

Жоғарыда аталған адамзаттық мәдениеттіліктер бала бойында арнайы әдістер мен құралдарды қолдануда жүзеге асады [2]. Кейбіреулеріне тоқталсақ:

Көркем құралдар тобы: қойылымдар, көркем әдебиет, бейнелеу өнері, әуен, көрмелерге саяхат, ертегілер мен мақал-мәтелдер және т.б. Көркем құралдарды эмоционалды-мазмұндық таңдау мектепке дейінгі баланың жас және психологиялық ерекшеліктерін, олардың эмоционалдық, психологиялық қабылдауын ескерумен байланысты. Олар балаларда адамгершілік мәдениет белгілерін, адамгершілік көзқарастар мен сезімдерін қалыптастыру міндеттерін шешу үшін маңызды және тиімді құралдар. Адамгершілік мәдениетін қалыптастыруда көркем әдеби шығармаларды пайдалану балалардың өзгелермен бірге қуану, қайғыру, олардың көңіл-күйіне ортақтасу қабілеттерін қалыптастыруына жәрдемдеседі, олардың оң адамгершілік эмоцияларын реттейді.

Мақал-мәтелдер — халықтық педагогикасының ең бір ашық інжу-маржаны. Бұлардың адамгершілік тәрбиесіне ықпалы зор, себебі мақал-мәтелдер жан-жақты мазмұны арқылы ең шынайы адамгершілік қасиеттерді білдіреді, баланың жаңа ұғымдарды біліп, ойының дамуына, санасының қалыптасуына ықпал жасайды. Отанына, халқына, табиғатына, сүйіспеншілікке, ұлтжандылыққа тәрбиелеуде мақал-мәтелдердің алатын орны орасан. Баланың өмір тәжірибесі аз, сондықтан оған айтатын ақыл-насихат әрі әсерлі, әрі ойда қалатындай мәнді болу керек.

Әрине, кез келген қазақ бала тәрбиесінде, күнделікті тұрмыс-тіршілікте сөз арасында жиі қолданатын мақал-мәтелдердің өмірдегі алатын орны ерекше. Әсіресе бала-бақшада, мектепте бала санасының қалыптасуында, олардың оқу, білімге деген құштарлықтарын оятуда, үлкенге құрмет көрсетіп, өз қатарластарына ізетпен қарауларына үйретеді [5].

Адамгершілік мәдениетті қалыптастыруда ертегінің рөлін атақты педагог Ы.Алтынсарин: «Бала кезде үш жастан он екі жасқа дейінгі аралықта әр адам өзінің рухани дамуына қажетті нәрсенің бәрін де ертегіден алады», — деп атап айтқан болатын. Кез келген халықта, ең алдымен, балаға тәрбие, білімді ертегі арқылы беруі – атам заманнан келе жатқан үрдіс. Ертегінің алғашқы мақсаты – рухани адамгершілік тәрбие беру, одан соң ол арқылы білім беру. Ертегіні сүйіп тыңдап, жаттап, өзгеге мағынасын бұзбай айтып бере алатын бала сол ертегінің нәрін бойына сіңіріп, ойы, ақылы кемелденіп, мінезі түзеледі, тілі байып, жан дүниесі өркендейді.

Жас баланың ертегіге мас бола елітіп, көзін жұмып, аузын аша рахаттана тыңдайтыны, ертегі әлеміне өзі қоса еріп кетіп, сол батыр немесе сұлу да ақылды қыз өзім болсам деп, тәтті қиялдарға беріледі, ертегі тыңдауға жаны құмартып, іздеп, тыным таппайды.

Ертегілер баланың көкейінде «Неге?» деген сұрақты тудырып, қиялын жетелеп, ілім-білімге деген талпынысын оятады. Ертегілер баланың бойындағы ұлы сүйіспеншілік, мейірімділік сезімдерін жоғалтпауға, барлық тіршілік иелеріне қамқорлық қасиеттерін, қанағатшыл мен қарапайымдылық сияқты адамгершілік мәдениет белгілерін одан әрі ұштауға тәрбиелейді.

Мектепке дейінгі балалардың адамгершілік мәдениетін қалыптастыру құралы ретінде табиғаттағы серуенді атауға болады. Табиғи құралдар – айнала қоршаған табиғаттың мектепке дейінгі балалардың адамгершілік негіздерін қалыптастыруда ерекше және балаларда жануарлар мен өсімдіктерге қамқорлық жасауға деген жағымды сезімдерін дамытады. Табиғаттың бала тұлғасының адамгершілік аясына әсері көпқырлы және қажетті педагогикалық ұйымдастыру барысында баланың сезімдері мен мінез-құлқын тәрбиелеудің маңызды құралы болып табылады.

Мектепке дейінгі балалардың адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастырудың тағы бір құралы — бұл балалардың негізгі әрекеттері: ойын, еңбек, оқу және шығармашылық.

Адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастырудың құралы бала өмір сүріп жүрген мейірімділікке, сүйіспеншілікке, адамгершілікке немесе, керісінше, қатыгездікке, мейірімсіздікке толы атмосферасы бола алады. Баланың қоршаған әлемі, отбасы, педагогтар, тәрбиешілер мен құрдастары адамгершілік тұрақтылығын қалыптастыруға мыңызды әсер етеді. Адамгершілік тәрбиенің барлық механизмін жандандырады және адамгершілік мәдениеттің белгілерін қалыптастырады. Мектепке дейінгі ұйымның қызметкерлері өз тәрбиеленушілері үшін мейірімділік, рухани жылулық, түсінушілік, адамгершілік атмосферасын құра білсе, тек осындай жағдайларда ғана баланың туғаннан толыққанды тұлға болып өсуіне, баланың барлық қабілеттері мен дарындылығын ашуға мүмкіндік беруге болады. Бұл тек бала үшін ғана емес, қоғам үшін маңызды. Өйткені қоғамның әрбір мүшесі адамгершілік жағынан кемелденіп, мейірімді болса, сол қоғамда өмір сүретін біз бен біздің балаларымыздың өмір сүруі де толыққанды болады [3].

Қалыптастыру құралдарын таңдау қойылған міндетке, тәрбиеленушілердің жасына, олардың жалпы және интеллектуалдық даму деңгейіне, адамгершілік қасиеттерін дамыту кезеңдеріне (адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыру, бекіту, қайта тәрбиелеу) байланысты.

Адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыру және тәрбиелеу әдістері – бұл берілген тәрбие мақсатына жету жолдары, бала тұлғасын қалыптастыруды жүзеге асыру арқылы педагогикалық ықпал ету тәсілдері, мұғалімнің, тәрбиешінің қолындағы ерекше құрал. Олар адамгершілік даму үрдісін ұйымдастыру және тұлғаны жетілдіру мен осы үрдісті басқару қызметтерін орындайды, балаларға тікелей ықпал етіп, адамгершілік тәжірибелерін байытады.

Мектепке дейінгі балалардың адамгершілік мәдениетін қалыптастыру әдістері оқшауланып қолданылмайды, кешенді және өзара байланыста қолданылады. Кешенді қолдануға болатын және мақсатқа сай әдістерді таңдауға жетекші тәрбие міндеттері мен балалардың жасы негіз болады [6].

Адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыру алуантүрлі әдістердің жиынтығын талап етеді. Оларды былайша жіктеуге болады:

1. Мінез-құлық дағдылары мен әдеттерін қалыптастыру әдістері. Әдістердің бұл тобы балаларда жалпы мінез-құлықтың практикалық тәжірибесін жинақтауды қамтамасыз етеді.

Бұған баланы жалпы мінез-құлықтың жағымды түрлеріне үйрету әдісі жатады (амандасу мен қоштасу, қызметіне алғыс білдіру, сұрақтарға сыпайы жауап беру, заттарға ұқыпты қарау және т.б.). Балаларды әртүрлі практикалық қызметке, құрдастарымен және ересектермен қарым-қатынас жасауға (жасанды және арнайы құрылған жағдаяттар) араластыруда болжайтын жаттығулар көмегімен қатысады.

Тапсырма әдісі, егер ол ересек немесе басқа балалардың үлгісімен үйлессе, үлкен әсер береді. Бұл ретте балада ұқсас болуға, еліктеуге тілек болуы керек. Егер үлгі баланың әрекетінде көрініс тапқан болса, оның мәні мен бала тұлғасына белсенді әсер еткендігі туралы айтуға болады.

Педагог ұйымдастырған мақсатты бақылау әдісі үлкен мәнге ие (мысалы, кіші балалар мектепке дейінгі ересек балалардың тату ойындарын бақылап отырады). Бұл жай ғана пассивті әдіс емес, ол балалардың тәжірибесін нәрлейді, құбылысқа деген көзқарасты қалыптастырады және мінез-құлыққа оң әсер етеді. Бұл әдіс балалардың мәдени мінез-құлық дағдыларын тәрбиелеуде тиімді [3].

Тәрбиешінің қоғамдық пайдалы сипатқа ие қызметті ұйымдастыру әдісі өте маңызды (мысалы, учаскені тазалау, бұталар, гүлдер отырғызу бойынша ұжымдық еңбек және т.б.). Маңызды әдіс ретінде балалар ойынын айтуға болады, әсіресе сюжеттік-рөлдік. Ол балаға басқа балалармен қарым-қатынасты еркін және өз бетінше орнатуға, тақырыптарды, ойын мақсаттарын таңдауға және шындық құбылыстар туралы түсініктерді, мінез-құлық нормалары мен ережелерін білуде әрекет етуге мүмкіндік береді. Ойын ересектерге баланың адамгершілік даму деңгейіндегі жетістіктері мен кемшіліктерін анық көруге, оны тәрбиелеудің міндеттерін белгілеуге мүмкіндік береді.

2. Адамгершілік мәдениеттілікті, түсініктерді, пайымдауларды, бағалауды қалыптастыру әдістері:

- әңгімелесу;
- көркем әдебиеттерді оқу;
- этикалық тақырыптарға арналған әңгімелер;
- суреттер, иллюстрациялар, диафильмдер;
- сендіру әдісі.

Бұл әдістер ұйымдастырылған оқу қызметі барысында балалардың күнделікті өмірінде де кеңінен қолданылады. Бұл ретте тәрбиеші балалардың білімін меңгеруден, олардың жағымды эмоционалдық жай-күйін реттеуге өтуі тиіс. Балалардың мінез-құлқы мен қарым-қатынасын дұрыс бағалауды қалыптастыру моральдік түсініктерді мінез-құлық себептеріне айналдыруға ықпал етеді [7].

Көп жағдайда этикалық тақырыптарға арналған әңгімелер жиі қолданылады. Бұл адамгершілік мазмұны бар, нақты фактілер мен жағдайларды эмоционалды білдіру. Сезімге әсер ете отырып, әңгіме тәрбиеленушілерге адамгершілік бағалау мен адамгершілік мәдениет белгілерін, қасиеттерін, мінез-құлық нормаларын игеруге көмектеседі.

Этикалық тақырыптағы әңгіменің бірнеше қызметтері бар:

- білім көзі ретінде қызмет ету;
- басқа адамдардың тәжірибесімен тұлғаның адамгершілік тәжірибесін байыту;
- тәрбиелеуде жағымды үлгіні қолдану тәсілі ретінде қызмет ету.

Этикалық әңгіменің тиімді шарттары ретінде төмендегілерді алуға болады: әңгіме балалардың әлеуметтік тәжірибесіне, эмоционалды, балалардың уайымына сәйкес, түсінікті болу керек. Әңгіме көркем суреттер, халық шеберлерінің бұйымдары бола алатын иллюстрациялармен сүйемелденеді. Әңгімені қабылдау күшейту жақсы таңдалған музыканың сүйемелдеуімен жүргізіледі. Кеңістік этикалық әңгімелерді қабылдау үшін үлкен маңызға ие. Әңгіме кәсіби орындалған кезде ғана дұрыс әсер етеді.

3. Мінез-құлықты түзету әдістері.

Егер алдыңғы әдістер тобы адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастырудың негізгі әдістеріне жатқызылса, бұл әдістер тобы көмекші болып табылады. Олар мадақтау және жазалау әдістері. Жазалау мен мадақтауда көбіне баланың адамгершілік мәдениеттілігінің нәтижесі байқалады.

Мадақтау (тәрбиеші тарапынан) түрлі формада байқалады: мақұлдау, күлімсіреу, басты изеу, сыйлық, баланың отбасы ортасындағы немесе құрдастарының алдындағы жағымды әрекеттері туралы әңгімелесу, балалар мен ересектердің бірлескен еңбегі, жауапты істі тапсыру, киноға, саябаққа бару және т. б.

Мадақтай отырып, төмендегі педагогикалық талаптарды ескеру керек:

1. Уақытында мадақтау керек.

2. Мадақтау нақты анықтамаларды көздейді, мысалы: «мейірімді», «сыпайы», «әділ» және т.б. Бұл сөздермен мінез-құлықтардың адамгершілік мағынасы көрсетіледі.

3. Мадақтау лайықты болуы керек. Яғни, физикалық, ақыл-ой, адамгершілік күш-жігерді талап ететін әрекеттерді мадақтау керек.

4. Кез келген мадақтаудың шегі болу керек, бір баланы ғана мадақтай беруге болмайды.

5. Жеке және жас ерекшеліктерді ескеру керек.

Жазалауды міндетті әдіс ретінде қарастырмау керек. Ол төмендегідей формаларда жүзеге асырылуы мүмкін: ескерту, мейірімнен айыру, баламен әңгімелесу және сөйлесуден уақытша бастарту, сүйікті іспен айналысуға тыйым салу, құрдастарымен қарым-қатынас жасаудан және қылығын отбасының барлық мүшелерімен, құрдастар ұжымымен талқылау.

Жазалау барысында есте ұстайтын талаптар:

1. Жазаламас бұрын, тыңдамаудың себебін анықтау керек. Теріс қылықтары үшін жаза әділ болуы керек.

2. Жазалау тәрбиенің міндетті әдісі болып табылмайды.

3. Жазалау үлкен тактіні, шыдамдылықты, сақтықты талап етеді.

4. Жазаны талаппен үйлестіру керек.

5. Тәрбиеші балалардың жазаға деген реакциясын қарастырып, олардың әдепсіз әрекеттерін сезінуге көмектесу керек.

6. Жаза бала тұлғасын құрметтеуге негізделеді.

7. Ересектер жазалаудың шегін есте сақтау керек. Жиі жазалаудың зияндары: бала жазадан сақтану үшін алдайды, өтірік айтады [4].

Біздің ойымызша, мектепке дейінгі балалардың адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыруда жоғарыда қарастырған әдістермен қатар, И.Г.Щукинаның да өндеген әдістер тобын бірізді қолдануға болады:

– сананы қалыптастыру әдістері (әңгіме, түсіндіру, этикалық әңгіме, сендіру, үлгі ету);

– мінез-құлықты қалыптастыру және әрекетті ұйымдастыру әдістері (жаттығу, тапсырма, тәрбиелеуші өмірлік жағдаяттар);

– ынталандыру әдістері (жарыс, мадақтау, жазалау) [7].

Бүгінгі күні қоғамның жаңғыру қарқыны жеделдетілген, құндылықтар әлеміндегі өзгерістер ақпараттарды иеленуде саяси, экономикалық, адамгершілік қатынастардың сипатын өзгертетін «жаңа меншік» мәніне ие. Осыған орай адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыруда балалар киноларының, мультфильмдер мен бұқаралық ақпарат құралдарының рөлі ерекше. Заманауи ақпараттық технологиялардың дамуы кезеңінде медиаәлем, медиакөңістік қазіргі балалар өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады. Балалар мультфильмдерінің, киноларының сюжеттері, кейіпкерлердің бейнелері адамгершілік мәдениет белгілерінің үлгілері болуы мүмкін. Кейбір кинолардың мазмұны адамгершілік мәнге ие, терең қобалжуды талап ететін қатаң мәселелерге балалардың назарын аударады. Мультфильмдердің барлық адамгершілік-дамытушылық әлеуеті мектепке дейінгі балалардың адамгершілік тәрбиесі жүйесінде қолданылуы мүмкін, себебі қарастырылып отырған жас кезеңі адамгершілік ұстанымдары мен сезімдерінің қарқынды қалыптасуымен сипатталады.

Бұқаралық ақпарат құралдары балалардың адамгершілік санасына және мінез-құлқына, олардың өзара қарым-қатынасына бірдей әсер етеді. Балалардың даму үрдісінде бұқаралық ақпарат құралдарының әсері кейіпкерлерге белсенді еліктеуге ұмтылуында. Қиялының баюында және байқалатын оқиғаларды қабылдау сезімінде көрініс табады. Балалардың қиялға бейімділігі, нақты өмірді өзі ойлайтын оқиғаларға ауыстыруы, сондай-ақ әлеуметтендіруде жиі пайда болатын мәселелердің факторына айналады.

Сонымен, мектепке дейінгі жас бала тұлғасында адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыру үшін өте маңызды болып табылады. Адамгершілік мәдениеттің белгілерін қалыптастыру әдістері мен құралдарын кешенді пайдалану тәрбиешіге балалардың бойында

қарапайымдылық, қанағатшылдық, ұстамдылық, үнемшілдік сияқты белгілерді қалыптастыруға және баланың даму міндеттерін табысты шешуге көмектеседі.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру / Н.Ә. Назарбаев // Егемен Қазақстан. — 2017. — 12 сәуір.
- 2 Игенбаева А. Адамгершілік сабақтары / А. Игенбаева. — Алматы: Дәуір, 2001. — 174 б.
- 3 2017–2018 оқу жылы Қазақстан Республикасы мектепке дейінгі ұйымдарында білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы әдістемелік нұсқау хаты. — Астана, 2017. — 17 б.
- 4 Козлова С.А. Дошкольная педагогика: учебник для студ. сред. проф. учеб. зав. / С.А. Козлова. — 6-е изд., испр. — М.: Академия, 2006. — 416 с.
- 5 Садырбаев С. Қазақ халық әдебиеті / С. Садырбаев. — Алматы: Рауан, 1990. — 240 б.
- 6 Буре Р.С. Воспитание нравственных чувств у старших дошкольников: пос. для воспитателя детсада / Р.С. Буре. — М.: Просвещение, 1980. — 233 с.
- 7 Комарова И.А. Дом наших улыбок: Социально-нравственное воспитание детей дошкольного возраста: пособие для пед. учрежд., обеспечивающих получение дошкольного образования / И.А. Комарова. — Мозырь: ИД «Белый ветер», 2008. — 78 с.

Я. Данек, Ж.А. Карманова, С.М. Абылайхан

Применение методов и средств в формировании нравственной культуры детей дошкольного возраста

В статье проведен анализ теоретических и практических основ применения методов и средств по организации формирования нравственной культуры детей дошкольного возраста. Авторами определены основные задачи формирования нравственной культуры у детей дошкольного возраста. Выделены виды средств формирования нравственной культуры у дошкольников и подходы к классификации методов воспитания. Эти средства и методы широко используются как на занятиях, так и в повседневной жизни детей дошкольного возраста. Авторами описаны содержание и методика нравственного воспитания детей дошкольного возраста. В качестве признаков нравственной культуры детей дошкольного возраста выступают: простота, экономичность, сдержанность, удовлетворенность, рациональное использование. В качестве инструментов формирования нравственной культуры у детей дошкольного возраста выступают группы художественных средств, прогулки на природе. В статье раскрыто содержание методов: методы формирования нравственной культуры, понятий, суждений, оценок; методы коррекции поведения. При использовании данных средств и методов в процессе организованной учебной деятельности и воспитания детей в повседневной жизни родители и педагоги дошкольной организации формируют личность, осуществляют модернизацию общественного сознания.

Ключевые слова: воспитание, формирование, дошкольный возраст, модернизация общественного сознания, духовная модернизация, нравственная культура, методы, средства.

Ya. Danek, Zh.A. Karmanova, S.M. Abylaikhan

The use of methods and means in the formation of the moral culture of children of pre-school age

The article deals with the problems of formation of moral culture of pre-school children through the use of effective methods and means. The analysis of theoretical and practical bases of application of methods and means on the organization of formation of moral culture of children of pre-school age is carried out. In the article the authors define the main tasks of formation of moral culture in pre-school children. Types of means of formation of moral culture at pre-school children and approaches to classification of methods of upbringing are allocated. These means and methods are widely used both in the classroom and in the daily life of pre-school children. The authors describe the content and methods of moral upbringing of pre-school children. As signs of moral culture of children of pre-school age are acquired: simplicity, efficiency, restraint, satisfaction, rational use. The theoretical and practical analysis of the bases of application of methods and means on the organization of formation of signs of moral culture was carried out. As tools of formation of moral culture at children of pre-school age groups of art means, walks in the nature act. The method is a way

to achieve the goal of education, it is a way of pedagogical influence through the formation of the child's personality, it is a special tool of the teacher, educator. Classification of methods the authors emphasize the following and comprehensively reveals their content: methods of skills and habits of behavior, methods of formation of moral culture, concepts, judgments, assessments, methods of behavior correction. When using these tools and methods in the process of organized educational activities and education of children in everyday life, parents and teachers of pre-school organizations form the personality of the modernization of public consciousness.

Keywords: education, formation, preschool age, modernization of public consciousness, spiritual modernization, signs of moral culture, methods, means.

References

- 1 Nazarbayev, N.A. (2017). Bolashakka bahdar: ruhani zhanhyru [View of the future-modernization of public consciousness]. *Ehemen Kazakstan – Egemen Kazakhstan, 12 sauir* [in Kazakh].
- 2 Igenbaeva, A. (2001). *Adamhershilik sabaktary* [Moral Lessons]. Almaty: Daur [in Kazakh].
- 3 2017–2018 oku zhyly Kazakstan Respublikasy mektepke deiinhi uiymdarynda bilim beru protsesin uiymdastyrudyn erekshelikteri turaly adistemelik nuskau haty (2017) [Methodical index letter about features of the organization of educational process in preschool organizations of the Republic of Kazakhstan for 2017-2018 academic year]. Astana [in Kazakh].
- 4 Kozlova, S.A. (2006). *Doshkolnaia pedahohika* [Pre-school pedagogy]. (6d ed.). Moscow: Akademiia [in Russian].
- 5 Sadyrbaev, S. (1990). *Kazak halyk adebiyeti* [Kazakh folk literature]. Almaty: Rauan [in Kazakh].
- 6 Bure, R.S. (1980). *Vospitanie npravstvennykh chuvstv u starshikh doshkolnikov* [The education of the moral feelings of the senior preschool children]. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- 7 Komarova, I.A. (2008). *Dom nashikh ulybok: Sotsialno-npravstvennoe vospitanie detei doshkolnoho vozrasta* [Social and moral upbringing of children of pre-school age]. Mozyr: Izdatelskii Dom «Belyi veter» [in Russian].

А.М. Мубаракөв¹, Б.К. Атаев², Р.К. Мусайбеков²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан;

²Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті, Қазақстан
(E-mail: ataevb@mal.ru)

Геометриялық есептерді шешуде оң сыңар ми қызметінің ерекшеліктерін қолдану

Мақалада адамның ми жарты сыңарларының қызметтерін зерттеген психологтардың жұмыстарына талдау жасалды. Соның нәтижесінде мидың сол және оң жақ сыңарларының қызметтерін тиімді үйлестіре отырып, геометриялық есептерге жаңаша көзқарас ұсынылып отыр. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, қатаң математикалық әдістерді басшылыққа алатын оқушылар есеп шығару барысында визуалды-когнитивті әдістерді ескерусіз қалдырады. Мақалада қарастырылған есептер математикалық сауаттылық тестік тапсырмаларынан алынған. Есептерді шешуде қарастырылып отырған тәсілдерді әмбебап, күрделі есептерді де шешуге қолдануға болады.

Кілт сөздер: мидың оң және сол жақ сыңарлар, мидың жарты шарлары, визуалды іздеу, визуалданған есептер, есептерді визуалды тәсілмен шығару.

«Ғалымдардың жүргізген зерттеулерінің нәтижелері көрсеткендей, мидың сол жақ жарты шары вербалды ақпараттың өңделуіне, логикалық ойлауды қамтамасыз етеді, мысалы, ол орманды емес, ағаштардың жиынын көрсетеді. Мидың оң жақ жарты шар интуиция, кеңістікте бағдарлай алу, тұтас құбылыстарды қабылдау, жоғары мысалға кері, бұл жағдайда адам ағаштардың жиынын орман деп қабылдайды» [1; 4].

В.А. Далингер, өзінің бір мақаласында: «Қазіргі мектеп тәжірибесі мидың сол жақ жарты шар жұмысына басым бағытталғандығын көрсетеді», — деп айтады [2]. Әрине, бұл жағдайда оқушы миының тек сол жақ жарты шары немесе тек оң жақ жарты шары жұмыс істейді деген қате ой қалыптаспауы қажет. Мидың қалай болғанда да екі жақ бөлігі де белгілі дәрежеде ойлау үрдісінде жүктеліп тұрады, бірақ бір жағы екінші жағынан әлдеқайда басымдырақ қызмет атқарады. Ғалымдардың зерттеулері де геометриялық есептерді шешу барысында оқушылар визуалды жолдан гөрі, аналитикалық жолды таңдайтындығын көрсетеді [3]. Ол кісінің сөзінде шындық бар, оның бір көрінісі математикалық сауаттылықта кездесетін кейбір есептер оқушыларға ғана емес, мұғалімдерге де қиындық туғызады. Бұл тест тапсырмаларының форматы жаңа емес, ол халықаралық SET, SAT тапсырмаларына негізделген. Сондықтан бұл тапсырмаларды орындау белгілі дәрежеде шығармашылықты талап етеді.

Ми — адам денесінің ерекше «бұлшық еті». Кез келген бұлшық ет жаттығу барысында өзінің қабілеттерін, күшін арттыратынын білеміз. Одан бөлек қарапайым бұлшық еттің де жады болатыны дәлелденген, оны кейбір спортшылар бір қимылды, қас-қағым сәтте автоматты түрде орындалуынан байқауға болады. Ал, математикада миды жаттықтыру құралына түрлі есептерді шешу әдістері жатады. Кейбір есептерді шығару әдістерімен таныстыра отырып, оқушыларды аналогиялық ұқсастықтарды жасауға қажетті құралдармен қамтамасыз етеміз, кезінде Дж. Пойаның өзі «ғылыми жаңалықтардың ашылуында аналогияның зор үлесі бар» деген болатын [4; 39].

«Геометрия» пәні оқушылардың көбінде қиындық туғызады, оның бір себебі оқушылардың көбінде кеңістікте ойлау қабілеті дамымайды, жоғарыда айтып кеткеніміздей, ол мидың оң жақ жарты шар қызметіне жатады. Соңғы жылдары мектеп түлектеріне енгізілген математикалық сауаттылық тест тапсырмаларында да, мидың оң жақ жарты шар қызметімен басқарылатын, кеңістікте ойлауды, шығармашылық ойлауды тексеруге бағытталған геометриялық есептер кездеседі. Сол есептердің кейбірулеріне тоқталайық.

Әдетте кейбір математикалық есептерді шешудің бірнеше жолы болатыны анық, біз осы есептерді шешудің өз нұсқамызды ұсынып отырмыз.

Есеп 1. Тұңғыш гүлі күніне ауданын екі есе ұлғайтады. Егер гүл көлдің бетін 20 күнде көлдің бетін жапқан болса, 18-ші күні көл бетінің қандай бөлігі гүлмен жабылмаған еді?

Бірінші тәсіл, қатаң логика заңдарына сүйеніп, кейбір оқушылар бұл есепті келесідей шешуі мүмкін.

Тұңғық гүлінің ауданы күннен күнге ұлғая отырып, еселігі $q = 2$ болатын, геометриялық прогрессия мүшелерін құрайтынын байқайды. b_1 – бірінші күні тұңғық гүлінің алып жатқан ауданы деп белгілейік. 18- және 20-күндері тұңғық гүлінің алып жатқан аудандары сәйкесінше:

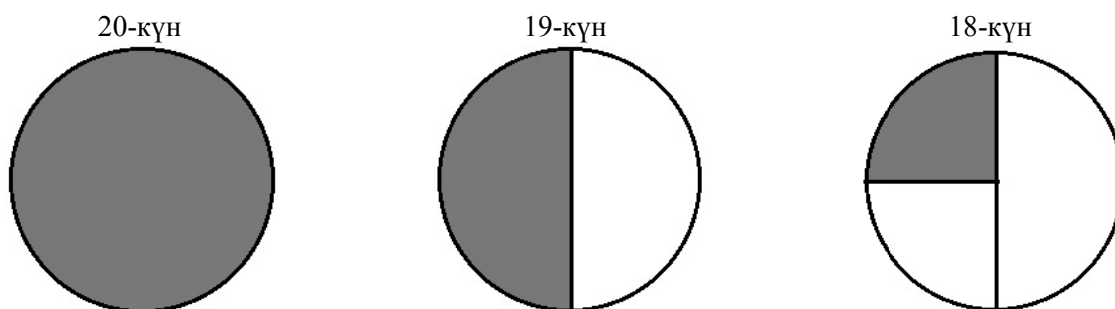
$$b_{18} = b_1 q^{17} \text{ және } b_{20} = b_1 q^{19}.$$

x – 18-күні көлдің жабылған бөлігі болсын, онда

$$\begin{matrix} b_{20} - 1 \\ b_{18} - x \end{matrix} \text{ немесе } \begin{matrix} b_1 q^{19} - 1; \\ b_1 q^{17} - x \end{matrix}$$

сәйкестігінен $x = \frac{1}{4}$ екендігі шығады, олай болса, көл бетінің жабылмаған бөлігі $1 - \frac{1}{4} = \frac{3}{4}$.

Екінші тәсіл кеше бүгінгі ауданның жартысы болды деген ойды ұстана отырып, когнитивті визуалды амалдар арқылы, көл бетінің 20-, 19-, 18-күндердегі графикалық моделін елестетсе жеткілікті (1-сур.).

1-сурет. Көл беті моделінің бейнесі

Сонда 18-күні көлдің $\frac{3}{4}$ бөлігі ашық болғандығын анықтаймыз.

Есеп 2. Жеті рет кір жуғаннан кейін, сабын биіктігінен, енінен және ұзындығынан екі есе қысқарды. Қалған сабын бөлігі неше рет кір жууға жетеді?

Бірінші тәсіл қатаң математикалық заңдар мен логикалық тұжырымдарға сүйенсек, бұл есептің шешімі көлем есептеуге келіп сияды. Белгілеулер енгізейік; a – сабынның ұзындығы; b – ені және c – биіктігі болсын. Осы белгілеулерге сәйкес, бастапқы сабын көлемі

$$V_1 = abc$$

болады. Есептің шартына сәйкес, қалған сабын бөлігінің көлемі

$$V_2 = \frac{a}{2} \cdot \frac{b}{2} \cdot \frac{c}{2} = \frac{1}{8} abc.$$

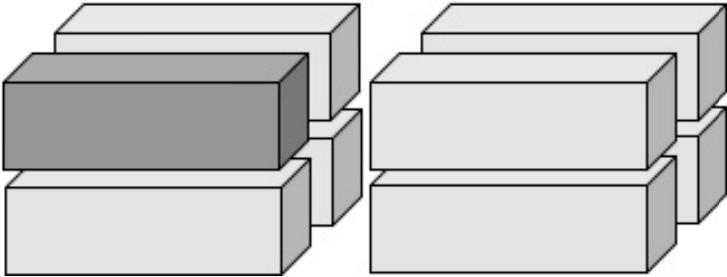
$$\text{Жұмсалған сабын көлемі } V_3 = V_1 - V_2 = \frac{7}{8} abc.$$

$$V_3 - 7 \text{ рет жуу;}$$

$$V_1 - ? \text{ рет жуу}$$

сәйкестігінен, қалған сабын бөлігінің енді бір рет жууға жететінін анықтаймыз.

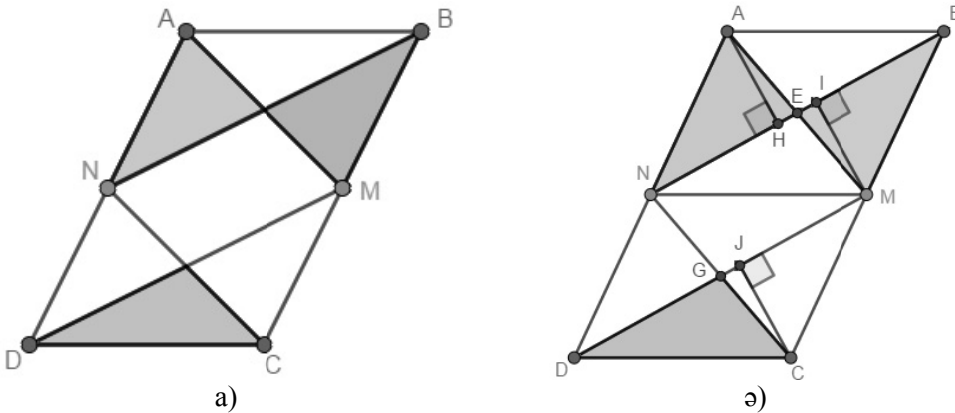
Екінші тәсіл. Бұл есепті шешу үшін қиялдай алудың өзі жеткілікті. Егер сабынның ұзындығы, ені және биіктігі есеп шартына сәйкес екі есе кішірейетіндей жазықтықтармен бөлсек, сегіз бөлік пайда болатынын түсінуге болады (2-сур.).

2-сурет. Сабын моделінің бейнесі

Сонда жеті бөлігі жеті рет кір жууға жеткілікті болса, бір бөлігі бір рет жууға жетеді.

Есеп 3. М және N нүктелері – ABCD параллелограмының BC және AD қабырғаларының орталары. Егер ABCD параллелограмының ауданы 56-ға тең болса, онда параллелограмның штрихталған бөліктері аудандарының қосындысын табыңыз.

3-сурет. ABCD параллелограмы

Пуанкаре айтқандай, интуиция да адамның шығармашылық ойлауына пайдалы [5]. Бұл есеп негізгі жақсы, геометриялық дайындығы бар балаға еш қиындық туғызбайтыны анық. Бірақ математикалық сауаттылық сынағын гуманитарлық бағытты оқушылар да тапсыратынын ескерсек, интуиция оларға көмектесе алады. Осы есептің суретін көргенде, интуицияның арқасында берілген параллелограмды құраушы үшбұрыштардың аудандары тең бе деген ой келеді. Барлығы 8 үшбұрыш болса, оның үшеуі боялған. Боялған ауданды табу үшін барлық ауданның $\frac{3}{8}$ бөлігін табамыз. Яғни, ізделінді аудан

$$56 \cdot \frac{3}{8} = 21.$$

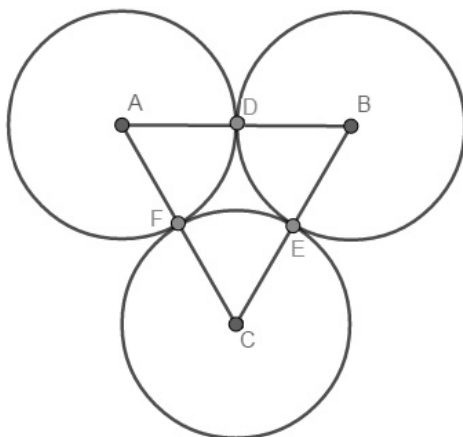
Визуалды іздеуді қолданып, математикалық тұрғыда негіздейік. «Визуалды іздеу – бұл ізделінді объектінің мәнін немесе қасиеттерін көрсететін және нақты визуалды-логикалық мағынасы бар жаңа бейнелерді тудыру үрдісі» [6; 264]. $AN \perp NB$, $MI \perp NB$, $CJ \perp DM$ болатындай AN , MI , CJ кесінділерін және NM кесіндісін жүргізейік. $AN = MI = CJ$ болатындығын дәлелдеу қиын емес. Параллелограмның диагональдарының қасиеттерінен:

$$\Delta AEB = \Delta AEN = \Delta NEM = \Delta BEM = \Delta NGD = \Delta NGM = \Delta MGC = \Delta DGC$$

болады. Жоғарыдағы интуициямыздың дұрыс екендігіне көз жеткіздік.

Есеп 4. Бір монета бар. Монетаны дәл сондай монеталармен айналдыра жанай және олар өзара жанасатындай қоршау үшін қосымша неше монета қажет?

Бұл есеп — визуалданған есеп, сондықтан аналитикалық ойлау қабілеті басым оқушыларға қиындық туғызады, себебі амал орындауға ешбір сандық шама берілмеген. Визуалданған есептің негізі, алғашқы бастауы – бейне. Когнитивті-визуалды амалдар арқылы, 4-суреттегі бейнені жасай алады, ал бірақ орталығы A нүктесі болатын шеңбердің айналасына неше шеңбер орналастыруға болатындығын, қиялдай отырып, анықтау мүмкін емес.

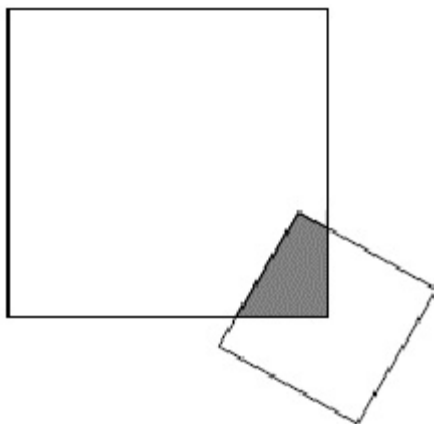

4-сурет. Монета моделінің бейнесі

Сондықтан осы тұста аналитикалық ойлауды, басқа сөзбен айтқанда, мидың сол жақ шарты шарын жүктейміз. Шеңбердің центрлерін қосатын кесінділер екі радиус ұзындығын құрайтынын түсінеміз, олай болса, пайда болған ABC үшбұрышы тең қабырғалы. Яғни, $\angle BAC = 60^\circ$. A нүктесінің айналасынан, көршілестерінің бір қабырғасы ортақ болатын, осындай алты үшбұрыш сала аламыз. Нәтижесінде, A нүктесінен өзге, шебер центрлері дұрыс алтыбұрыш құрайды. Сондықтан берілген монетаның айналасында, онымен және өзара жанасатын, дәл сондай, алты монета болады.

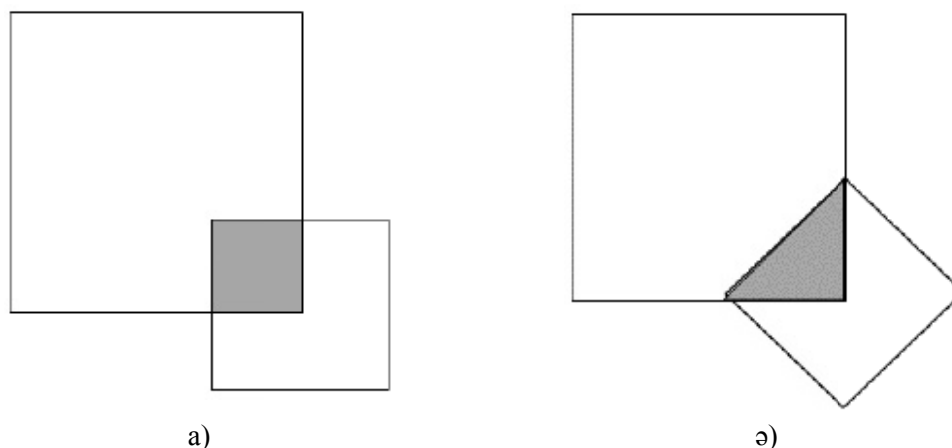
Үшінші және төртінші есептерде тек бейнелі ойлау ғана емес, сонымен бірге аналитикалық ойлау қолданылды, яғни, мидың қос сыңарының үйлескен жұмысы болды.

Есеп 5. Өлшемі 5×5 шаршысының ортасы (диагональдарының қиылысу нүктесі) өлшемі 10×10 болатын шаршының дәл бұрышында жатыр (5-сур.). Боялған бөліктің ауданын табыңыз.

5-сурет. Кіші шаршының ортасы үлкен шаршының бұрышында орналасқан

Бұл есеп халықаралық SET тапсырмалар жинағынан. Осы есепте баланың шығармашылығын тексеруге арналған. Әрине, жоғарыдағы есептерге ұқсас бұл есепті де қатаң математикалық ережелерге сүйеніп, шешуге болады. Олай шешкен болсақ, уақыттан ұтылатынымыз анық, сондықтан когнитивті-визуалды амалдарды қолданып шешіп көрейік. Алдымен, боялған бөлік екі шаршыға ортақ аумақ екенін байқау қажет, одан соң берілген суретті, 6- (а және ә) суретіндегідей, түрлендірулер жасайық, яғни кіші шаршының ортасын үлкен шаршының бұрышында сақтай отырып, бұрайық.

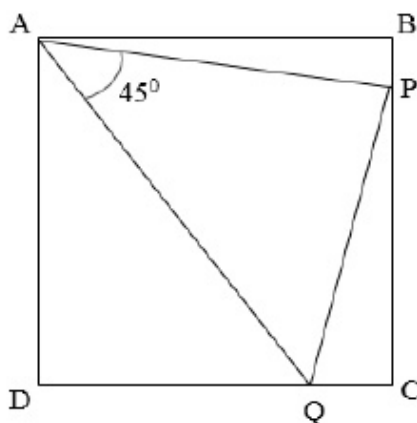

6-сурет. Екі шаршының ортақ бөлігі

6-суреттен екі шаршының ортақ бөлігі кіші шаршының төрттен бір бөлігі екенін оңай байқауға болады. Олай болса, ізделінді аудан

$$S = \frac{S_{5 \times 5}}{4} = \frac{25}{4} = 6,25 \text{ (ш.б.}^2\text{)}.$$

Есеп 6. ABCD шарсының қабырғасы 1-ге тең. BC және DC қабырғаларнан P және Q нүктелері алынған. Егер $\angle PAQ = 45^\circ$ болса, PQC үшбұрышының периметрін анықтаңыз (6-сур.).

7-сурет

Бұл есеп те SET тапсырмалар жинағынан алынған. Жоғарыдағы есепке ұқсас, осы есепті шығармашылық танытып, қалай шешуге болатындығын көрсетейік. Ол үшін PAQ бұрышының мәнін сақтай отырып, P нүктесін B нүктесімен беттесетіндей жылжытайық, онда Q нүктесі C нүктесіне ығысады. Олай болуының себебіне, қатаң, бірақ қиын емес математикалық ой қортулар арқылы көз жеткізу қиын емес. PQC үшбұрышында келесідей өзгерістер болады, $PQ = PC = 1$, $QC = 0$. Сондықтан ізделінді периметр $P = 1 + 1 + 0 = 2$ (ш.б.) (7-сур.).

Соңғы жылдары кеңінен елімізде тараған менталды математика орталықтарының нәтижелері, мидың оң жақ шары қызметін тиімді пайдалануға болатындығының бір мысалы болып табылады. Негізі олардың әдістемесі келесідей: бастапқыда оқушылар абакуста есептеулер жүргізуді үйренеді. Кейін есептеулерді абакустың қағаздағы статикалық суретінде тастарды ойша қозғай отырып орындайды. Соңғы кезеңде оқушылар когнитивті-визуалды амалдар арқылы абакусты елестете отырып, есептеулер жүргізеді.

Біз жоғарыдағы есептер арқылы мидың оң жақ сыңарын жүктей отырып, математикалық есептерді шығармашылықпен шешуге болатындығын көрсеткіміз келді. Мидың оң және сол жақ бөліктерінің қызметтерін үйлестіре қолдану арқылы геометриялық есептерді, тек математикалық сауаттылық есептерін емес, сондай-ақ күрделі олимпиадалық есептерді де шығаруға болады [7].

Оқушыларда осындай қабілетті қалыптастыру үшін олардың миларына қорек болатындай, жоғарыдағы есептерге ұқсас, визуалданған есептерді ұсынып тұру қажет.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Зденек М. Развитие правого полушария: Углубленная программа высвобождения силы вашего воображения / М. Зденек. — М.: Попурри, 2004. — 352 с.
- 2 Далингер В.А. Когнитивно-визуальный подход и его особенности в обучении математике / В.А. Далингер // Вестн. ОГПУ. — 2006. — № 3.
- 3 Lemańska M. Geometrical versus analytical approach in problem solving—an exploratory study / M. Lemańska, I. Semanišinová, C. Soneira Calvo, M. Souto Salorio, A. Tarrío Tobar // The Teaching of Mathematics. — 2014. — Vol. XVII. — 2. Srbije, Beograd.
- 4 Пойа Дж. Математика и правдоподобные рассуждения / Дж. Пойа; пер. с англ. — 2-е изд., испр. — М.: Глав. ред. физ-мат. лит., 1975. — 464 с.
- 5 Пуанкаре А. О науке / А. Пуанкаре. — М.: Наука, 1983. — 736 с.
- 6 Резник Н.А. Визуальное мышление в обучении. Методические основы обучения математике с использованием средств развития визуального мышления / Н.А. Резник. — Saarbrücken: Lambert Academic Publ., 2012. — 652 с.
- 7 Мубаракوف А.М., Атаев Б.К., Мусайбеков Р.К. Есептерді шешуде когнитивті-визуалды тәсілді қолдану / Уалихановские чтения – 21: Материалы Междунар. науч.-практ. конф. (21 апреля 2017 г.). — Кокшетау, 2017. — С. 119–123.

А.М. Мубаракوف, Б.К. Атаев, Р.К. Мусайбеков

Использование особенностей деятельности правого полушария мозга при решении геометрических задач

В статье проанализированы научные работы психологов касательно функциональных особенностей левого и правого полушарий мозга человека, и на основании этого показано, как можно творчески подойти к решению геометрических задач, эффективно согласовывая деятельность полушарий мозга. Как показывает педагогическая практика, учащиеся не используют визуально-когнитивные методы для решения геометрических задач. Рассматриваемые задачи были взяты из тестовых заданий по математической грамотности. Приведенные способы решения задач являются универсальными, их можно использовать и для решения более сложных задач.

Ключевые слова: левое и правое полушария мозга, визуальный поиск, визуализированные задачи, визуальный способ решения задач.

A.M. Mubarakov, B.K. Ataev, R.K. Musaibekov

Using the right brain hemisphere features functions in solving geometric problems

The article is considered methods of solving geometrical problems by using features of hemispheres of the brain. It was analyzed the scientific works of psychologists concerning the functional features of the left and right hemispheres of the human brain, and basing on this it is shown how geometric problems can be solved creatively by effectively coordinating the functions of the brain hemispheres. As teaching experience shows, students don't use visual-cognitive methods to solve geometric problems. The problems considered were taken from the test tasks on mathematical literacy. The way of solving problems, which was shown in the article is universal, so that it can be also used for solving more difficult problems.

Keywords: left and right hemispheres of the brain, visual search, visualized tasks, visual way of solving problems.

References

- 1 Zdenek, M. (2004). *Razvitie pravogo polushariia: Uhlublennaia prohramma vysvobozhdeniia sily vasheho voobrazheniia* [Development of the right hemisphere: In-depth program of releasing the power of your imagination]. Moscow: Popurri [in Russian].
- 2 Dalinger, V.A. (2006). Kognitivno-vizualnyi podkhod i ego osobennosti v obuchenii matematike [Cognitive-visual approach and its features in teaching mathematics]. *Vestnik OGPU – Bulletin of the OGPU*, 3 [in Russian].
- 3 Lemańska, M., Semanišinová, I., Soneira Calvo, C., Souto Salorio, M., & Tarrío Tobar, A. (2014). Geometrical versus analytical approach in problem solving—an exploratory study. *The Teaching of Mathematics*, Vol. XVII, 2, Srbije, Beograd.

- 4 Poia, Dzh. (1975). *Matematika i pravdopodobnye rassuzhdeniia [Mathematics and plausible reasoning]*. (2d ed). Moscow: Hlavnaiia redaktsiia fiziko-matematicheskoi literatury [in Russian].
- 5 Puankare, A. (1983). *O nauke [About science]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- 6 Reznik N.A. (2012). *Vizualnoe myshlenie v obuchenii. Metodicheskie osnovy obuchenii matematike s ispolzovaniem sredstv razvitiia vizualnogo myshleniia [Visual thinking in learning. Methodical foundations of teaching mathematics using the means of developing visual thinking]*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing [in Russian].
- 7 Mubarakov, A.M., Ataev, B.K., & Musaibekov, R.K. (2017). Eseptерdi sheshude kognitivni-vizualdy tasildi koldanu [Visual thinking in learning. Methodical foundations of teaching mathematics using the means of developing visual thinking]. Proceedings from «Valikhanov's creations – 21»: *mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia (21 apreliia 2017 hoda) – International scientific and practical conference*. (pp. 119–123). Kokshetau [in Kazakh].

Б.У. Куанбаева¹, Г.К. Шамбилова¹, А.А. Муратбекова², К.Т. Байниева¹

¹Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті, Қазақстан;

²Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қазақстан
(E-mail: shambilova_gulba@mail.ru)

Жоғары оқу орнында физика курсы бойынша деңгейлік тапсырмалар жүйесін құрудың ерекшеліктері

Мақалада профессор Ж.А.Қараев ұсынған үшөлшемді әдістемелік жүйенің педагогикалық технологиясы негізінде жоғары оқу орындарындағы студенттерге арналған физикадан деңгейлік тапсырмалар жүйесін құру мәселелері қарастырылған. Деңгейлік тапсырмалар жүйесінің мазмұны Б.С.Блумның мақсаттар таксономиясы негізінде құрылып, білімді игеру төменгі деңгейден жоғары қарай бағытталған траектория бойынша ұйымдастыру көзделген. Мұндай оқыту нәтижесінде дамыта оқыту жүзеге асырылып, іскерлік, түрткі, белсенділік, білім сапасы қамтамасыз етілді. Жоғары оқу орындарындағы оқыту үрдісін технологияландыруға сәйкес оқытуды ұйымдастырудың жаңа әдіс-тәсілдері мен формаларын тиімді пайдалануға, студенттерді танымдық іс-әрекетке ынталандыруға, олардың белсенділігін арттыруға, берілген оқу материалын толық меңгеруге, рефлексивті басқаруға, сонымен қатар оқу процесін педагогикалық технология негізінде жобалауға қолжеткізуге болатын мүмкіндік бағытына назар аударылған.

Кілт сөздер: физиканы оқыту әдістемесі, технологияландыру, деңгейлік тапсырмалар, өз бетімен жұмыс, электр және магнетизм.

Бүгінгі күнде жоғары білімді дамытудың басты мақсаты мамандар даярлаудың сапасын көтеруді, жеделдетілген ғылыми-зерттеу жұмыстарымен ықпалдастырылған инновациялық білім сапасын арттыруды, жоо-ны зерттеулерінің әлеуметтік сала мен экономиканың қажеттіліктерімен өзара байланысын, білім беру және ақпараттық технологияларды жетілдіруді қамтамасыз ету болып табылады. Сонымен қатар қоғам мен мемлекетке пайдалы болу үшін жеке тұлғаның сапалы жоғары білім алуға деген мүдделерін қанағаттандыру, әрбір адамға оқытудың мазмұнын, нысанын және мерзімдерін таңдауға мүмкіндіктер туғызу қажет.

Студенттердің еңбек етуге дайындығын, шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру үшін оқытушылардың жұмысына қойылатын талаптар өзгеріп, білім мен тәрбиенің дәстүрлі нысандарын жетілдіру қажет етіледі. Соған байланысты оқыту әдістемесі студенттерді жаңа білімді меңгеру мен оны практика жүзінде қолдануда өз бетімен шығармашылықпен әрекет ететіндей құрылуы тиіс.

Физиканы оқыту процесін технологиялық негізде ұйымдастыру үшін келесідей ерекшеліктер ескерілуі қажет [1]:

– студенттер физикалық құбылыстарды, материяның түрлерін, өзара бір-біріне айналу процесін түсіну үшін олардан ойша елестете білуді, зерделеуді, модельдеуді қажет етіледі;

– физиканың басқа пәндерден өзгешелігі, онда физикалық заңдылықтардың модель түрінде берілуі және әртүрлі белгілеулері, формулалары, графиктері, диаграммалары, электр тізбектеріндегі белгілеулері, схемалары бар. Соған байланысты студенттер түрлі белгілеулердің өмірдегі нақты түрімен байланыстылығын, керісінше, нақты түрден суреттік, графиктік, схемалық, диаграммалық түрге бейнелеу білулері керек;

– «Физика» пәнін оқу барысында студенттердің әртүрлі физикалық эксперименттерді жүргізгенде, өз беттерімен бақылау, іздену кезінде және практикалық есептерді шешкенде олардың пәнге деген жоғарғы сезімдік қасиеттерінің, яғни белсенділігі, қызығушылығы, алдына қойған мақсатқа ұмтылғыштығы, өздігінен зерттеулер жүргізіп, тұжырымдай және өз пікірін айта білуі қалыптасуымен ерекшеленеді. Сондықтан оқытушы студенттермен әртүрлі өзіндік жұмыстарды ұйымдастырғанда аталған ерекшеліктерді назарда ұстағаны дұрыс.

Физиканы оқыту келесідей басты міндеттерді шешуді керек етеді:

– студенттердің жеке басын дамыту: зейінділігі, өздігінен ізденуі және алған білімдерін практикада пайдалана білуі, физикалық құбылыстарды түсініп, зерттей білуі, студенттердің жалпы ғылыми ойлауын дамыту;

– физикалық заңдылықтарды, теорияларды, түсініктерді, эксперименттік нәтижелерді, физика ғылымының өзіндік әдіс-тәсілдерін, дүниенің қазіргі ғылыми бейнесін қалыптастыру, зерттелетін процестерді талдау үшін ғылыми ақпараттарды қолдана білуі;

– студенттерде эксперименттік дағдылар қалыптастыру, қажетті құралдар мен аспаптарды қолдана білуі, өлшеу нәтижелерін алып, есептей білуі және одан қорытынды шығаруы, қауіпсіздік техникасы ережесін сақтай білуі;

– физика мен техникаға деген танымдық қызығушылығын қалыптастыру, шығармашылық қабілетін дамыту;

– кәсіби маман иесі болу;

– студенттердің патриоттық және ұлттық мақтаныш сезімін қалыптастыруға, тәрбиелеу, адамгершілікке тәрбие беру.

Сондай-ақ студенттерде ғылыми ұғымдар жүйесін қалыптастыру қажет. Білім алудағы маңызды элементтердің бірі болып саналатын физикалық теориялар мен заңдарды сапалы игеру үшін олардың арасындағы тәуелділікті сипаттайтын ұғымдарды игерулері қажет. Ұғымдарды қалыптастыру арқылы студенттердің ойлау қабілеттері дамытылады. Сондықтан студенттердің зейіні мен ойлауын күшейтуде, пәнге деген ынтасын арттыруда белсенді таным қызметі болып табылатын өзіндік жұмыстар жүйесіне басымдылық беру қажет.

Өзіндік жұмыс — студенттердің оқу-танымдық іс-әрекеттерінің формаларының бірі, яғни студенттердің ойлау қабілетін, ақыл-ой және іс-тәжірибесінен туындайтын оқу, тану әрекеті. Қазіргі кезде оқыту процесінде қойылып отырған негізгі талап та студенттердің белсенді іс-әрекеттік сезімін қозғай отырып, оларды басқара білу. Өйткені оқу процесінде студенттердің белсенділігін арттырудың бір түрі өз бетінше ізденуі арқылы білімін көтеруі, біліктілікке талпынуы, ептілікке дағдылануы болып табылады.

Оқу процесінде өзіндік жұмыстарды ұйымдастырудың келесі түрлерін жүргізуге болады:

1. Дидактикалық мақсаттары бойынша: оқу, түсіну, үйрену, тексере алу, алынған білімді түсіндіру және т.б.

2. Даярлау дәрежесі бойынша мазмұны түрліше, бірақ бірдей тәсілмен орындау.

3. Оқу материалдары бойынша: оқулықпен, оқу әдебиеттерімен жұмыс, практикалық және лабораториялық жұмыстар, салыстыру.

4. Студенттердің ізденімпаздық дәрежесіне қатысты жұмыстар және т.с.с.

Осы белгілерге сәйкес оқу процесінде технологиялық негізде өзіндік жұмыстың төрт деңгейі құрастырылған: үлгі бойынша орындалатын (үйренушілік), алгоритімдік, жаңалық ашатын (эвристикалық), шығармашылық.

Деңгейлік саралау негізінде және оқытудың педагогикалық технологиясының талаптарына сәйкес құрылған тапсырмалар физика курсының оқытудағы жоғарыда келтірілген дидактикалық ерекшеліктерді және физикадан білім берудегі міндеттерді ескереді. Студенттерге берілетін тапсырмалар күрделілігіне қарай жоғарыда келтірілген үш деңгей бойынша құрылған. Бұл тапсырмаларды құрастыруда оларға төмендегідей талаптар қойылады [2].

Бірінші деңгей «үйренушілік»: студенттердің теориялық білімдерін бекітуге арналған, еске сақтап, меңгеруі үшін және алған білімін практикада қолдана білуге жаттықтырады. Бұл деңгейде студент физикалық заңдылықтарды, ережелерді, анықтамаларды, формулаларды игеруі қажет. Берілген есептер мен тапсырмалар өмірмен, қоршаған ортамен байланыстырылуы керек. Мұнда студенттердің қызығушылығына, танымдық ынтасына назар аударылады, негізгі тірек ұғымдарды «тани білу» деңгейінде көңіл бөлінеді.

Екінші деңгей түсіну деңгейіне сәйкес «алгоритімдік»: мұнда алған білімді қалыпты жаңадан өзгеше, ұқсас жағдаяттарда пайдалана білу көзделеді. Игерілген материалдарды жүйелеуге, реттеуге арналған бірінші деңгейдің тапсырмаларының мазмұны өзгертіліп беріледі. Сонымен қатар ұлттық негізде құралған, көбінесе танымдық және үйретушілік мәні бар тапсырмалар, ойлауға арналған тапсырмалар беріледі.

Қолдану деңгейіне сәйкес үшінші деңгей «эвристикалық»: студенттерге берілген тапсырмалар танымдық-ізденіс түрінде, игерген білімді тереңдету үшін әртүрлі логикалық операцияларды (талдау, жинақтау, синтез, негізгіні айқындау, қорытындылау) керек етеді. Проблемалық жағдайларды шешуге, өздігінен графиктерді, диаграммаларды құруға, формулаларды қорытып шығаруға, зертханалық жұмыстарды өз бетімен жасауға, физикалық құбылыстарды үлгілеуге тәрбиеленеді. Есептерді әртүрлі тәсілдері мен жолдары арқылы шешуге дағдыланады.

Төртінші деңгей «шығармашылық»: берілген тапсырманы өздігінен түсініп, талдай білуі, ғылыми-шығармашылық тұрғыдан шағын зерттеу жұмысын орындап, қорытынды жасап, ара-қатынастарды анықтап, салыстыра біліп, өздігінен «кішкентай» жаңалық ашқанмен бірдей. Қиындығы жоғары тапсырмаларды орындау барысында ой өрісі кеңіп, негізгі физикалық заңдылықтарды тереңірек ұғынуына мүмкіндіктер туады.

Студенттерден шеберлікті, жоғарғы әдістемелік дайындықты талап етеді. Өзіндік жұмысты ұйымдастыруда оқытушылар мынадай шарттарды қолданғаны жөн: 1. Студент өз бетімен жұмысты орындағанда, тапсырмалардың мазмұнын түсінуі керек. 2. Тапсырмалардың орындалуы жөнінде студенттерге нұсқау берілуі керек. 3. Оның орындалуын бақылау қажет. 4. Студенттердің жұмысын тексеріп, қателерін айқындау қажет.

Студенттердің білімді өз бетінше талдап және бір жүйеге келтіре алатын тапсырмаларды орындауы олардың оқу-танымдық іс-әрекетінің нәтижесі болып табылады.

Профессор Ж.А. Караев, Ж.У. Қобдиқованың «Технологиялық ыңғай негізінде педагогикалық жүйені жаңғыртудың өзекті мәселелері» атты еңбегінде жоғарыда келтірілген талаптарды қанағаттандыратын деңгейлік тапсырмалар жүйесін зерттейді және білім беруді ізгілендірудің мынадай міндеттеріне тоқталады [3]:

- оқыту процесі жеке тұлғаның дамуы бағытында жүреді;
- оқыту процесі ішкі мотивацияға, білім алушының басқалармен толық қатынасуына негізделген;
- тұлғаның қалыптасуы ойдың бірлігіне, сенім, рух пен дененің бірлігіне байланысты өтеді;
- оқыту білім алушылардың өзіндік тәжірибесіне негізделіп жүргізіледі;
- оқыту жалпыадамдық құндылықтар мен білім алушының психологиялық-физикалық белгілерін ескеруге негізделген.

Олар жеке тұлғаның қалыптасуы «оқытушы – білім алушы» қатысында көрінетінін айтады. Біздің зерттеу жұмысымызда «Физика» пәнінің ерекшеліктеріне байланысты тапсырмалар мазмұны өзгертілді. Физикалық ұғымдар, физикалық шамалар және олардың өлшем бірлігі түсініктерін қалыптастыру, көрнекілік тәжірибе және зертханалық жұмыстар, физиканы оқытуда политехникалық білім беру, кәсіптік бағдар беру, экологиялық білім беру, экономикалық тәрбие беру пәнаралық байланыстар мұның бәрі деңгейлік тапсырмалар мазмұнында қамтылады.

Осындай талаптар негізіндегі жалпы физика курсының «Электр және магнетизм» бөлімінің «Тұрақты ток заңдары» тарауы бойынша құрылған деңгейлік тапсырмалар мысалын келтіреміз. Мұндай тапсырмаларды орындамас бұрын, студенттер, алдымен, өз бетімен осы тақырып материалдарын меңгереді. (Тапсырмаларды дайындауда [4–6] әдебиеттер алынды.)

I-деңгей. Бұл деңгейдің тапсырмалары студенттің есіне алуына, ойына түсіруіне іскерлік пен дағдыны қалыптастыруға арналған және оларға төмендегідей талаптар қойылады:

I. Өткен тақырыптан алған білімдерін бекіту үшін берілген тапсырмалар. Мұнда негізгі заңдылықтарды, ұғымдарды, анықтамалар мен ережелерді білу қажет. Мысалы:

1. Электр тогының қандай әсерлері бар? Мысалдар келтіріңіз.
2. Берілген өткізгіштің вольт-амперлік сипаттамасы дегеніміз не?
3. Асқын өткізгіштік құбылысын түсіндіріңіз.
4. Электр өрісінің анизотропты ортада j және E арасындағы сызықтық байланыс сақталады.

Соған байланысты дифференциалды Ом заңының жалпы түрде жазылуы.

II. Жаттығу тапсырмалары — теориямен практиканың байланысы, яғни меңгерілген негізгі заңдылықтарды, ережелер мен формулаларды практикада қолдана білуге үйрету. Мысалы:

а) Егер өткізгіштің ұзындығын 4 есе, ал диаметрін 2 есе ұлғайтатын болсақ, онда оның кедергісі қалай өзгереді?

ә) Бес R кедергіні пайдаланып, әртүрлі сұлба құрастырып, оның $R_{\text{экв}}$ кедергісін есептеңіз.

III. Физиканың барлық теориялары, заңдылықтары, қағидалары бұл физикалық шамалар арасындағы байланыстар, қағидалар және қатынастар болып табылады. Ал өлшем бірліктерінсіз физикалық шамалардың толық мән-мағынасы ешқашан ашылмайтыны белгілі. Сондықтан физикалық шамалар және олардың өлшем бірлігі түсінігін қалыптастыруға арналған келесі есептерді құрастырғанда студенттердің өз бетімен ізденуіне және қызығушылығын арттыруға көңіл бөлінеді. Мысалы:

- а) төмендегі өлшем бірліктерге байланысты есептің шартын құрып, есептеп көріңіз: B , A , Om ;
- ә) A , o , k , c , p , e , n , m , i , g , d , i , y , ϕ , ε , q , j , l , ρ , γ , ψ , η , t .

Жоғарыда келтірілген әріптерге байланысты физикалық сөздер құрастырып, әрбір сөзге анықтама бер (10 сөз).

Мысалы: *Кирхгоф, қуат.*

IV. Жаңа тақырыпқа байланысты өмірмен байланысты сапалық есептерді шеше білу. Шынында да, сұрақ есептерді шығару кезінде сандық есептеулердің болмауы студенттердің зейін-зердесін құбылыстың тек физикалық мәніне аударуға мүмкіндік береді. Мұндай есептерді шығару студенттердің зейінін, бақылағыштығын және схеманы, графикті салу сауаттылығын дамытады:

а) 40 электр қалта шамынан жасалған шырша шамшырағы өзара тізбектей жалғанып, қалалық желімен қоректендіріледі. Бір шам жанып кеткен соң, қалған 39 шамды қайтадан тізбектей жалғап, қалалық ток желісіне қосады. Қандай жағдайда бөлме жарық болады: 40 әлде 39 шам болғанда ма?

ә) Ішкі кедергісі вольтметрдің кедергісіне тең қосымша кедергіні вольтметрге тізбектеп жалғаса, оның көрсеткіші қалай өзгереді? Жауабын түсіндіріңдер.

б) Амперметр мен вольтметрдің көрсетуіне температураның өзгерісі әсер ете ме?

Мұндай физикалық сапалық есептер II, III-ші деңгейлерде де беріледі.

V. Халық педагогикасымен байланысқан және физикалық мәні бар мақал-мәтелдерден құралған тапсырмалар. Мұндағы көзделіп отырған мақсат — халықтың бай тарихи тәжірибесіне сүйене отырып, болашақ маманды еңбекке, өнер-білім машықтарын меңгеруге, тағы басқа ізгі адамгершілік қасиеттерге баулу, халық педагогикасының тағылымдарын физика сабағында қолдану оның білімдік және тәрбиелік мақсаттарын жүзеге асырумен қатар, халқымыздың салт-дәстүрін қастерлеп, студенттерді ұлттық мақтаныш рухында тәрбиелеуде зор мәні бар. Мысалы:

Бойындағы зарядты,

Ұзақ уақыт сақтайды.

Реленің күшімен

Бүлдірместен баптайды.

(*Аккумулятор*)

Мақал-мәтелдер, жұмбақтар тәрбиелік қызметімен қатар дидактикалық қызмет атқарады.

II-деңгей.

I. Жаңа тақырыптан алған білімді жүйеге келтіруге, реттеуге арналған, кері байланысқан функцияларды орындау үшін тексеру жағдайындағы студенттердің политехникалық білімдері мен біліктерін қалыптастыру және дамыту бағытындағы тапсырмалар. Мысалы:

а) Кедергілері бірдей $R_0=2$ Ом алты өткізгіш жұбымен параллель жалғанып, ал барлық үш пар өзара тізбектей ішкі кедергісі $r=1$ Ом ток көзіне жалғанған. Әрбір өткізгіштен $I_0=2.5$ А ток жүреді. Егер бір өткізгішті алып тастаса, әрбір өткізгіш арқылы қандай ток ағады?

ә) Ішкі кедергісі 2.2 Ом, ЭҚК 1400В ток көзінің бір полюсі орталықталынған алюминий кабель талшығына (талшық диаметрі 8 мм), ал екіншісі қорғасын қабығына (сыртқы диаметрі 18 мм, ішкі диаметрі — 16 мм) қосылған. Егер бастапқы қысқа тұйықталу тогы 120А болса, онда талшықтың қабықпен тұйықталуы кезінде үзілген кабель ток көзінен қандай қашықтықта жатады?

б) $X = \sqrt{\frac{e^2 \hbar}{3T\gamma}}$ формуласы бойынша Видеман-Франц заңдылығының қандай параметрін анықтауға

болады. Анықталған шаманың өлшем бірлігін қорытып шығарыңыз.

II. а) Сөзжұмбақ, ребус, сұлба, сурет есептері бар тапсырмалар. Физика сабақтарында студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттыруда сөзжұмбақтың алатын орны бөлек. Әсіресе сөзжұмбақты қайталау, пысықтау сабақтарында қолдану тиімді. Қайталау сабақтарында оқытушылардың алдына көптеген міндеттер қойылады. Олар:

1. Студенттерге физикалық құралдардың қайда және не үшін пайдаланатынын білдіру.

2. Физикалық шамалар мен бірліктердің, заңдылықтардың мағынасын білдіру.

3. Физикалық жаңалықтар мен заңдылықтарды кім, қашан және қандай заңдылықтарға байланысты ашқандарын айтып беру.

Осы ретте студенттердің логикалық ой-жүйесін, сана-сезімін дамытуда, олардың әртүрлі физикалық шамалармен бірліктердің, атаулар мен заңдылықтардың, құбылыстар мен өзгерістердің атын есте сақтауда сөзжұмбақты пайдаланудың тиімділігі мол. Сондай-ақ сөзжұмбақты құрастыру мен шешу барысында студенттер әртүрлі ғылыми-техникалық басылымдарды, газет-журналдарды, көмекші құралдар мен анықтама құралдарды пайдаланады, яғни, бір сөзбен айтқанда, сөзжұмбақ студенттердің өз бетінше шығармашылық ізденіспен жұмыс жасау қабілеттілігін арттырады. Қайталау-пысықтау сабақтарында немесе аудиториядан тыс жұмыстар ретінде «Ұлттық физикалық

шамалар», «Физикалық бірліктер», «Физикалық құралдар», «Физикалық заңдылықтар», «Тарауды қорытындылау» т.б. тақырыптарда сөзжұмбақты ұсынуға болады.

III-деңгей. Студенттердің игерген білімді тереңдету үшін әртүрлі логикалық операцияларды орындауын керек ететін танымдық-ізденіс түріндегі тапсырмалар. Мысалы:

I. Элементтері n бірдей параллель және тізбектей жалғанған жағдайдағы қысқа тұйықталу тогын салыстырыңыздар.

II. Өз бетімен есеп, график, диаграммалар құрып, шеше білуге арналған тапсырмалар. Мысалы:

а) ЭҚК-і ε және ішкі кедергісі ток көзі реостатпен тұйықталған. Реостаттың R кедергісінен келесі шамалар қандай тәуелділікте болады: I — ток күші; U — кернеу, сыртқы тізбектің P — қуаты, P_0 — толық қуат және тізбектің η -ПӘК-і? Сәйкес графиктерін тұрғызыңыздар. Қандай кедергіде сыртқы тізбектің қуаты максимал мәнге жетеді? Осы кездегі тізбектің ПӘК-і неге тең?

ә) Сыртқы тізбекте бөлінетін N_1 қуаттың, ток көзінің ішінде бөлінетін N_2 қуаттың, сонымен бірге $N=N_1+N_2$ толық қуаттың ішкі тізбектің R кедергісінен тәуелділігін табыңыздар. Тәуелділік графигін тұрғызыңыздар. Ток көзінің ЭҚК-і 15 В , ішкі кедергісі $r=2.5\text{ Ом}$.

б) ЭҚК-і 1.1 В -қа, ал ішкі кедергісі 1 Ом -ға тең элемент 9 ондық сыртқы кедергімен тұйықталған. Мыналарды 1) тізбектегі ток күшін; 2) сыртқы тізбектегі потенциалдың кемуін; 3) элементтің ішіндегі потенциалдың кемуін; 4) элементтің қандай ПӘК-пен жұмыс істейтіндігін табу керек. Тізбек үшін сыртқы тізбектегі потенциал кемуінің сыртқы кедергіге байланыстылығының графигін тұрғызыңыздар. Сыртқы кедергіні әрбір 2 Ом нан кейін $0 \leq R \leq 10\text{ Ом}$ шектікте алу қажет.

в) Политехникалық шеберлігі мен біліктілігін қалыптастыру. Политехникалық шеберлікке — физикалық шамаларды өлшеу, сызбалар, эскиздер мен есептеулерді орындау, яғни графиктік, кестелер мен анықтағыш әдебиетті пайдалану — іздену, бақылау, тәжірибеге арналған қондырғыларды жинастыру, яғни ұйымдастыру, тағы да басқа шеберліктер жатады. Физикадан зертханалық жұмыстарды орындау кезінде студенттер кейбір құралдарды пайдалану, физикалық шамаларды өлшеу шеберліктеріне үйренсе, техникалық мазмұндағы есептерді шығарған кезде есептеу және графиктік шеберліктері қалыптасады. Соған байланысты зертханалық жұмыстарды өз бетімен жасауға, физикалық құбылыстарды үлгілеуге тәрбиелеу, эксперимент жасай отырып өздігінен нәтижесін тұжырымдай алатындай мақсаттағы тапсырмалар. Физикаға деген қабілетті дамытудың бір шарты ретінде біз студенттерде зерттеу қабілеттерін қалыптастыру деп білеміз. Бұл тапсырмаларды орындау барысында студенттерде эксперимент негізінде зерттеу қабілеті дамиды.

III. Есепті әртүрлі тәсілдермен шығару, физиканың басқа пәндермен, мысалы, көркем әдебиетпен байланысы бар тапсырмаларды орындай білу. Көркем әдебиет студенттердің эмоциялық қабылдауына жақсы әсер етеді. Студенттердің эмоциясына әсер ете отыра оның шығармашылық белсенділігін ынталандыруға болады. Ал физикалық тапсырмаларды көркем әдебиетпен байланыстыру студенттердің ой-өрісін кеңейтеді, образды ойлауын байытады. Әсемдік сезімін қалыптастырады. Мысал келтірсек: Ұшақ кабинасынан кеңістікті жақсы көру үшін қысқы мезгілде терезелерін электрөткізгіш шыныдан жасайды. Егер шыныға кернеу беретін болсақ, онда ток әсерінен бөлінген жылу шыныға түскен қарды ерітеді. Ауданы S шаршы шыны бетіне уақыт бірлігі ішінде түскен қар еріп кетуі үшін қандай кернеу беру керектігін анықтаңыздар. Қардың температурасы t уақыт бірлігі ішінде бірлік шыны бетіне түсетін қардың массасы m . Қыздырғыштың ПӘК-і η , шыны кедергісі — R .

Студенттердің оқу материалын шығармашылықпен игеру деңгейін біз қалай анықтаймыз? Есеп шығару және физикалық тәжірибелер жасай білуге баға беру үшін жоғарыда көрсетілген үш деңгеймен бірге шығармашылық деңгейін қолданамыз. Яғни «Таным», «Түсіну», «Қолдану» деңгейіндегі тапсырмаларды, сабақта оқытушымен бірге шығарылған есепке ұқсас шығармашылық есепті өздігінен шығаруы, дайын әдістемелік нұсқаулармен жұмыс істей отырып, барлық операцияларды тиімді ретпен, іс-әрекетін ұғынып жүзеге асыруы немесе ұсынылған зертханалық жұмысты аз ғана көмекті пайдаланып орындауы арқылы «Үйренушілік», «Алгоритімдік», «Эвристикалық» меңгеру деңгейлері дамытылады. Оқу төменгі деңгейден жоғарғы деңгейге қарай бірізділікпен ұйымдастырылып, студенттердің жоғарғы өрлеу мүмкіндігі «иерархия» арқылы ойлаудың теориялық деңгейіне жетеді. Бұл шығармашылық деңгей.

Шығармашылық деңгейдің тапсырмалары физикалық құбылысты, нысанды өз бетінше көре білуі, көріп бақылаған құбылыс пен объект туралы өз ойларын, фактілерді іздеу тәсілдерін тұжырымдай білу; бір физикалық нысанды нақты бақылай білуі, оның белгілері мен сапаларын танып, ажырата және ортақ белгілерді топтай, сонымен бірге олардың белгілері арасындағы

байланысты таба білуі және ғылыми-шығармашылық тұрғыдан өзінше зерттеу жұмыстарын жүргізе білуіне арналған. Шығармашылық деңгейдің тапсырмаларының түрлері:

а) ғылыми-шығармашылық, яғни оқытушы нұсқауымен студенттердің орындауы (олимпиадаға дайындық, үйірмелерде, тағы басқа істелетін эксперименттік және тәжірибелік жұмыстар, қиындығы жоғары есептерді шешу тәсілдерін іздестіру);

ә) құрастырушы-техникалық тапсырмалар.

Зертханалық жұмыстарды екі жолмен орындауға болады. Яғни, алдымен, әдістемелік кітапшадағы жұмыстың дайын нұсқасы арқылы жұмысты орындап, кейін оқытушы дайындаған нақты тапсырмалармен жұмыс істеу. Екінші жолы — эвристикалық сұрақтар көмегімен студенттер зертханалық жұмысты орындаудың жалпылама жоспарын құрастырып, төрт деңгей бойынша өз бетімен орындауы.

I-деңгей:

1. Тәжірибенің мақсатын анықтау.
2. Болжамды анықтап алу және тұжырымдау.
3. Тәжірибенің жүргізу жоспарын жасау. Мұнда тәжірибенің мазмұнын, жүргізу реті, өлшеуге тиісті шамаларды анықтау, кесте сызу қамтамасыз етілуі тиіс.
4. Эксперименталдық қондырғымен танысу.

II-деңгей:

1. Құралдар мен материалдарды түгендеп, ретке келтіру.
2. Өлшеулерді жоспарланған ретпен жүргізу.
3. Тәжірибелік деректерді өңдеу.

III-деңгей:

1. Алынған мәліметті талдау. Бұған өлшеу нәтижесі кестелік мәнге есептелген қателік шегіне сәйкес келуін немесе сәйкессіздік себептерін өлшеу қателігінің жүйелі және кездейсоқ бөліктерін анықтау жатады.

2. Қорытындыларды шығару, жұмысты қорғауға дайындау.

IV-деңгей:

1. Зерттелетін физикалық процесті басқа тәжірибелік қондырғының көмегімен басқа әдістермен оқып үйренуге бола ма?

Осылайша ақиқатты тану процесі қарапайымнан күрделіге қарай жүреді, яғни фактілерден (тәжірибелік және теориялық) ұғымдарға, заңдар мен теорияларға, олардан әлемнің ғылыми бейнесінің қалыптасуына көшеді. Міне, физика да осы жолмен оқытылуы тиіс.

Әрине, мұндай өз бетімен жұмыстар дарынды студенттерге арналады. Тапсырмаларды ойдағыдай орындау жеке даралық, жалпы даму деңгейінен, студенттердің игерген білімі, дағдысы мен іскерлік қорынан байланысты болады, сондықтан шығармашылық деңгейдің тапсырмаларын құрастыру оқытушының өзіндік құқына беріледі. Шығармашылық деңгейдің тапсырмаларының мақсаты студенттің белсенді, өз бетімен, шығармашылықпен ойлауын дамыту болып табылады.

Қорыта айтқанда, әр деңгейлік оқыту жүйесінің «Физика» пәнінің сапасын арттырумен қатар, бірқатар тиімді жақтары бар: біріншіден, аудиториядағы барлық студенттерді жұмыспен қамтамасыз етеді, әрбір студенттің белсенді түрде қатысуын қадағалайды, белсенділігін оятуға түрткі болады. Екіншіден, әр студент өзіне тән қарқынымен, өз білімінің деңгейінде жұмыс жүргізеді, қойылған мақсатқа жету үшін қажетті төзімділікті қалыптастырады. Үшіншіден, студенттер өз еңбектерінің нәтижесін көріп, өзін-өзі бағалайды. Өз бетімен жұмыс істеу студенттердің біліміне ғана әсер етпей, сонымен қатар тәртібімен мінез-құлқына да тигізер ықпалы зор. Студенттерді тиянақтылыққа, бастаған ісін жемісті аяқтауға, төзімділікке, ұстамдылыққа тәрбиелейді. Сонымен бірге өздік жұмыс студент бойындағы жауапкершілікті оятады. Жауапкершілікті сезіне отырып, студенттің ізденімпаздығы, шығармашылығы дамиды. Сондықтан да студентке жаңа бағытта «Физика» пәнін оқытудың маңызы зор.

Сонымен, біз жоғарыда «Тұрақты ток заңдары» тарауы бойынша нақты тақырыптарына деңгейлік тапсырмаларды қалай құрастыру керектігін көрсеттік.

Бұл келтірілген деңгейлік тапсырмалар берілген білімді өз бетімен жұмыс істеу арқылы бекітуге арналған, енді қорытынды тақырыптың және ағымдық бақылаудың деңгейлік бақылау тапсырмалар жүйесі болуы керек, сонда ғана студент дамуын үздіксіз қадағалауға (мониторинг құруға) болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Қалығұлов А.Ж. Физиканы оқыту әдістемесі / А.Ж. Қалығұлов. — Алматы: Рауан, 1992. — 208 б.
- 2 Куанбаева Б.У. Физикадан технологиялық негізде деңгейлік тапсырмалар құру тәсілдері / Б.У. Куанбаева // Поиск. — 2003. — № 4. — 136–140-б.
- 3 Караев Ж.А. Актуальные проблемы модернизации педагогической системы на основе технологического подхода: монография / Ж.А. Караев, Ж.У. Кобдикова. — Алматы: Жазушы, 2014. — 254 б.
- 4 Имашев Ғ.И. Физикалық эксперименттер: оқу құралы / Ғ.И. Имашев, Б.У. Куанбаева. — Атырау: Х.Досмұхамедов атындағы АтМУ; ЖАТО, 2006. — 172 б.
- 5 Савельев И.В. Жалпы физика курсы / И.В. Савельев. — II-т. Электр және магнетизм. — Алматы: Мектеп, 2002. — 432 б.
- 6 Стрелков С.П. Сборник задач по общему курсу физики, электричество и магнетизм / С.П. Стрелков, Д.В. Сивухин, С.Э. Хайкин, И.А. Эльцин, И.А. Яковлев. — М.: Наука; Физматлит, 1977. — 272 б.

Б.У. Куанбаева, Г.К. Шамбилова, А.А. Муратбекова, К.Т. Байниева

Особенности создания системы уровневых задач по курсу физики в высших учебных заведениях

В статье рассмотрена система уровневых задач по физике для студентов высших учебных заведений на основе педагогической технологии трехмерной методической системы профессора Ж.А. Караева. Содержание системы уровневых заданий соответствует таксономии целей Б.С. Блума и предусматривает, что усвоение учебного материала организуется по траектории, стремящейся от низкого уровня к более высокому. Подобная система обучения реализует развивающее обучение и обеспечивает формирование умений, мотива, активности, качество знаний и мышления. Особое внимание уделено эффективному использованию новых методов и форм в учебном процессе высших учебных заведений, что повышает активность студентов, стимулирует организацию познавательной деятельности. Такой подход повышает качество владения учебным материалом, рефлексивного управления учебным процессом, проектирования образовательного процесса на основе современных педагогических технологий.

Ключевые слова: методы преподавания физики, технологизация, уровневые задачи, самостоятельная работа, электричество и магнетизм.

B.U. Kuanbaeva, G.K. Shambilova, A.A. Muratbekova, K.T. Bainiyeva

Features of creating a system of level problems on the course of physics in higher educational institutions

The article considers the system of physics level problems based on Professor Zh.A. Karayev's three-dimensional methodical system for students of higher educational institutions. The content of the system corresponds with the taxonomy of the goals of B.S. Bloom and provides for the acquisition of learning material from a low level to a higher one. This system implements developmental learning, forms skills, motivation, provides activity, quality of knowledge and thinking. The special attention is paid to the effective use of new methods and forms in the learning process of higher educational institutions, which increases the activity of students, stimulates the organization of their cognitive activity. This approach improves the management quality of learning material, reflexive management of the educational process, organizing the educational process based on modern educational technologies.

Keywords: methods of teaching physics, technologization, level problems, student's individual work, electricity and magnetism.

References

- 1 Kalygulov, A.Zh. (1992). *Fizikany okytu adystemesy [Methods of teaching physics]*. Almaty: Rauan [in Kazakh].
- 2 Kuanbaeva, B.U. (2003). *Fizikadan tekhnolohiialyk nehizde denheilik tapsyrmalar kyru tasilderi [Methods for constructing level assignments in physics based on technology]*. *Poisk – Searching*, 4, 136–140 [in Kazakh].
- 3 Karayev, Zh.A., & Kobdikova, Zh.U. (2014). *Aktualnye problemy modernizatsii pedahohicheskoi sistemy na osnove tekhnolohicheskoho podkhoda [Actual problems of modernization of the pedagogical system based on the technological approach]*. Almaty: Zhazushy [in Russian].

- 4 Imashev, G.I., & Kuanbayeva, B.U. (2006). *Fizikalyk experimentter [Physical experiments]*. Atyrau: Kh. Dosmukhamedov atyndahy AtMU; ZhATO [in Kazakh].
- 5 Saveliyev, I.V. (2002). *Zhalpy fizika kursy [The course of general physics]*. Vol. II. Electricity and magnetism. Almaty: Mektep [in Kazakh].
- 6 Strelkov, S.P., Sivukhin, D.V., Khaikin, S.E., Eltsin, I.A., & Iakovlev, I.A. (1977). *Sbornik zadach po obshchemu kursu fiziki, elektrichestvo i mahnetism [Problem book on the general course of physics, electricity and magnetism]*. Moscow: Nauka; Fizmatlit [in Russian].

G.B. Sarzhanova¹, S.V. Romanenko², A.M. Zatyneyko¹

¹*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan;*

²*S. Seifullin Kazakh Agro Technical University, Astana, Kazakhstan
(E-mail: galiya008@mail.ru)*

Modern pedagogical technologies in training and education of children in preschool institutions

The article considers the modern effective pedagogical technologies used in the work of the preschool educational institution. It justifies the relevance of the use of modern innovative technologies in the activities of pre-school educational institutions. Lists the most relevant modern innovative technologies used in the work of pre-school educational institutions. Such concepts as «innovative technology», «pedagogical technology» are considered. The essence of these technologies and the purpose of their application are revealed. The conclusion is made about the need for effective use of these technologies in preschool institutions. The forms, methods, classifications of the types of technologies used by kindergarten teachers are described.

Keywords: technologies, information and communication technologies, digitalization, innovations, TRIZ-technology, project, subject-developing environment, research activity, preschool education, criteria.

The XXI century can rightfully be considered like the century of the heyday of innovative technologies that are actively introduced into the most diverse spheres of human activity, and education among them naturally becomes one of the most significant.

Innovative technologies act as one of the bases for the functioning of social processes, as well as a condition for the interconnection between them. The information space through the global network expands human capabilities, allowing overcoming geographical and political boundaries, making the world cultural values accessible to contemplation to everyone, «visualizing» the sphere of human life. The speed of distribution of information flows leads to a situation of total digitization of social life processes of individuals and growth of education. The change of cultural paradigms occurs right before our eyes in a real-time situation.

➤ The main, phenomena that determine a single modern digital culture includes a personal computer and all the variety of digital devices:

- The Internet;
- Artificial Intelligence;
- System and application software;
- Computer graphics and virtual reality systems;
- Digital formats of traditional means of communication (books, photographs, audio and video recordings, digital TV, etc.);
- Computer games;
- Technological art.

Today, education continues its path along the road of reforms: standards of education are changing, new technologies are being introduced, and educational levels are being reformed. For example, the primary school became a four-year school, and graduate school ceased to be postgraduate education, but became the third level of higher education after undergraduate and graduate school.

Reforms and innovations have joined the ranks of supporters in the form of innovators, innovative pedagogues, people who aspire not only to keep pace with the times, realizing new trends in the development of education, its latest technologies, putting forward and implementing ideas for improvement, but also with their enthusiasm and activity, trying to infect others, to lead them. At the same time, a considerable part of the teaching staff has joined the ranks of open or hidden opponents of everything new. And this is largely explained. There is not always understanding of the purpose and essence of the innovations introduced, as well as their positive effect and the prospects for their implementation. Activities in conditions where thereforms last for decades, causes the teachers fatigue and mistrust. But for the sake of justice, it should be noted that there is another side to the medal of resistance to innovation. Boloney Process and Higher Reform education «rocked the boat», quietly was sailing before. Innovations violated in many respects the pattern stability that existed for many years. The habitual long-term, and sometimes multi-decade shuttle traffic from point «A» to point «B» and back is broken. Against this background, it remained unnoticed that the boundary

between stability and stagnation had been obliterated long ago and one passed into another. As the researchers note, manifestation of resistance to innovation can be detected as «rejection of the new, fear of innovation, open or veiled skepticism towards the new, and unwillingness to get off the track» [1].

It is impossible to unequivocally positively or negatively assess the consequences of digitalization. They very clearly define the actual for the education system closest to the generation, brought up in the figure, by the generation «next», tasks, in our opinion, connected with the preservation and translation of traditional European values. By themselves, digital technology, digitalization, the massive transfer of cultural heritage into digital does not directly lead to digital culture, as to the personal component, to the type of culture in the traditional sense: culture can both form and not be formed [2].

At present, Kazakhstan is tasked with entering the 30 most developed countries of the world, which requires an innovative development and accelerated technological renewal. In his Speech to the people of Kazakhstan, the Head of State announced the Third Modernization, the core of which is digitalization.

«Over the years of independence we managed to enter the list of 50 competitive countries in the world. Now the task is to enter the 30 one, which requires Kazakhstan to innovate and accelerate technological innovation. Therefore, at the beginning of the year, I announced in my Message to the people of Kazakhstan about the Third Modernization, the core of which is digitalization», said Nursultan Nazarbayev [3].

The President of Kazakhstan stressed that digitalization is necessary to increase the competitiveness of enterprises and the country as a whole, as well as to improve the quality of life of people.

In addition, the head of state noted the importance of training highly qualified workers and stressed the necessity to revise the policy in the field of education. He focused on the development of competence centers on the basis of research institutes, preschool institutions, and higher educational institutions and within the framework of innovative clusters.

In this regard, at present the pedagogical teams of the preschool educational institution intensively introduce innovative technologies into their work. Therefore, the main task of preschool teachers is to choose methods and forms of organization of work with children, innovative pedagogical technologies that optimally correspond to the stated goal of personal development.

Undoubtedly, innovative processes at the present stage of the development of society primarily affect the system of preschool education, as the initial stage of revealing the potential abilities of the child. Development of the preschool education, the transition to a new qualitative level cannot be carried out without the development of innovative technologies.

Undoubtedly, innovations define new methods, forms, means, technologies used in pedagogical practice, focused on the personality of the child, on the development of his abilities. However, modern pedagogical technologies in preschool education are aimed at implementing state standards of preschool education. Therefore, the main task of preschool teachers is to choose methods and forms of organizing the work with children, innovative pedagogical technologies that will optimally correspond to the stated goal of personal development [4].

Undoubtedly, the most important aspect in pedagogical technology is the position of the child in the educational process, the attitude to the child on the part of adults. The adult adheres to the situation in communication with children: «Not near, not over him, but together!». After all, its purpose is to contribute to the development of the child as a person. What does the term «technology» itself mean?

Technology — a set of techniques used in any matter, skill, art [5].

Pedagogical technology — a set of psychological and pedagogical attitudes, forms, methods, methods of teaching, educational tools; it is a tool for the pedagogical process [6].

Pedagogical technology is a systemic set and the order of functioning of all personal, instrumental and methodological tools used to achieve pedagogical goals [7].

According to G.K. Selevko, any pedagogical technology should satisfy some basic methodological requirements:

1. Conceptuality presupposes reliance on a certain scientific concept, including philosophical, psychological, didactic and socio-pedagogical justification for achieving educational goals.
2. Systematic includes the presence of all signs of the system: the logic of the process, the interrelation of all its parts, integrity.
3. Manageability makes it possible to diagnose goal-setting, planning, designing the learning process, phased diagnostics, variation by means and methods with the aim of correcting the results.
4. Efficiency sees optimality in terms of costs, a guarantee of achieving a certain standard of training.

5. Reproducibility implies the possibility of using (repeating, reproducing) pedagogical technology in other similar educational institutions, other subjects [8].

Based on the analysis of various definitions and descriptions of the essence of pedagogical technology allows us to adopt the following main definition: Pedagogical technology is an integral scientifically grounded project of a specific pedagogical system from its theoretical design to implementation in educational practice, reflecting their goals, content, forms, methods, means, results and conditions of organization. The main criteria of pedagogical technology can be classified, as shown in Figure 1, for different reasons:

- ❖ Healthy technologies;
- ❖ Technology of project activities;
- ❖ Technology research activities;
- ❖ Information and communication technologies;
- ❖ Portfolio technology of the preschooler and educator;
- ❖ Technology «TRIZ»;
- ❖ Technology of the subject — developing environment.

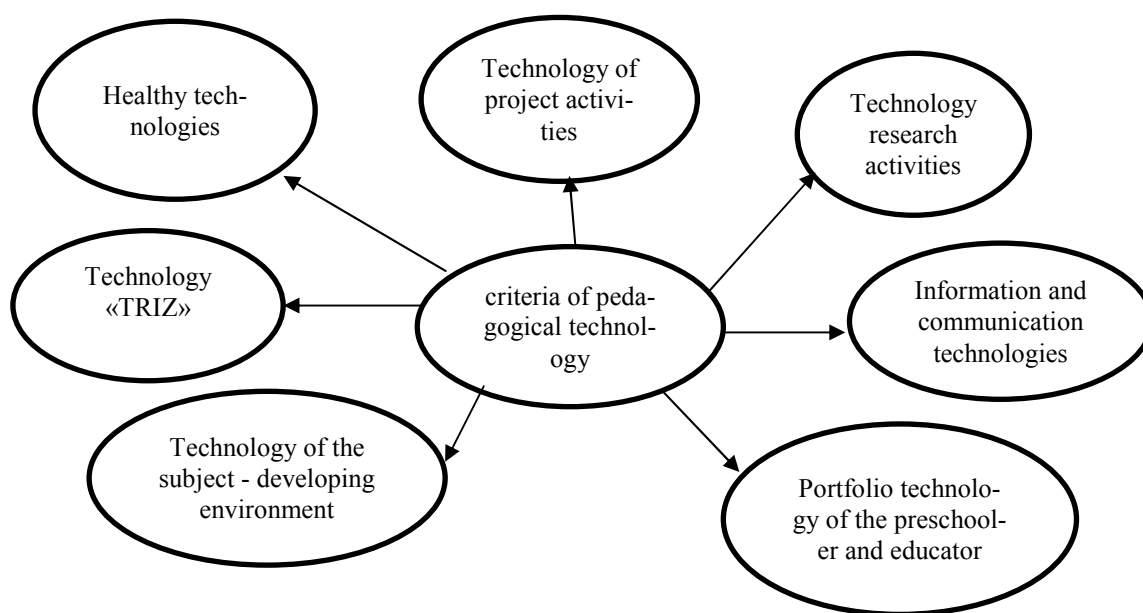

Figure 1. The main requirements (criteria) of pedagogical technology

Health-saving technologies. The goal of health-saving technologies is to providing the child with the opportunity to preserve health, forming the necessary knowledge, skills, skills for a healthy lifestyle.

In modern conditions, human development is impossible without building a system for the formation of its health. The choice of health-saving pedagogical technologies dependson:

- 1) from the type of preschool;
- 2) the length of stay of children in it;
- 3) from the program for which teachers work;
- 4) specific conditions of the PFD;
- 5) professional competence of the teacher;
- 6) indicators of children's health.

All health-saving technologies can be divided into 3 groups:

- ❖ Technologies of preservation and stimulation of health;
- ❖ Technologies of teaching a healthy lifestyle;
- ❖ Correction technologies.

The teacher, who stands guard over the child's health, educates the child's and parents' health culture, first of all, must be healthy, have valeological knowledge, are not overworked, should be able to evaluate objectively the advantages and disadvantages associated with professional activity, draw up a plan for necessary self-correction and proceed to its implementation.

Technologies of project activity. The goal is development and enrichment of social -personal experience by including children in the sphere of interpersonal interaction.

Teachers who actively use the project technology in the education and training of preschool children unanimously note that the life activity organized in it in the kindergarten allows them to get to know the pupils better, to penetrate the child's inner world.

In addition, this includes the classification of training projects:

- «Game»;
- «Sightseeing»;
- «Narrative»;
- «Constructive».

Technology of researching activity. The goal of researching in the kindergarten is to form the core competencies of preschool children, the ability to explore the type of thinking.

The content of cognitive-research activities includes: experiments (experimentation), collecting (classification work), *information and communication technologies*.

The world in which a modern child develops is fundamentally different from the world in which his parents grew up. This presents qualitatively new requirements for preschool education as the first link in continuing education: education using modern information technologies (computer, interactive whiteboard, tablet). Undoubtedly, there are requirements to computer programs of preschool education (Fig. 2).

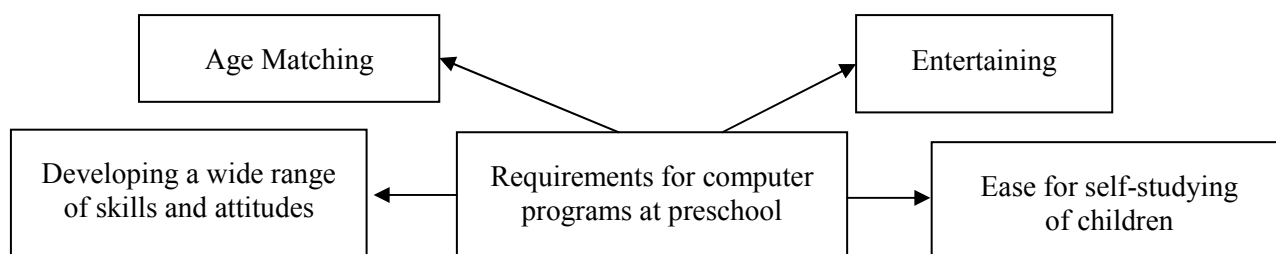

Figure 2. Requirements for computer programs of preschool education

Benefits of the computer:

- presentation of information on the computer screen in a game form;
- carries in itself a figurative type of information, understandable to preschoolers;
- movement, sound, animation for a long time attracts the child's attention;
- has an incentive for cognitive activity of children;
- provides an opportunity for individualization of training;
- in the course of his activity at the computer, the preschooler acquires self-confidence;
- allows you to simulate life situations that can not be seen in everyday life.

The preschooler's portfolio technology. Portfolio is a collection of personal achievements a child in a variety of activities, his successes, positive emotions, the opportunity to once again experience the pleasant moments of his life, this is a peculiar development of the child.

The process of creating a portfolio is a kind of pedagogical technology.

There are a lot of portfolio options. The content of sections is filled gradually, in accordance with the capabilities and achievements of the preschooler. The technology of modern education needs a new type of teacher:

- ❖ creatively thinking,
- ❖ owning modern technologies of education,
- ❖ methods of psychological and pedagogical diagnosis,
- ❖ ways of self-construction of the pedagogical process in the conditions of concrete practical activity,
- ❖ the ability to predict your final result.

Portfolio allows you to take into account the results achieved by the teacher in a variety of activities (educational, academic, creative, social, communicative), and is an alternative form of assessment of the professionalism and effectiveness of the work of the teacher.

Technology «TRIZ». TRIZ (the theory of solving the inventive problems), which was created by the scientist-inventor T.S. Altshuller. The main objective pursued by the TRIZ — teachers are: — the formation of children's creative thinking, that is, education of the creative personality, prepared to a stable solution of non-

standard tasks in the various fields of activity. The TRIZ method can be called a school of creative personality, since its motto is creativity in everything: in the formulation of the question, in the methods of its solution, in the presentation of the material. Often, the teacher already conducts Trisian studies, not even knowing about it.

The main task of using TRIZ technology in preschool age is to instill in the child the joy of creative discoveries.

The main criterion in working with children is the intelligibility and simplicity in the presentation of the material and in the formulation of a complex, seemingly, situation. It is not necessary to speed up the introduction of TRIZ without understanding the children of the main provisions on the simplest examples. Fairy tales, gambling, everyday situations — this is the environment through which the child learns to apply Triz solutions, the problems facing him. As the contradictions are found, he himself will strive for an ideal result, using numerous resources [9].

Technologies of creation of the subject — developing environment. The environment in which the child is located largely determines the pace and nature of its development and is therefore considered by many educators and psychologists as a factor in the development of the personality. The environment should perform educational, developing, educating, stimulating, organizational, communicative functions. But most importantly, it must work for the development of the child's independence and self-activity.

Thus, the introduction of innovations requires the participants in the educational process to formulate certain competences. Development of e-learning course, its educational content presupposes formed «digital competence» educator: Each element of the interaction, «preschooler - content» should not only be clearly built, but also to be technologically advanced. All this requires a significant «adjustment», an orientation toward the continuous education and self-education of the educator, the development and application of a new technological tool.

It is important not to lose sight of the psychological side of the question: in the event of difficulties can manifest problems of the psychological barriers that may arise at each stage of the implementation of innovation and lead to the abandonment of implementation of innovations. Therefore, entering this path, it is important to consider the issue of professional support of the implementation process.

Getting into the digital environment is an unavoidable reality for our time. This occurs long before the individual's awareness of their professional interests and inclinations.

Undoubtedly, the special need to introduce educational technologies in preschool institutions acquires in the new socio-economic conditions associated with the modernization and technologicalization of the educational space, with the introduction of state educational standards.

In any case, the main goal of educational activity as a social phenomenon today cannot be achieved outside the «technological» field — that sphere of professional pedagogical activity that corresponds to modern scientific views.

References

- 1 Taylor M.L. Generation next: a student in a postmodern era / M.L. Taylor // Journal «Otechestvennye zapiski». — 2006. — 256 p. [Electronic resource]. — Access mode: <http://jarki.ru/wpress/2009/01/26/413/>.
- 2 Загвязинский В.И. Инновационное утомление [Электронный ресурс] / В.И. Загвязинский, Т.А. Строкова // Экономика образования. — 2015. — № 2. — Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnoe-utomlenie>.
- 3 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38537960.
- 4 Концепция дошкольного воспитания // Дошкольное воспитание. — 1989. — № 5.
- 5 Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов. — М.: Просвещение, 1991. — 669 с.
- 6 Кларин М.В. Педагогическая технология обучения / М.В. Кларин. — М.: Издат. центр «Академия», 1984. — 180 с.
- 7 Лихачев Б.Т. Педагогика / Б.Т. Лихачев. — М.: Просвещение, 1992. — 190 с.
- 8 Селевко Г.К. Современные образовательные технологии / Г.К. Селевко. — М.: Нар. образование, 1998.
- 9 Подласый И.П. Где помогут технологии / И.П. Подласый. — М.: Сов. педагогика, 2003. — 298 с.

Г.Б. Саржанова, С.В. Романенко, А.М. Затынейко

Мектепке дейінгі мекемелерде балаларды оқыту мен тәрбиелеуде пайдаланылатын заманауи педагогикалық технологиялар

Мақалада мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қолданылатын заманауи педагогикалық технологиялар қарастырылған. Сонымен қатар мектепке дейінгі білім беру мекемелерінің қызметінде заманауи инновациялық технологияларды пайдаланудың өзектілігін негіздейді. Мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде қолданылатын «инновациялық технологиялар», «педагогикалық технологиялар» сияқты ең өзекті заманауи инновациялық технологиялар мазмұны жіктелген. Осы технологиялардың мәні және оларды қолданудың мақсаты анықталған және бұл технологияларды мектепке дейінгі мекемелерде тиімді пайдалану қажеттілігі туралы қорытынды жасалды. Ғылыми еңбекте балабақша оқытушылары пайдаланатын заманауи технологиялардың түрлері, әдістері, жіктелуі сипатталған.

Кілт сөздер: технология, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрландыру, жаңашылдық, ТРИЗ-технологиясы, тақырыптық дамытушы орта, ғылыми-зерттеу қызмет, мектепке дейінгі білім, көрсеткіштер.

Г.Б. Саржанова, С.В. Романенко, А.М. Затынейко

Современные педагогические технологии в обучении и воспитании детей в дошкольных образовательных учреждениях

В статье рассмотрены современные эффективные педагогические технологии, используемые в работе дошкольного образовательного учреждения. Обосновывается актуальность применения современных инновационных технологий в деятельности дошкольного образовательного учреждения. Перечислены наиболее актуальные современные инновационные технологии, применяемые в работе дошкольного образовательного учреждения. Рассмотрены такие понятия, как «инновационная технология», «педагогическая технология». Раскрыта суть этих технологий и цели их применения. Сделан вывод о необходимости эффективного использования данных технологий в дошкольном учреждении. Описаны формы, методы, классификации видов технологий, применяемых педагогами детского сада.

Ключевые слова: технология, информационно-коммуникационные технологии, цифровизация, новизна, ТРИЗ-технология, предметно-развивающая среда, исследовательская деятельность, дошкольное обучение, критерий.

References

- 1 Taylor, M.L. (2006). Generation next: a student in a postmodern era. *Journal «Otechestvennye zapiski»*, 256 p. Retrieved from <http://jarki.ru/wpress/> / 2009/01/26/413/.
- 2 Zagvyazinskiy, V.I., & Strokova T.A. (2015). Innovatsionnoe utomlenie [Innovative fatigue]. *Ekonomika obrazovaniia – Economics of Education*, 2, 21–23. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnoe-utomlenie> [in Russian].
- 3 *online.zakon.kz*. Retrieved from http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38537960.
- 4 Kontseptsiiia doshkolnoho vospitaniia [The concept of preschool education]. (1989). *Doshkolnoe vospitanie – Preschool education*, 5 [in Russian].
- 5 Ozhegov, S.I. (1991). *Slovar russkogo yazyka [Dictionary of the Russian language]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- 6 Klarin, M.V. (1984). *Pedahohicheskaiia tekhnolohiia obucheniia [Pedagogical technology of training]*. Moscow: Izdatelskii tsentr «Akademiiia» [in Russian].
- 7 Likhachev, B.T. (1992). *Pedahohika [Pedagogy]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- 8 Selevko, G.K. (1998). *Sovremennye obrazovatelnye tekhnolohii [Modern educational technologies]*. Moscow: Narodnoe obrazovanie [in Russian].
- 9 Podlasyy, I.P. (2003). *Hde pomohut tekhnolohii [Where technologies will help]*. Moscow: Sovetskaia pedahohika [in Russian].

Zh.K. Abilgaziyeva

*I. Zhansugurov Zhetysu State University, Taldykorgan, Kazakhstan
(E-mail: abilgaziyeva@mail.ru)*

The importance of mother tongue in teaching a foreign language in primary school

The purpose of the article is to consider the main methods and forms of work of using the native language in the process of teaching English at primary school. In the conditions of modern school, it is necessary to pay special attention to the principle of taking into account the native language in teaching a foreign language and, perhaps, look at this problem in a new way. It is described the problem of the influence of the native language on the study of a foreign language. Author shows the difficulties in teaching a foreign language while using the native language as the reliance on the mother tongue. The methodological principles using in teaching a foreign language for solving the problem of language interference are noted. The use of the native language should be conscious and purposeful and be limited to a certain number of situations where it not only does not interfere, but also contributes to the optimization of the educational process. In the article the author proves the expediency of using mother tongue in English lessons, referring to the opinions of authoritative scientists and operating with his practical experience. The native language is an assistant teacher in teaching a new (foreign) language, but as students master a foreign language, the proportion of the native language decreases, and foreign – increases. Using learners' native language to create a developing language environment should always be strictly limited and justified. Only in this case, the native language can become an effective means of learning, contributing to, and not preventing the acquisition of a foreign language.

Keywords: mother tongue, foreign language, learning situations, exercises, translation, consolidation, grammatical structure, word building.

Introduction

In 2015, the Republic of Kazakhstan approved the State Compulsory Standard of Primary Education (hereinafter referred to as the Standard), which determined the beginning of the renewal process in the country's education system. The peculiarity of the Standard was its development in the logic of the methodology of education, focused on the result. Therefore, for the first time in the Standard, values – national and universal - have been singled out, which are common to all levels of education and are designed to become the life guides of the learner, motivating his behavior and activities [1].

Some primary school teachers assume that a foreign language should be taught without taking into account mother tongue. Other teachers advocate for continuous matching of the systems of the two languages, considering that the native language allows you to train more efficiently and effectively.

The main part

This dispute has been going on for years. The use of mother tongue should be conscious, focused and limited to a certain number of situations where it is not only disturb, but also contributes to the optimization of the educational process, which is determined by a number of factors':

- the ability of the teacher to communicate freely in a foreign language;
- the degree of complexity of the language material;
- educational level;
- the level of formation of communicative competence of pupils of this or that groups.

Although, according to Professor R. Milrud's opinion, «the more training in the classroom, hardening and simple cognitive skills, the less the usage of the native language in the lesson, the higher the proportion of higher cognitive skills and the processing of new information, it is necessary to have a native language, this is the case all over the world and at all stages of mastering language...» [2]. Many teachers choose the «Golden mean»: dosed, reasonable, situational use of native language in teaching English as a foreign language. Such a balanced point of view is shared by many researchers (R.K. Minyar-Beloruichev, E.G. Voltaire, D. Atkinson, C. Paint, L. Prodromou, etc.). So, L. Prodromou in one of his works, told about the role of the native language, offered a number of metaphors, each of them are fair in its own way, if not to perceive it as the truth in the latter instances:

«Mother tongue in a foreign language lesson is:

1. Medicine (certainly useful, but having a number of contraindications and causing addictive);
2. Well from which knowledge is drawn;
3. The barrier to teaching;
4. A window into the wide world (it allows to consider the previous experience of students, their interests and knowledge of the world, their culture);
5. Crutch (it helps to move forward, but at the same time indicates helplessness);
6. Lubricant, thanks to which the gears of the lesson move smoothly» [3].

The main functions of the native language in a foreign language lesson.

1. *Motivational function.* Native language is often used in the formulation of the lesson, in the introduction of the teacher in order to arouse the interest of primary's schoolchildren in the upcoming work.

2. *Use of native language in summarizing at the end of the lesson.* This is a very an important element of educational communication, the teacher must voice what the learners have learned in this lesson, to provide a sense of progress.

3. *The creation of teacher-problem situations in the classroom.* The teacher motivates subsequent introduction of speech and language material, as well as formulation creative tasks, an explanation of their preparation and design.

4. Many teachers of primary school turn to the *mother tongue during the presentation of grammar material.*

Referring to Dr. Sandy Moreau's research, the author of a large number of manuals, you can cite the following reasons «for» and «against» the use of only English in the classroom [4].

Advantages:

- increasing the time of immersion in target language;
- develops students' confidence in using teaching language;
- allow you to use English in real life situations of real communication: to give instructions to tasks, request the necessary information in the classroom, etc.;
- the majority of things that teacher and schoolchildren say in English classes is repeated from lesson to lesson, due to it a large number of necessary expressions is remembered;
- using only a foreign language in the classroom in some cases can motivate children.

Disadvantages:

- often the use of English language only in explaining, for example, rules of complex game or grammar rules, takes a long time, as a result of which learners may lose concentration, in case of working with children, there may be problems with discipline;
- reduces the confidence of the children, can frankly scare;
- the teacher may teach the wrong or unnatural language model in some cases;
- it is impossible to help pupils in case of serious difficulties in understanding the language material;
- if students are not initially motivated to learn a foreign language, using only a foreign language in the classroom can further worsen the situation;
- you may need more time to complete the curriculum.

In teaching children a foreign language Sandy Moreau sees the following situations in which it is advisable to use the native language (Table):

Table

No.	Learning situation	The reason for using the mother tongue
1	2	3
1	Child is upset	After talking with the child in mother tongue, the teacher will be able to support him, express sympathy and understanding of the situation
2	The child knows the answer to the question, but can not say the answer in English	Using of native language will enable the learners to show their knowledge and convey them to the teacher, who can help to express the answer in English
3	The child wants to talk about important event in his personal life	The teacher can also listen to the story in the mother tongue, if necessary; help the child to say the same in English

1	2	3
4	The child or teacher want to make a joke	Jokes allow you to make the relationship between children and teacher more trusting, and to joke in a foreign language is not always successful
5	Teacher wants to explain the rules of difficult games	In this case the game itself is important, it is advisable to explain the rules in your native language
6	The teacher wants to check that the children understand what is said	In order to test the understanding of what is said, you can ask the child to repeat the idea expressed by the teacher in English, in their mother tongue

Probably using of the mother tongue in English lessons can be considered appropriate, as it is often necessary to make sure that all students understand the task, certain expressions (especially idioms and other difficult turns of speech). In these cases, you can use the following types of exercises:

Checking instructions

Sometimes when students are given instructions to perform a task, you can turn to one of the students to say in native language that he understood. This makes sure that all students in the class now know exactly what to do.

Sandwiching

In the method of teaching foreign language nowadays it is very popular the term sandwiching. It means including native language in a speech of foreign language in order to convey to learners the importance of a small part of the text, which will be absolutely difficult to understand at a certain language level. As a general rule complex combination sounds first, then its translation into the native language, after it the same combination is repeated at once. It is generally recommended that you signal the transition from language to language by pausing or changing the tone of the narrative.

Wall Displays technique will suit you if you conduct English classes in the same class and it may vary. Its general gist - posting on the walls of the classroom common words or phrases and their translation. You can place on the walls, for example, a list of expressions that children can use in class to communicate with the teacher and with each other.

Intensive Reading (or Listening) with translation

1. This kind of task based on the native language can be used with students of all skill levels. The teacher pre-translates sentences from the text into mother tongue.

2. Teacher dictates sentences in native language.

3. Learners must find sentence in the English language in the text which is in front of them.

4. Children can compare responses in pairs or small groups before checking with the class.

The most optimal one can be considered a variant of this task, when the teacher translates not completely the sentences, but individual phrases, and dictates their pupils in mother tongue and the pupils must find in the text their English equivalents. Usually the exercise time is about 10 minutes.

It makes sense to use exercises for translation, because such exercises are no doubt useful [5].

What is the benefit of these exercises:

1. *You work out the studied vocabulary in practice.* Exercises on translation help to consolidate the use of the studied vocabulary in the context. The more you use the word, the better it will be remembered. And if you do written exercises, you remember correct spelling of the word.

2. *You learn to choose the right word.* Today, it would seem that there is no problem with translation: you have entered the phrase in the online translator-and you it is ready. But it is not like this. Still, the program is only a program, it did not understand the subtleties of English (or any other) language. Each word has several meanings, some of them are opposite. Translation exercises help to feel better in what context a word should be used.

3. *Practicing grammar.* The grammatical construction is memorized by similar words. You will see and be able to understand the discrepancy between Kazakh (Russian) and English. For example, there are more aspects of time in English, and each of them needs to be applied correctly. And, of course, it will be useful to perform a few written translation exercises to consolidate using of the construction in memory.

4. *You stop translating word by word.* In the process of translation, you learn not to translate verbatim every word, and get used to establish language compliance. If at the beginning of learning a language this may seem a bit complicated and unusual, then gradually you will think more broadly and understand that the main meaning of the translation is not the translation of words, but the transferring of the meaning of what

has been said. Here is a simple example: «In Russian we say: «Сколько тебе лет?» Literal (incorrect) translation: «How many years are you? «Correct translation: «How old are you?» (literally in Russian: «Насколько ты стар?»).

Thus, even in a simple sentence, studied by beginners, you cannot allow freedom-to translate every word. Learn to convey the meaning of the sentence.

5. *You get used to build sentences correctly.* In Russian or Kazakh languages there are no clear requirements to the word order in a sentence. In English, each member of the proposal has its own place, which it does not leave; otherwise you are almost guaranteed misunderstanding of the interlocutor. People with low or middle average level of language knowledge; build a sentence in native language in their mind before to say a phrase in English. So imagine: you've built in your mind phrase like «Да, купил я эту шоколадку!». What happens if you try to translate it: «Yes, have bought I this chocolate!». For a native speaker, this will be an incomprehensible set of words. And doing exercises for translation, you will gradually get used to compile the phrase in English, as a constructor: subject + predicate + other members of sentences.

6. *You learn to think in English.* Paradox: on the one hand, the translated exercises «bind» us to the native language, on the other — teach us to reflect in English. How is this happening? Having read or heard the sentence in mother tongue, we mentally try to compose an English phrase, that is, we think in the language being studied [6].

Conclusion

As you have seen, the exercises for translation are very useful and effective, especially for beginners. They help to consolidate the basic knowledge and skills of English. As the English writer and philosopher Iris Murdoch said: «*I just enjoy translating, it's like opening one's mouth and hearing someone else's voice emerge*» («Я просто обожаю перевод, это как услышать голос другого человека из своих уст»).

References

- 1 Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 апреля 2015 г. № 327 «О внесении изменений и дополнений в Постановление Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 г. № 1080 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования соответствующих уровней образования» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1500000327>.
- 2 Мильруд Р.П. Билингвизм в учебных условиях, или ошибка Берлица [Электронный ресурс] / Р.П. Мильруд // Иностранные языки. — 2017. — Март. — Режим доступа: <http://iyazyki.ru/>.
- 3 Prodromou L. The Role of the Mother Tongue in the Classroom / L. Prodromou // IATEFL Issues. — Issue 166. — 2002. — April-May.
- 4 Mourao Sandie. Early Years Second Language Education: International Perspectives on Theories and Practice / Mourao Sandie. — Abingdon: Routledge, 2015.
- 5 Использование родного языка на занятиях иностранным языком [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://nikitindima.name/use-of-the-native-language-on-occupations-by-a-foreign-language/>.
- 6 Колкер Я.М. Роль родного языка в обучении иностранному языку / Я.М. Колкер // Иностранные языки в школе. — 2004. — № 2.

Ж.К. Абиьгазиева

Бастауыш мектепте шетел тілін оқытуда ана тілінің маңызы

Мақаланың мақсаты бастауыш мектепте ағылшын тілін оқыту үрдісінде ана тілінің негізгі тәсілдері мен жұмыс формаларын пайдалануын қарастыру болып табылады. Заманауи мектеп жағдайында шетел тілін оқыту барысында ана тілді есепке алу қағидаларына баса назар аудару қажет, мүмкін болса, бұл мәселеге жаңаша көзқараспен қарау керек. Шетел тілін ана тілге сүйене отырып оқытуда туындайтын қиыншылықтар қарастырылған. Тілдік интерференция мәселесін шешу үшін шетел тілін оқытуда қолданылатын әдістемелік қағидалар кешені белгіленді. Ана тілін пайдалану саналы және мақсатты түрде жүруі тиіс және кедергі келтірмей, оқу үрдісін оңтайландыруға ықпал ететін жағдайлардың белгілі бір санымен шектелуі тиіс. Мақала авторы ғалымдарың пікірлеріне және өзіндік тәжірибесіне сілтеме жасай отырып, ағылшын тілі сабағында ана тілін пайдалану қажеттігін дәлелдеді. Ана тілі оқытушының жаңа (шет) тілді оқытудағы көмекшісі болып табылады, алайда оқушылардың шет тілін меңгеруіне қарай ана тілінің үлесі азайып, ал шет тілі артады. Оқушылардың шетел тілін дамытатын тілдік ортаны құру үшін ана тілін пайдалану әрқашан қатаң шектелуі және

негізделуі кәжет. Тек осы жағдайда ғана ана тілі шетел тілін меңгеруге кедергі жасамай, тиімді оқыту құралы бола алады.

Кілт сөздер: ана тілі, шетел тілі, оқу жағдаяттары, жаттығулар, аудару, бекіту, грамматикалық құрылым, сөзжасам.

Ж.К. Абиьгазиева

Значение родного языка в обучении иностранному языку в начальной школе

Цель статьи — рассмотреть основные методы и формы работы по использованию родного языка в процессе преподавания английского языка в начальной школе. В условиях современной школы необходимо уделить особое внимание принципу учета родного языка при обучении иностранному языку и, возможно, взглянуть на эту проблему по-новому. Автор описывает проблему влияния родного языка на изучение иностранного языка. Показаны трудности в обучении иностранному языку при использовании родного языка (как опоры на родной язык). Отмечены методологические принципы использования в обучении иностранному языку для решения проблемы языковой интерференции. Использование родного языка должно носить осознанный и целенаправленный характер и быть ограничено определенным количеством ситуаций, где он не только не мешает, но и способствует оптимизации учебного процесса. В статье автор доказывает целесообразность использования родного языка на уроках английского языка, ссылаясь на мнения авторитетных ученых и оперируя своим практическим опытом. Родной язык является помощником преподавателя в обучении новому (иностранному) языку, но по мере овладения учащимися иностранным языком доля родного языка уменьшается, а иностранного — увеличивается.

Ключевые слова: родной язык, иностранный язык, учебные ситуации, упражнения, перевод, закрепление, грамматическая структура, словообразование.

References

- 1 Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 25 apreliya 2015 h. № 327 «O vnesenii izmenenii i dopolnenii v Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 23 avhusta 2012 h. № 1080 «Ob utverzhdenii gosudarstvennykh obshcheobiazatelnykh standartov obrazovaniia sootvetstvuiushchikh urovnei obrazovaniia» [Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated April 25, 2015 № 327 «About modification and additions in the Order of the Government of the Republic of Kazakhstan of August 23, 2012 No. 1080. About the approval of the state obligatory standards of education of the corresponding levels of education»]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1500000327> [in Russian].
- 2 Milrud, R.P. (2017). Bilinhvizm v uchebnykh usloviakh, ili oshibka Berlitsa [Bilingualism in educational conditions or Berlitz's mistake]. *Inostrannye yazyki – Foreign languages*, March. Retrieved from <http://iyazyki.ru/> [in Russian].
- 3 Prodromou, L. (2002). The Role of the Mother Tongue in the Classroom. *IATEFL Issues*, Issue 166, April-May.
- 4 Mourao, Sandie. (2015). Early Years Second Language Education: International Perspectives on Theories and Practice. Abingdon: Routledge.
- 5 Ispolzovanie rodnoho yazyka na zaniatiiakh inostrannym yazykom [Using native language in foreign language classes]. *nikitindima.name*. Retieved from <http://nikitindima.name/use-of-the-native-language-on-occupations-by-a-foreign-language/> [in Russian].
- 6 Kolker, Ya.M. (2004). Rol rodnoho yazyka v obuchenii inostrannomu yazyku [Role of native language in foreign language learning]. *Inostrannye yazyki v shkole – Foreign languages at school*, 2 [in Russian].

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯЛАР МЕН ДӘСТҮРЛЕР ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ TRADITIONS AND INNOVATIONS IN EDUCATION

UDC 373.2

B.A. Zhetpisbayeva

*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan
(E-mail: zhetpisbayeva@mail.ru)*

The notion of «CLIL-teacher» concept

This article attempts to reveal the essence of the «CLIL-teacher». This notion is quite new for pedagogical science. The validity of this definition has been provided by addressing the terminology theory in pedagogy, when we had chosen an algorithm of four analytical procedures as a starting point: targeted study of terms, etymological analysis, contextual analysis and normalization of the author's term system. The conclusion of terms targeted learning allowed discovering that despite many interpretations, the unifying core of the concept of CLIL is a dual goal - learning a non-language subject and target languages. As a result of etymological analysis, it has been determined that CLIL has an English origin. The contextual analysis has revealed that as CLIL spreads, it acquires a broader meaning: from methodology to self-direction in the sphere of multilingual education. In the end we have provided our own interpretation of the «CLIL-teacher» notion.

Keywords: CLIL, CLIL-teacher, integrated learning, terminology, term formation, multilingual education, target languages.

As is known, any scientific research is always conducted on the basis of a specific conceptual apparatus. This is the primary condition for conducting scientific research. According to I.M. Cantor, «terminology is the basis of the language of science. It denotes the essential features and signs of pedagogical processes and phenomena. Just as scientific generalizations are impossible outside a certain linguistic terminological form, scientific terminology is impossible outside the prevailing system of concepts, judgments and conclusions. The set of concepts and terms corresponding to them creates the thinking and language apparatus of science, determines its boundaries and topical issues» [1].

At the same time modern pedagogical science still has some obvious problems in the sphere of different interpretations of its concepts and terms. This is due not only subjective, but also a number of significant objective factors. According to G.N. Shtinova, there are the following factors among them:

1) transparency of the pedagogical boundaries, the emergence of a significant part of narrowly specialized terms into the category of general language vocabulary, which makes most pedagogical terms commonly used, therefore, not always correctly used;

2) close connection with other sciences (philosophy, psychology, law, physiology, etc.), systematic consideration of knowledge of other disciplines and constant term exchange, which also often leads to meaningful and semantic distortion;

3) terminological polysemy, which is expressed in the multidimensional nature of pedagogical concepts and the impossibility to reflect all their aspects in one definition;

4) terminological variation - the use of its synonyms or other lexical units along with the main term, which leads to the parallel existence of terms with the same content, but different designations;

5) unpredictability of the term fixation in the scientific circulation (as opposed to natural or technical sciences, where the term is fixed by copyright and must be accepted by the scientific community) [2].

That is why for the most correct definition of a concept it is very important to strictly observe the principles of constructing the conceptual apparatus of pedagogical science. They include:

1) monosemy (the content should be strictly fixed). This is especially important, since according to the results of the analysis conducted by I.Kicheva [3], about 28 % of the total number of identified new terms in pedagogical terminology are related by synonymous relations. These relations are absolute synonymy (doublet reflection) — more than 71 %. It is hard not to agree with the scientist that the use of doublet terms in pedagogy indicates the search for the most successful form for expressing a new concept, but at the same time an increase in the number of doublet terms clutters up the conceptual and terminological apparatus of pedagogy and creates the illusion of the formation of new concepts;

2) systematicity (compliance with both conceptual and lexical systems of modern pedagogy). This principle for our study is updated in connection with the intensive borrowing of terms, including foreign ones, indicating the development of interdisciplinary pedagogical research. It is clear that this process introduces new knowledge into the conceptual and terminological apparatus of pedagogy, at the same time it leads to its overloading. Therefore, the borrowing of terms should meet the pedagogical goals and objectives, should be justified by the need to introduce it;

3) the adequacy of lexical, morphological means and syntactic constructions to the content of the term, in other words, one of the requirements for the pedagogical term should be compliance with the motivation of its linguistic expression, since the «motivated term» is easier to perceive, ensures its adequate perception [3]. What has been said here is directly related to the previous principle. In general, motivation shows why a given object or phenomenon received this name;

4) ability to word formation;

5) brevity (the minimum of possible phrase combinations).

In addition to the above-mentioned principles of term formation, for introducing new concepts into scientific use, it is necessary to observe a number of conditions, namely:

– abstraction and generalization of the essential features;

– the content of the concept must have a certain form, or verbal design [4]. It should also be remembered that in the course of cognition, a constant adjustment of the content of the concept is carried out [5].

In addition, for disclosing the content of the concept, scientists strongly recommend:

a) to identify key features (using abstraction, comparison);

b) to specify the specifics, thereby ensuring its independent status;

c) to take into account the data obtained and in accordance with the laws of the language and the requirements of logic to create the author's wording of the definition [6].

These recommendations of N.O. Yakovleva we use along with the four main analytical procedures proposed by I.N. Kuznetsov, namely:

1) *targeted study of terms*: the identification of terms and their corresponding concepts, the selection of basic terms, the identification of the established practice of their use, the fixation of all inaccuracies and illogic of terms and their definitions;

2) *etymological analysis*: finding out the original meaning of the word, learning the language environment that served as its primary source;

3) *contextual analysis*: study of the process of formation and development of the concept inside science, the study of terms and the concepts reflected by them from the moment they enter into the term system of science, characterization of the use of the term in texts written at different times;

4) *normalization of an author's term system*: return to the author's term system, clarifying its composition taking into account new materials, building clear concepts for each term, establishing unambiguous, logically based links between concepts [7].

We intend to perform the above two algorithms of actions in relation to the new concept of «CLIL-teacher». In general, when introducing a new concept («CLIL-teacher»), as well as clarifying and expanding the concepts used in science («competence of CLIL-teacher» and «training CLIL-teacher»), we relied on the works of such scholars in the field of terminology, as I.M. Cantor, D.P. Gorskii, V.P. Danilenko, S.G. Barkhudarov, N.L. Korshunova, and B.T. Likhachev [8-13].

To study the three key concepts of our study, a circle of related terms was defined: CLIL (term-abbreviation), competence, teacher competence, teacher readiness, teacher training, and others.

Central to all three key concepts is the foreign language abbreviation term «CLIL», borrowed from English. In decoding, it means - Content and Language Integrated Learning. The term was put into scientific use in 1994 by David Marsh (University of Jyväskylä, Finland), who in his article «The relevance of learning and language refers to any two-field-focused educational context in which an additional language, ..., is used as a means for teaching a non-language subject» [14]. According to the scientist, CLIL is related to situations

in which school subjects or part of school subjects are studied in a foreign language and have a dual purpose to study a subject while learning a foreign language, although the focus may be on either language or non-language subject.

The idea of using the principle of integrated teaching in the subject and language arose as a result of increased requirements for the level of proficiency in a foreign language with a limited time. In the 1990s, the Council of Europe and the European Commission initiated the use of CLIL as a European approach to bilingual education [15]. According to representatives of the public organization Eurydice, the use of CLIL implies that a non-language subject is taught not only in a foreign language, but with the help or through a foreign language.

For several years at the end of the last century, a number of scientists (Coyle Do, Hood Philip, Marsh David, Dalton Puffer, Fernandez Fontecha, A.Gierlinger, Koopman G., Anikina Y., Westhoff G. David Lasagabaster, Yolanda Ruizde Zarobe, Dieter Wolff, Stephan Breidbachand, Britta Viebrock, Movchan Larysa, Kari Nieminen) are purposefully engaged in the study of this technology, the development and improvement of its methods and forms [16]. It should be noted that researchers of those years associated this technology with the teaching of a foreign language, mainly English. CLIL is studied and tested in universities of several European countries (Spain, Italy, Czech Republic, Lithuania, etc.), it is actively used in public schools in Finland, Sweden, Hungary, Kazakhstan, Spain and a number of other countries.

Practically in all sources it is noted that the main provisions of CLIL are built on four «c»:

- «Content» — mastering new knowledge and skills in a non-language subject;
- «Communication» — usage of a foreign language for communication;
- «Cognition» — development of students' mental abilities for a better understanding of the language and subject;
- «Culture» — mastering the culture of the countries of the studied languages through an understanding of their characteristics, similarities and differences with their native culture and on this basis the development of students' abilities to adapt in the multicultural space.

Already at the first approximation to the essence of CLIL, it can be argued that, being introduced as a teaching method, this phenomenon, attracting the attention of a wide range of researchers, experts, attracts into its orbit a number of concepts and terms, such as: CLIL-technology, CLIL education, CLIL competencies, CLIL approach, CLIL program, first and second languages, target languages, etc. Indeed, in their totality, the above four components of CLIL directly correlate with the principles of modern foreign language and multilingual education, namely, the principle of learning the language and culture, the principle of learning the language. In other words, when learning languages, culture should be subject to co-study. This is one line. The second line is determined by the fact that when learning a native language and culture, a foreign language and a foreign culture become the subject of study. That is why it is necessary to combine the study of the second (third, etc.) language and culture of the country of the target language with the study of the native language and the native (national) culture.

Regarding this aspect B.A. Zhetpisbayeva emphasizes that with this approach it is impossible to assume or set the goal of learning full acculturation. In this regard, it would be more correct to speak about the formation by means of the native and studied languages of a single multicultural personality, the distinguishing feature of which is conscious self-determination in the spectrum of cultures of modern multicultural societies. That is why it is proposed to consider the cultural self-determination of individuals studying with the means of their native and studied language as one of the final target levels of bilingual or multilingual sociocultural competence [17].

We believe that this example is enough to declare the relevance of such a thing as «CLIL-education». The exception does not constitute other terms that we have cited above, for example, the CLIL-approach. So, Do Coyle, Philip Hood, David Marsh define CLIL as a pedagogical approach that focuses on achieving two goals - teaching a non-language subject and a foreign language, and the focus, depending on the task, may shift from the subject content to the language and vice versa [16]. At the same time, which is especially important, the priority task of CLIL is not so much the teaching of foreign languages, as the formation of students' subject and language competences. In other words, as goals CLIL considers not only the mastery of knowledge on a non-language subject and the formation of foreign language competence in a given subject area, but also the development of students' cognitive abilities. They are divided into low-order thinking skills (LOTs) - fairly simple skills (memorization, classification, definition of an object, etc.) and high order thinking skills (HOTs) - high-order thinking operations (forecasting, reasoning, creative thinking, synthesis, evaluation) [18].

To better understand existing CLIL models, it is important to know and understand another term «target languages». To reveal its essence, we will highlight a specific context, and consider it in the context of Kazakhstan's trilingual education, which has identified three target languages: Kazakh and Russian as second languages, English as the third language. We would like to clarify the terminology:

- the first language (L1) is the language of instruction at school. There are five of them in Kazakhstan: Kazakh (L1), Russian (L1), Tajik (L1), Uzbek (L1), and Uigur (L1);
- the second language (L2) is: the Kazakh language (L2) in schools with non-Kazakh language of instruction and Russian (L2) in schools with non-Russian language of instruction;
- the third language (L3) is a foreign language. In the schools of Kazakhstan, these include English (L3), German (L3) and French (L3);
- the target language is: Kazakh (L2), Russian (L2), English (L3), i.e. second and third languages.

The choice of target languages in Kazakhstan is based on the idea of a trinity, expressed by the following formula: we develop the state language, we support Russian, and we learn English [19].

Then the following CLIL models become clear, which are based on two basic concepts — «language» and «integration»:

- soft CLIL - language-led, using the target language in a particular lesson (lesson) in a non-language subject, and in the target language lessons using themes and materials from non-language subjects, while there are no clear standards for the percentage of study time for using it (this is a partial immersion mode in language);
- hard CLIL - subject-led, curriculum development, in which at least 40 % of non-language subjects are taught in target languages (this is a mode of complete immersion in the language).
- CLIL as a technique requires adherence to a number of principles:
  - authenticity, active learning, safe learning environment, gradual learning (scaffolding learning), interdisciplinary communication, cultural awareness, internationalization (harmonization);
  - the formation of students' linguistic and communicative competences in a non-native language in the same educational context in which they develop and develop general educational knowledge and skills;
  - focus on pupils' age;
  - the use exclusively of one (foreign) language, the same teacher and audience;
  - the teacher of a non-language subject to a certain extent becomes the teacher of the target language.

Other benefits of CLIL are:

- 1) increasing the motivation of students to learn a foreign language to solve specific communication problems;
- 2) better understanding of the culture of the country of the target language, which contributes to the formation of socio-cultural competence among students;
- 3) a large amount of language material (especially due to the development of the terminology of non-linguistic subjects), which certainly develops the vocabulary of students.

All of the above suggests that the CLIL-method is one of the directions in the communicative methodology of foreign languages and shares all the principles of communicative learning.

CLIL as a technology involves the integration of a non-language subject and language, which can be implemented in different ways:

- the study of the target language may be included in the program of teaching a non-language subject (history, geography, chemistry, biology, and etc.);
- subject content can be used in the target language classes.

CLIL as a program can have three options:

- 1) C1: Plurilingual education.
- 2) C2: Supplementary / additional integrated teaching of the subject and language (Adjunct CLIL).
- 3) C3: Language-embedded content courses.

Depending on the option chosen, the language can act either as a *language of learning*, or as a *language for learning*, or as a *language through learning* [20].

As a rule, CLIL is understood as an innovative technology of teaching non-language subjects in a foreign language. In addition, it should be stipulated that the methodology with respect to technology is part of the total. In this sense, we adhere to the understanding of learning technology as a set of methods and means of presenting educational material.

So, for the definition of the new concept «CLIL-teacher» we applied, as we mentioned earlier, an algorithm of four analytical procedures proposed by I.N. Kuznetsov. On this basis, we have come to the following conclusions:

1) as a result of the first analytical procedure — *targeted study of terms* — we found that the basic term is the concept CLIL, which is widely used in scientific and professional environments, which is interpreted both as education, as a pedagogical approach, and as a program, as a technique, and as a technology in because it has its own methodological principles, different models, different applications, but the unifying core is a dual goal - learning a non-language subject and target languages with the priority of the first. Consequently, is directly related to the teacher non-language subjects. This is the first. Secondly, we understand CLIL as a technology, and further in our dissertation we will adhere to this position;

2) as a result of the second analytical procedure — *the etymological analysis* — we found out that in its original meaning the concept of CLIL was used as a method of integrated learning for a non-language subject and a foreign (mostly English) language, has English-language;

3) as a result of the third analytical procedure — *contextual analysis* — we found out that as the functional scope of the application spreads and expands, this term acquires a broader meaning: from methodology to self-direction in multilingual education;

4) as a result of the fourth analytical procedure — *the normalization of the author's term system* — we gave our interpretation of the notion «CLIL-teacher»: this is a teacher (teacher / teacher) of a non-language subject / discipline with knowledge of the target language, carrying out his professional activities based on the application of CLIL-technology.

Let us clarify the clarifications: teacher / lecturer and subject / discipline. This means that our definition of the term «CLIL-teacher» applies to all levels of education, starting with school education and ending with postgraduate education.

We especially stress the need to use this concept in the context of a multilingual education, when it should not be allowed to be arbitrarily extracted from the specified contextual field, which can lead to a complete distortion of its essence.

References

- 1 Кантор И.М. Понятийно-терминологическая система педагогики: Логико-методологические проблемы / И.М. Кантор. — М.: Педагогика, 1980. — 133 с.
- 2 Штинова Г.Н. Предмет и проблематика педагогической лексикографии как прикладного раздела педагогической теории / Г.Н. Штинова // Понятийный аппарат педагогики и образования: сб. науч. тр. — Екатеринбург: УрГПУ; УГППУ, 1995. — Вып. 1. — С. 178–189.
- 3 Кичева И.В. Формирование понятийно-терминологической системы педагогики в 90-е годы XX века: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 — «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И.В. Кичева. — Пятигорск, 2004. — 507 с.
- 4 Резников Л.О. Понятие и слово / Л.О. Резников. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1958. — 124 с.
- 5 Кошкина Е.А. Педагогическая терминология как объект междисциплинарного исследования [Электронный ресурс] / Е.А. Кошкина. — Режим доступа: <http://sun.tsu.ru>.
- 6 Яковлева Н.О. Понятийный аппарат современного педагогического исследования / Н.О. Яковлева // Педагогическое образование и наука. — 2012. — № 12. — С. 94–99.
- 7 Кузнецов И.Н. Научное исследование: Методика проведения и оформление / И.Н. Кузнецов. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издат.-торговая корпорация «Дашков и Ко», 2006. — 460 с.
- 8 Кантор И.М. Педагогическая лексикография и лексикология / И.М. Кантор. — М.: Просвещение, 1968. — 200 с.
- 9 Горский Д.П. Вопросы абстракции и образования понятий / Д.П. Горский. — М.: Изд-во АН СССР, 1961. — 351 с.
- 10 Даниленко В.П. Лексика языка науки. Терминология: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 — «Русский язык» / В.П. Даниленко. — М., 1977. — 41 с.
- 11 Бархударов С.Г. О значении и задачах научных исследований в области терминологии // Лингвистические проблемы научно-технической терминологии / С.Г. Бархударов; под ред. С.Г. Бархударова. — М.: Наука, 1970. — С. 157–162.
- 12 Коршунова Н.Л. Методологические условия однозначности терминов в педагогическом исследовании: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 — «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н.Л. Коршунова. — М., 1990. — 20 с.
- 13 Лихачев Б.Т. Педагогика: Курс лекций / Б.Т. Лихачев. — М.: Прометей, 1993. — 520 с.
- 14 CLIL: An interview with Professor David Marsh // International House Journal of Higher Education, Issue 26: Spring 2009 (22). [Electronic resource]. — Access mode: [// ihjournal.com](http://ihjournal.com).
- 15 Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe. Eurydice. The Information Network on Education in Europe. — Brussels: Eurydice, 2005. — 80 p.
- 16 Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL content and language integrated learning / D. Coyle, P. Hood, D. Marsh. — Cambridge: Cambridge University Press, 2010. — 184 с.

17 Жетписбаева Б.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования»/ Б.А. Жетписбаева. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2010. — 44 с.

18 Tikhonova E. Sophisticated thinking: lower order thinking skills / E.Tikhonova, N.Kudinova // Education and Educational Research SGEM // 2015 International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts [Electronic resource]. — Access mode: <http://imfl.sci.pfu.edu.ru/wp-content/uploads/2017/05/7.pdf>.

19 Жетписбаева Б.А. К вопросу о методическом обеспечении трехязычного образования / Б.А. Жетписбаева, А.Е. Кубеева // Вестн. Караганд. ун-та. Сер. Педагогика. — 2017. — № 2(86). — С. 138–145.

20 Анисимова А.Т. Приоритетность смыслопорождающей деятельности в овладении иностранным языком / А.Т. Анисимова // Вопросы теории и практики. — 2015. — № 3(45). — С. 15–17.

Б.А. Жетписбаева

«CLIL-педагог» ұғымының мәні туралы

Мақалада педагогикалық ғылым үшін жаңа «CLIL-педагог» ұғымының мәні ашылып, қарастырылған. Аталмыш анықтаманың негізділігі педагогикадағы терминдердің пайда болу теориясына жүгіну есебінен қамтамасыз етілген, бастапқы ұстаным ретінде біз төрт талдамалы рәсімдердің алгоритмін таңдадық: терминдерді мақсатты түрде зерттеу, этимологиялық талдау, контекстуалды талдау және авторлық терминдік жүйені қалыпқа келтіру. Терминдердің мақсатты түрде зерттеу көптеген түсініктерге қарамастан, «CLIL» ұғымын біріктіруші ядро ретінде екі мақсат – тілдік емес пәндер мен мақсатты тілдерді оқыту деген қорытынды жасадық. Этимологиялық талдау нәтижесінде CLIL ағылшын тілінен шыққан екендігін анықтадық. Контекстуалды талдау CLIL таралуына қарай кең мағынаға: әдістемеден бастап көптілді білім беруде дербес бағытқа ие болатынын анықтауға мүмкіндік берді. Қорыта келе, авторлық терминдік жүйені қалыпқа келтіру «CLIL-педагог» ұғымы жайлы түсініктеме беруге мүмкіндік берді.

Кілт сөздер: CLIL, CLIL-педагог, кіріктірілген оқыту, терминжасам, көптілді білім беру, мақсатты тілдер.

Б.А. Жетписбаева

О сущности понятия «CLIL-педагог»

В статье раскрыта сущность нового для педагогической науки понятия «CLIL-педагог». Обоснованность данной дефиниции обеспечена за счет обращения к теории терминообразования в педагогике, когда в качестве исходной позиции нами был выбран алгоритм четырех аналитических процедур: целевое изучение терминов, этимологический анализ, контекстуальный анализ и нормализация авторской терминосистемы. Целевое изучение терминов позволило сделать вывод о том, что, несмотря на множество трактовок, объединяющим ядром понятия CLIL выступает двойная цель — обучение неязыковому предмету и целевым языкам. В результате этимологического анализа было установлено, что CLIL имеет англоязычное происхождение. Контекстуальный анализ позволил выяснить, что по мере распространения CLIL приобретает более широкое значение: от методики до самостоятельного направления в полиязычном образовании. И наконец, нормализация авторской терминосистемы позволила дать свою трактовку понятия «CLIL-педагог».

Ключевые слова: CLIL, CLIL-педагог, интегрированное обучение, терминология, терминообразование, полиязычное образование, целевые языки.

References

- 1 Kantor, I.M. (1980). *Poniatiiino-terminolohicheskaia sistema pedahohiki: Lohiko-metodolohicheskie problemy [Conceptual and terminological system of pedagogy: Logical and methodological problems]*. Moscow: Pedahohika [in Russian].
- 2 Shtinova, G.N. (1995). Predmet i problematika pedahohicheskoi leksikohrafii kak prikladnoho razdela pedahohicheskoi teorii [The subject and problems of pedagogical lexicography as an applied section of pedagogical theory]. *Poniatiiinyi apparat pedahohiki i obrazovaniia – Conceptual apparatus of pedagogy and education, Vol. 1*, 178–189. Ekaterinburg [in Russian].
- 3 Kicheva, I.V. (2004). Formirovanie poniatiiino-terminolohicheskoi sistemy pedahohiki v 90-e hody XX veka [Formation of the conceptual-terminological system of pedagogy in the 90s of the XX century]. *Doctor's thesis*. Piatigorsk [in Russian].
- 4 Reznikov, L.O. (1958). *Poniatie i slovo [Concept and word]*. Leningrad: Izdatelstvo LHU [in Russian].
- 5 Koshkina, E.A. *Pedahohicheskaia terminolohiia kak obekt mezhdistsiplinarnoho issledovaniia [Pedagogical terminology as an object of interdisciplinary research]*. *sun.tsu.ru*. Retrieved from <http://sun.tsu.ru> [in Russian].

- 6 Yakovleva, N.O. (2012). Poniatiinyi apparat sovremennoho pedahohicheskoho issledovaniia [Conceptual apparatus of modern pedagogical research]. *Pedahohicheskoe obrazovanie i nauka – Pedagogical education and science*, 12, 94–99 [in Russian].
- 7 Kuznetsov, I.N. (2006). Nauchnoe issledovanie: Metodika provedeniia i oformlenie [Scientific research: Methodology and design]. (2d ed.). Moscow: Izdatelsko-torhovaia korporatsiia «Dashkov i Ko» [in Russian].
- 8 Kantor, I.M. (1961). *Pedahohicheskaiia leksikohrafiia i leksikolohiia [Pedagogical lexicography and lexicology]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- 9 Gorskii, D.P. (1961). *Voprosy abstraksii i obrazovaniia poniatii [Questions of abstraction and education concepts]*. Moscow: Izdatelstvo AN SSSR [in Russian].
- 10 Danilenko, V.P. (1977). Leksika yazyka nauki. Terminolohiia [The vocabulary of the language of science. Terminology]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].
- 11 Barkhudarov, S.G. (1970). O znachenii i zadachakh nauchnykh issledovani v oblasti terminolohii [On the meaning and objectives of scientific research in the field of terminology]. *Linhvisticheskie problemy nauchno-tehnicheskoi terminolohii – Linguistic problems of scientific and technical terminology*, 157–162. Moscow: Nauka [in Russian].
- 12 Korshunova, N.L. (1990). Metodolohicheskie usloviia odnoznachnosti terminov v pedahohicheskom issledovanii [Methodological conditions for the uniqueness of terms in pedagogical research]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
- 13 Likhachev B.T. (1993). *Pedahohika: Kurs leksii [Pedagogy: Course of lectures]*. Moscow: Prometei [in Russian].
- 14 CLIL: An interview with Professor David Marsh // *International House Journal of Higher Education*, Issue 26: Spring 2009 (22). *ihjournal.com*. Retrieved from //ihjournal.com.
- 15 Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe. Eurydice. The Information Network on Education in Europe. (2005). Brussels: Eurydice.
- 16 Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *CLIL content and language integrated learning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 17 Zhetpisbayeva, B.A. (2010). Teoretiko-metodolohicheskie osnovy poliiazychnoho obrazovaniia [Theoretical and methodological foundations of multilingual education]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].
- 18 Tikhonova, E., & Kudanova, N. (2015). Sophisticated thinking: lower order thinking thinking // SGM // *International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences and Arts*. Retrieved from <http://imfl.sci.pfu.edu.ru/wp-content/uploads/2017/05/7.pdf>.
- 19 Zhetpisbayeva, B.A., & Kubeeva, A.E. (2017). K voprosu o metodicheskoi obespechenii trekhazychnoho obrazovaniia [On the issue of methodological support of trilingual education]. *Vestnik Karagandinskogo universiteta. Seriya Pedahohika – Bulletin of Karaganda University. Pedagogy Series*, 2 (86), 138–145 [in Russian].
- 20 Anisimova, A.T. (2015). Prioritetnost smyslopovorozhdaushchei deiatelnosti v ovladenii inostrannym yazykom [Priority meaning-generating activities in mastering a foreign language]. *Voprosy teorii i praktiki – Questions of theory and practice*, 3 (45), 15–17 [in Russian].

М. Серік, Н. Карелхан

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: serik_meruerts@mail.ru)***Параллель есептеулер кластері бойынша цифрлық білім ресурстарының оқу процесінде қолданылуы**

Мақалада «Параллель есептеулер кластері» цифрлық білім ресурстарының оқу процесінде қолданылуы туралы баяндалған. «Параллель есептеулер кластері» цифрлық білім ресурстары қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі болып саналатын параллель есептеулерді үйренгісі келетін ақпараттық технологиялар саласындағы мамандарға аса қажет. Бұл цифрлық білім беру ресурстарды оқу процесінде қолданудың нәтижесінде білім алушылар қолжетімді аудиторияларда тұрған компьютерлерді пайдаланып, желі арқылы сол компьютерлерді біріктіріп, білім беру кластерін баптап, параллель есептеуді үйренуге болады. Ұсынылған цифрлық білім ресурстары оқытудың заманауи формалары интерактивті және мультимедиялық оқытуды ұстанады. Цифрлық білім беру ресурстарының құрамында пәннің мазмұнына сай теориялық материалдар, мультимедиялық түсіндіру (бейнематериалдар), интерактивті тапсырмалар, білімді бақылау немесе тест бөлімдері бар. Динамикалық түрде дамып отырған ақпараттық-коммуникациялық технологиялар осылайша оқу процесінде дәстүрлі құралдардың орнына жаңа заманауи құралдарды қолдануға мүмкіндік туғызып, білім алушының жаңа материалды меңгеру дәрежесін арттырып, оқытушы қауымның өздерінің әдістемелік жүйелеріне тиімділік туғызып отыр. Мақалада «Параллель есептеулер кластері» пәнін оқу процесінде аталған цифрлық білім ресурстарды Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Информатика» мамандығының білім алушыларының қолдану тәжірибесі жазылған.

Кілт сөздер: параллель есептеулер, цифрлық білім ресурстары, параллель есептеулер кластері, оқу үрдісі.

Қоғамдағы экономикалық, саяси, әлеуметтік процестер ақпарат ғасырының жаңа талап-тілегінен қалыс қалмауы керек. Соның ішінде болашақ ақпараттық жүйелер мамандарын даярлау заман талабынан, дамып жатқан ақпараттық-коммуникациялық техника мен технологияларды игеру мен оларды құрастыру сияқты процестерден кеш қалмауы қажет.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылдың 12 желтоқсанындағы № 827 Қаулысымен «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасының басты мақсаты — цифрлық технологияларды пайдалану мен дамыту арқылы мемлекет экономикасының бәсекелестігін және халық өмірінің сапасын арттыру [1]. Аталған бағдарламаның жүзеге асырылуы мамандарды жоғары оқу орындарында даярлаумен ұштасады.

ҚР білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында білім беру жүйесі алдында білім берудің үдерісінің барлық қатысушыларын білім беру ұйымдарында электрондық оқыту жүйесін қолдану арқылы үздік білім беру ресурстары мен технологиялармен бірдей қамту тапсырмасы қойылып тұр. Қойылған тапсырманы шешу арқылы оқыту сапасы, білім беруді басқару тиімділігі, сыртқы ортамен ақпараттық интеграция артады. Сандық білім ресурстары білім беру мазмұнын анықтайтын электрондық оқыту жүйесі компоненттерінің бірі болып табылады. Білім берудің жоғары сапасын қамтамасыз ету үшін оқу үдерісінде өскелең ұрпақтың сандық білім ресурстарын белсенді қолдану, бүгінгі таңда берілген бағдарлама аясындағы педагогикалық қоғамдастықтың алдында өзекті мәселелердің бірі болып табылады [2].

Цифрлық білім ресурстары кейбір әдістемелік ұсынымдарында сандық білім ресурстары деп те аталады. Атап айтқанда, Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының «Сандық білім беру ресурстарын оқу үдерісінде қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдары».

Кәсіби мамандар цифрлық білім беру ресурстары мынадай болу керек деп атап өтеді:

- оқытудың дифференциясы мен индивидуализациясы мүмкіншіліктеріне бағыттау;
- жеке жұмыс істеумен қатар, топпен жұмыс істеуді қамтамасыз ету;
- модульдік оқыту жағдайында оқу жоспарының нұсқауларына сай болуы;
- қолданылатын материалдардың сенімді дерек көздерінен алынуы;
- тақырыптық бөлімдерді кеңейтпей, оқулықтың бөлім материалдарының көлемін арттыруға болатыны;

- техникалық платформаның мүмкіндіктерін қажетінше толық пайдалану;
- цифрлық білім ресурстарымен қатар, жүйенің басқа бағдарламаларын да параллель қолдануды қамтамасыз ету;
- әдістемелік тұрғыда қажет жағдайда жұмыстың аралық нәтижелерін сақтау мүмкіншіліктерін қамтамасыз ету;
- қажет болса, кіріктірілген контексті көмекті ұйымдастыру;
- ыңғайлы интерфейстің болуы [3].

Цифрлық білім беру ресурстарын қолдану арқылы педагогтар, Брюс Хайлендтің «оқыту конусы» [4] бойынша иллюстрациялар (30 %) мен бейнефильмдерді қарау (50 %), цифрлық нысанда нақты тәжірибені имитациялау (90 %) арқылы білім алушының материалды меңгеруін 30 %-дан 90 %-ға дейін жетілдіруге болады [5].

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде заманауи ақпараттық техникалар мен технологиялар бойынша, соның ішінде таратылған деректер технологиялары бойынша цифрлы білім беру ресурстары жасалып, оқу процесінде кеңінен қолданылуда. Осы мақалада біз қарастыратын цифрлық білім беру ресурстары жоғары өнімді параллель есептеулер курстарына арналған. Соның ішінен, атап айтқанда, біз «Информатика» мамандығында параллель есептеулер кластерін баптауға байланысты ендірілген арнайы пәндерді өткізуде қолданылатын цифрлық білім ресурстарының мазмұны мен құрылымын қарастырамыз.

Цифрлық білім ресурстарын жасау негізінен дидактикалық мақсатына автордың пәнді игеруі, техникалық қамсыздандырылу сияқты факторларға байланысты. Материал дайын болса, оның компьютерлік нұсқасын жасауға болады. Біз құрастырып, ұсынып отырған сандық білім беру ресурстары «Параллель есептеулер кластері» атты арнайы курстың мазмұнына сай жасалған.

Цифрлық білім ресурстарын құруда абстрактілі ақпараттың бірнеше визуалдау цифрлық тәсілдері қолданылатындылығы аталып өтіледі:

- түйіндерінің қасиеттері мен байланыстарымен бірге алынған бағытталған графтардың (білімдер қоры) визуализациясы;
- түйіндердің бұтақтары көмегімен құрылған иерархиялы визуалдау;
- сызықты деректерді бейнелеу визуализациясы;
- тікбұрышты линза арқылы ақпаратты беттер бойынша көру;
- пластикалық үшөлшемді беттерді пайдалану [6].

«Параллель есептеулер кластері» пәніне арнайы құрастырылған цифрлық білім ресурстары түйіндердің бұтақтары көмегімен құрылған иерархиялы визуалдау үрдісін қолданады (1-сур.).

n	Тізбектей есептеу уақыты	Параллель есептеу уақыты	Тездету көрсеткіштері	Кластерде параллель есептеу уақыты	Кластердің тездету көрсеткіштері
10	0,000804	0,21	0,003828571	0,12	0,0067

1-сурет. «Параллель есептеулер кластері» пәніне арналған цифрлық білім ресурсынан көрініс

Ұсынылған цифрлық білім беру ресурстары RadStudio XE7 ортасында параллель есептеулерді қолданып құрастырылған. Параллель есептеулер қолданылғандықтан, бұл цифрлық білім беру ресурстарының жүктелу уақыты қолданылатын құрылғының процессорының ядро санына байланысты бірнеше миллисекунд болса да, аз болады.

«Параллель есептеулер кластері» пәніне арналған цифрлық білім ресурстарының әрқайсысының құрылымдары мынадай бөлімдерден тұрады:

- теориялық материалдар;
- мультимедиялық түсіндіру;
- интерактивті тапсырмалар;
- білімді бақылау (тест).

Цифрлық білім ресурстарының теориялық материалдар бөлімі тақырыпқа сай мәліметті толық қарап және мультимедиялық түсіндірудің алдында негізгі мәліметтерді игеріп алуға арналған. Мультимедиялық түсіндіру бөлімі анимациялармен, демонстрациялық графиктік материалдармен, мәтіндерді дыбыстық қолдаумен тақырыпты әсерлі есіне сақтау үшін құрастырылған. Интерактивті тапсырма бөлімінің құрамы сұрақтар білім алушылардың білімін тексеретін интерактивті есептерден тұрады. Атап айтқанда, цифрлық білім ресурстардың 15 тақырыптарына сәйкес алынған мына түрдегі тапсырмалар қарастырылды:

- бос орынды қажет сөзбен немесе ұғыммен толтыру;
- бірнеше нұсқаның ішінен бір дұрысын таңдау;
- жауаптың бірнеше нұсқасын таңдау;
- суретте қажет нысанды көрсету.

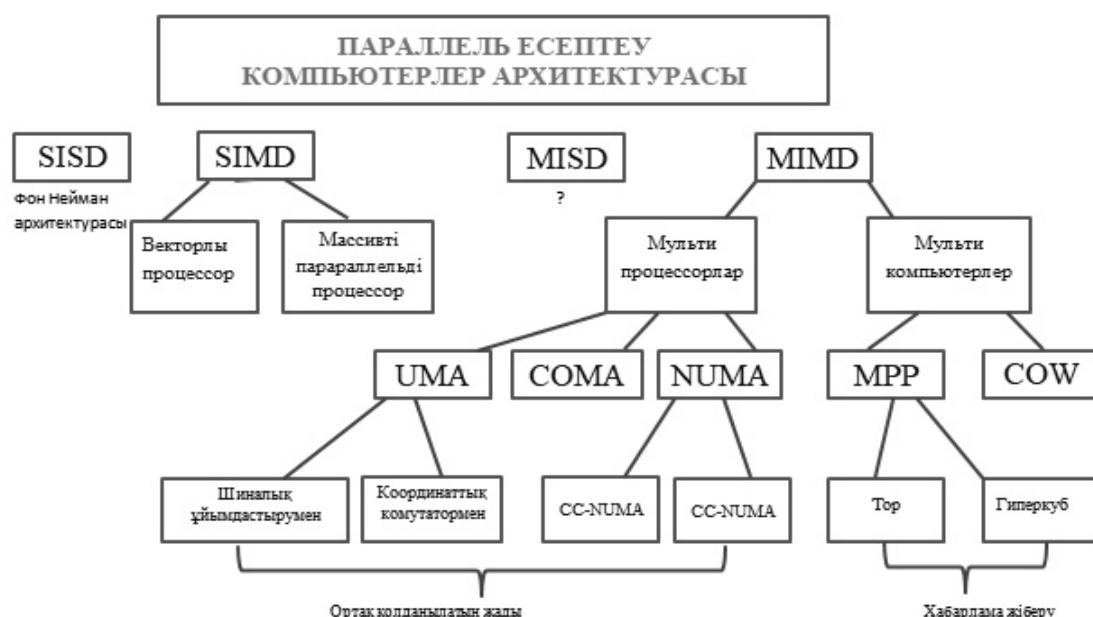
Білімді бақылау немесе тест бөлімі білім алушының тақырыпты қандай дәрежеде меңгергенін тексеруге арналған. Семестр соңында мемлекеттік емтихандарда білім алушылардың білімдерін тексеру үшін бірнеше нұсқаулардан тұратын тест сұрақтары осы цифрлық білім ресурстарының құрамынан алынады.

Цифрлық білім ресурстарының мазмұны «Параллель есептеулер кластері» атты оқу құралының мазмұнына сәйкес келеді. Атап айтқанда, параллельді жүйе деректерін өңдеу классификациясының негіздері, кластерлік жүйелер, желіні баптау, параллель есептеулер алгоритмі, декомпозиция, параллельді есептеулер сапасын анықтау, Matlab ортасында параллель есептеулер және параллель есептеулер кластерін баптау мен қолдану, сандық әдістерді параллель есептеу, сызықтық теңдеу жүйесін параллель есептеу, интегралды параллель есептеу, оңтайлы есептерін параллель есептеу, C++ программалау тілінде параллель есептеу үшін кластер баптау мен оны жүзеге асыру, суперкомпьютерде параллель есептеу және т.б.

Цифрлық білім ресурстарының мазмұнында сонымен бірге NVIDIA CUDA негіздері, GPU (Graphics Processing Unit) графикалық процессоры туралы түсініктерге шолу жасау және оның техникалық сипаттамасына талдау қарастырылған. Cuda платформасында GPU графикалық процессорының көмегімен Matlab ортасында күрделі есептеулер жүргізіп, есептеуге кеткен уақыттың тиімділігін дәлелдеу. Сонымен қатар GPU графикалық процессорының қосымша есептеуші қуат ретінде қолданылуының әдістемелік негіздері қарастырылған, яғни бірнеше функцияларды параллель есептеулерде қолданып, нәтижелерінің тиімділігі анықталды [7].

Ұсынылған цифрлық білім ресурстары оқытудың заманауи формалары интерактивті және мультимедиялық оқытуды ұстанады.

Цифрлық білім ресурстары құрамындағы теориялық материалдардан мысалдар қарастырсақ, жалпы параллель компьютерлердің құрылымы оларды құру мен қолданудан бастап әртүрлі бағытта дамытыла бастады. Ең жалпы ережелер олардың екі сыныбының болуына алып келеді – ортақ жадты және үлестірілген жадты компьютерлер. Цифрлық білім ресурстарының «Параллельді жүйе деректерін өңдеу классификациясының негіздері» тақырыбы бойынша теориялық материалдар мен мультимедиялық түсіндіру бөлімінде бұл бағыттар, 2-суретте [8] көрсетілгендей, көрініс тапқан. Цифрлық білім ресурстарында бұл көріністер мәтін, анимация, дыбыс, схема сияқты элементтер көмегімен жүзеге асырылған.

2-сурет. Параллель есептеу компьютерлер архитектурасы

«Параллель есептеулер кластері» цифрлық білім беру ресурстарының практикалық жүзеге асырылуын нәтижесінде қолжетімді аудиторияларда тұрған компьютерлерді пайдаланып, желі арқылы бірнеше компьютерді біріктіріп, білім беру кластерін құрастырып, параллель есептеулер жүргізуді үйренуге болады. Сонымен қатар бұл цифрлық білім ресурстары да қашықтықтан оқыту технологияларын дамытуға өз үлесін қоса алады. Мақалада аталған цифрлық білім ресурстары қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі болып саналатын параллель есептеулерді үйренгісі келетін ақпараттық технологиялар саласындағы мамандарға білім беруге арналған параллель есептеулер кластерін баптауды үйренуге аса қажет.

Зерттеу нәтижелері мен ұсынылған цифрлық білім ресурстары Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті мен Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінде оқу процесінде қолданыс табада.

Әдебиеттер тізімі

- 1 «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің № 827 Қаулысы 12.12.2017 [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827>.
- 2 Сандық білім беру ресурстарын оқу үдерісінде қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар. Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. — 2015. [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <https://nao.kz/files/blogs/1443499216316.pdf>.
- 3 Коробкова К.В. Возможности использования цифровых образовательных ресурсов в учебном процессе. [Электронный ресурс] / К.В. Коробкова, Е.А. Калиновский. — 2012 — Режим доступа: <https://rae.ru/forum2012/10/2277>.
- 4 Кийосаки Р. Заговор богатых / Р. Кийосаки; пер. с англ. С.Э. Борич. — Минск: Попурри, 2013. — 352 с.
- 5 Нурбекова Ж.К., Толғанбайұлы Т., Аймичева Г.И. Новые подходы к разработке и оценке качества цифровых образовательных ресурсов // Современная информационно-образовательная среда: традиции и инновации: материалы Междунар. науч.-практ. конф. — Астана, 2017. — С. 221–226.
- 6 Нурбекова Ж.К., Нурбеков Б.Ж. К вопросу визуализации абстрактной информации для цифровых образовательных ресурсов // Современные информационные и коммуникационные технологии (ИКТ) по отраслям применения: материалы Междунар. летней науч. школы: сб. избр. тр. — Астана, 2015. — С. 131–133.
- 7 Серік М. Параллель есептеулер / М. Серік, М.Н. Бакиев. — Астана: Еуразия ұлттық ун-ті, 2015. — 153 б.
- 8 Таненбаум Э. Архитектура компьютера / Э. Таненбаум. — 6-е изд. — СПб.: Питер, 2013. — 816 с.

М. Серік, Н. Карелхан

Использование цифровых образовательных ресурсов по кластеру параллельных вычислений в процессе обучения

В статье рассмотрены вопросы применения цифровых образовательных ресурсов при изучении дисциплины «Кластер параллельных вычислений». Цифровые образовательные ресурсы (ЦОР) по дисциплине «Кластер параллельных вычислений» полезны специалистам информационных технологий, которые хотят изучить тему параллельных вычислений, являющуюся одной из актуальных проблем нашего времени. В результате использования ЦОР обучаемые могут изучить параллельные вычисления и настройку образовательного кластера параллельных вычислений, объединив компьютеры класса через локальную сеть. Описываемые цифровые образовательные ресурсы представляют учебный контент в интерактивно-мультимедийной форме. Содержание ЦОР соответствует содержанию дисциплины «Кластер параллельных вычислений» и включает теоретический материал, мультимедийную демонстрацию (видеоматериал), интерактивные задания, контрольно-измерительные материалы (тесты). Динамично развивающиеся информационно-коммуникационные технологии позволяют использовать в процессе обучения вместо традиционных новые современные инструменты, которые повышают степень усвоения знаний обучающимися и эффективность методической системы преподавателей. В статье рассмотрен опыт использования цифровых образовательных ресурсов в учебном процессе Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева студентами специальности «Информатика» при изучении дисциплины «Кластер параллельных вычислений».

Ключевые слова: параллельные вычисления, цифровые образовательные ресурсы, кластер параллельных вычислений, процесс обучения.

M. Serik, N. Karelkhan

The use of digital educational resources for a parallel computing cluster in the learning process

The article deals with the use of digital educational resources in the study of the discipline «Parallel computing cluster». Digital educational resources «Parallel computing cluster» are useful for information technology specialists who want to study the topic of parallel computing, which is one of the current problems of our time. As a result of using digital educational resources, students can study parallel computing and setting up an educational parallel computing cluster by combining class computers through a local network. The described digital educational resources represent educational content in an interactive multimedia format. The content of the digital educational resources corresponds to the contents of the discipline «Parallel computing cluster» and includes theoretical material, multimedia demonstration (video material), interactive tasks, test materials (tests). Dynamically developing information and communication technologies make it possible to use new modern tools instead of traditional tools in the learning process that increase the degree of mastering of knowledge by students and the effectiveness of the methodical system of teachers. In article experience of use is considered of using digital educational resources in the educational process of the L.N. Gumilyov Eurasian National University by students of the specialty «Informatics» while studying the discipline «Parallel computing cluster».

Keywords: parallel computing, digital educational resources, parallel computing cluster, learning process.

References

- 1 «Tsifirlyk Kazakhstan» memleketтік bahdarlamasy. Kazakhstan Respublikasy Ukimetinin No. 827 Kaulysy 12.12.2017 [State program of the Republic of Kazakhstan «Digital Kazakhstan»]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/P1700000827> [in Kazakh].
- 2 Sandyk bilim beru resurstaryn oku uderisinde koldanu boiynsha adistemelik usynyndar. Y. Altynsarin atyndahy Ultyk bilim akademiiasy [Methodical recommendations for of use digital resource]. (2015). *nao.kz*. Retrieved from <https://nao.kz/files/blogs/1443499216316.pdf> [in Kazakh].
- 3 Korobkova, K.V., & Kalinovskii, E.A. (2012). Vozmozhnosti ispolzovaniia tsifrovyykh obrazovatelnykh resursov v uchebnom protsesse [The possibilities of using digital educational resources in the educational process]. *rae.ru*. Retrieved from <https://rae.ru/forum2012/10/2277> [in Russian].
- 4 Kiiosaki, R. (2013). *Zahovor bohatykh [The conspiracy of the rich]*. (S.E. Borich, Trans.). Minsk: Popurri [in Russian].
- 5 Nurbekova, Zh.K., Tolganbaiuly, T., & Aimicheva, G.I. (2017). Novye podkhody k razrabotke i otsenke kachestva tsifrovyykh obrazovatelnykh resursov [New approaches to the development and evaluation of the quality of digital educational resources]. Pro-

ceedings from Modern information and educational environment: traditions and innovations: *Mezhdunarodnaia nauchno-prakticheskaiia konferentsiia – International Scientific and Practical Conference* (pp. 221–226). Astana [in Russian].

6 Nurbekova, Zh.K., & Nurbekov, B.Zh. (2015). K voprosu vizualizatsii abstraknoi informatsii dlia tsifrovyykh obrazovatelnykh resursov [To the issue of abstract information visualization for digital educational resources]. Proceedings from Modern Information and Communication Technologies (ICT) by Industry: *Mezhdunarodnaia letniaia nauchnaia shkola – International Summer Scientific School* (pp. 131–133). Astana [in Russian].

7 Serik, M., & Bakiev, M.N. (2015). *Parallel esepiteuler [Parallel computing]*. Astana: Euraziia ulttyk universiteti baspasy [in Kazakh].

8 Tanenbaum E. (2013). *Arkitektura kompiutera [Computer architecture]*. (6d ed.). Saint Petersburg: Piter [in Russian].

B.A. Zhetpisbayeva¹, Zh.G. Shaikhyzada¹, E.A. Kostina²

¹*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan;*

²*Novosibirsk State Pedagogical University, Russia*

(E-mail: shaikhyzada@yandex.ru)

The conditions of forming students' foreign language professional-and-communicative competence as a main component of multilingual professional training in the Republic of Kazakhstan

The paper presents the results of generalized personal and colleagues' professional teaching experience as well as of the conducted content analysis of the data on teaching foreign languages at higher educational establishments of the Republic of Kazakhstan. The authors put forward the problem of professional orientation of foreign language teaching for students of various non-linguistic majors and, therefore, revision of the content and methods of foreign language teaching. Thus, the main goal of teaching foreign language in any higher school is to develop the foreign language professional-and-communicative competence so that a student will be able to socialize and solve communication challenges in the context of intercultural professional communication. The achievement of the stated goal is seen by the authors in setting up certain conditions, which are possible to be created within multilingual educational programs. The article highlights the main trends in exposing contemporary problems of forming professional-and-communicative competence of future specialist in the process of foreign language teaching at universities and presents the achievements in this area of knowledge.

Keywords: foreign language professional-and-communicative competence, Kazakhstan's higher education system, multilingual education, non-linguistic majors, professional training, professionally oriented foreign language teaching.

Introduction

At the present stage of Kazakhstan Republic's development, the problem of improving the quality of future specialists' professional training is regarded as one of the main objectives of its higher education policy. The country's educational paradigm is now aimed at competence development approach that involves the development of a person's ability to apply his knowledge and skills to solve specific practical problems. This has led to the necessity to modernize higher education in the country and develop a new model of a specialist with professional competency, which is understood as a complex integral composition including a wide range of components where each component presents a set of systematized knowledge, skills, personal qualities and ways of thinking.

The integral component of future specialists' professional competency is foreign language professional-and-communicative competence. The need to form this competence is arisen from the scientific-and-technological cooperation in the world as well as the expansion of Kazakhstan's international contacts in the field of education, industry and business. The increasing necessity for specialists with foreign language professional-and-communicative competence resulted in the fact that the academic subject of «Foreign Language» becomes one of the key subjects in the formation of personhood, professional knowledge and skills of future specialists. Possessing great educational potential, the subject of «Foreign Language» in higher educational institutions handles the problem of personality development and ensures the systematic replenishment of professional knowledge, the formation and development of professional communicative skills. Consequently, Kazakhstan's universities face the task of working out a strategy for improving the content, principles and methods of teaching foreign languages in universities to train such kind of specialists who will be able to carry out professional and business communication in conditions of increasingly globalizing production, economy and society. The working out of such a strategy involves the development of an integrated approach based on theoretical study and experimental verification of the foreign language education content, educational trajectories and learning technologies.

Problem Statement

The practice of professional education in Kazakhstan's higher educational establishments shows that the training of students in universities is primarily aimed at the acquisition of professional knowledge, skills

and abilities. It turns out to be focused on developing highly specialized consciousness and thinking while the professional activity requires not only good professional knowledge but also communicative knowledge, skills and formed personal communicative qualities.

Therefore, teaching communication as a special and independent kind of professional activity is an important part of the process of forming and developing communication skills of future specialists in the course of their professional training. Speaking about the training of future professionals, we take into consideration those occupations whose future professional activity is not directly related to a foreign language unlike foreign language teachers, translators, interpreters, etc. A future specialist in engineering, natural sciences or humanities who has no relevant language proficiency comes across to serious difficulties during his or her communicative interaction. This makes the problem of the formation of students' professional-and-communicative competence be of a prime importance since the success of students' activity as future professionals largely depends on the level of the formation of this competence. In order to prevent these difficulties the formation and development of professional-and-communicative competence should be purposeful and specifically organized.

All this has stimulated the gradual process in the development and implementation of multilingual education in the education system of the Republic of Kazakhstan. According to the principles of the national project «Trinity of languages», multilingual education in conditions of Kazakhstan's system implies the acquisition of three languages during the process of training: the study of Kazakh as the state language, Russian — as the language of interethnic communication in the country and English — as the language of the successful integration into the global economy and international community. Each of the mentioned above languages is intended to solve certain objectives of the life activity of every Kazakhstan's citizen. Teaching these languages is not considered only as teaching a subject aimed at the formation of linguistic competence and personal development of students but also as the process of mastering the basic knowledge and skills for effective professional activity in each of the three languages. Moreover, in Kazakhstan's education policy the study of foreign languages (not only English) is one of the most important criteria for practical and professional life activity of a man in the modern multilingual and multicultural world.

In this regard, the process of teaching English takes on a new significance since this language proficiency is to allow future professionals to realize such aspects of their professional activity as the timely acquaintance with new technologies, discoveries and trends in science and technology, the establishment of professional contacts with foreign partners, and ensure the professional competency development. This in turn has led to the need for the new selection of the content of foreign language education, the determination of the trajectory and principles of training, the development of special methods (technologies), the working out of appropriate specialized textbooks, educational materials and other.

Thus, presently the system of higher education in the Republic of Kazakhstan has to develop a curriculum on the English language with teaching professional speech communication skills as its important component. This component is vital as while teaching communication skills of professional speech, the professional-and-communicative competence as a main component of students' foreign language training is formed. At the same time, the process of the formation of professional-and-communicative competence should include not only the learning of language knowledge, structural-and-componential composition of the target language and regularities governing the formation of a new language system, but also the acquisition and adoption of social norms of behavior, values and ability to implement them in their future careers.

In addition to an appropriate curriculum on the English language, the other necessary condition for the formation of professional-and-communicative competence is the personal motivation of students to master this competence. As the domestic educational practice shows, students do not always recognize the technological sides of professional communication and relevant communication skills as important tools and conditions of their effective professional activity in the future. The insufficient theoretical and practical level of professional-and-communicative training of future professionals, their poorly formed motivational attitude to professional communication as an important aspect of their professional activity as well as undeveloped professionally significant communicative skills and personality traits result in the fact that in the future a significant part of university graduates experience difficulties in their professional communicative activities.

Methodology

The effective organization of the English teaching process aimed at the formation of professional-and-communicative competence primarily requires the definition of this competence, which correspondingly includes the concepts of communicative and professional competences.

The analysis of scientific literature has shown that the concept of communicative competence can be interpreted from several viewpoints:

- psycholinguistic, which interprets communicative competence as speech activity ability of possessing basic techniques of the formation and formulation of a thought with the help of language means [1], formed mechanisms of perception and production of speech in a foreign language [2], the acquisition of the main types of speech activity [3];

- sociolinguistic, which links communicative competence with the extra-linguistic conditioning of speech activity, the acquisition of consistency patterns of speech norms functioning, i.e. concepts of language usage, registers of communication in accordance with ethno-cultural norms of speech behavior [4];

- linguistic, which studies the process of actualization and interaction of units, classes and categories of language system in speech, i.e. the transformation of elements of language system into elements of speech system [5].

Thus, on distinguishing these approaches, we see that communicative competence integrates the concept of «linguistic competence». It has to be noted that «the living process of linguistic units functioning is carried out in speech, but the rules and types of functioning of linguistic units relate to the system and the norm of a language and language system» [6]. Theoretical knowledge and its enhancement based on linguistic competence focus on the formation of communicative competence, i.e. the ability of using language means to solve communicative tasks in specific forms and various communicative situations.

Communicative competence supposes:

- 1) the possession of linguistic competence (the knowledge of system-and-functional features of a language);

- 2) the presence of formed skills to correlate language means with tasks and conditions of interaction between communicants from different cultures; it is an important factor in the formation of secondary linguistic identity.

Therefore, communicative competence and linguistic competence include communication skills. Furthermore, communicative competence assumes the knowledge of norms, values and patterns of verbal behavior which are common in the society of another culture and which an individual smoothly, naturally and easily implements in different communicative situations in a foreign language.

The system interrelation «language - speech - speech activity» in the theory of communication determines such communicative qualities of foreign speech as correctness, clarity, richness, diversity, etc. In such a case, Markova emphasized that the interrelation «speech - thinking» (A.N. Leontyev) allows a man to understand speech characteristics such as accuracy and consistency, while the qualities of expression and figurativeness are associated with the interrelation «speech-consciousness» (A.N. Leontyev, A.A. Leontyev). At the same time, the interrelation «speech - person/speech addressee» makes speech comprehensible and active.

The acquisition of knowledge, skills of professional-and-verbal behavior and norms in various situations of professional communication as well as the gradual movement from artificial speech to natural one in different types of professional speech activity in a foreign language occurs gradually in the course of mastering professional foreign language. This all leads to the formation of communicative competence.

Basing on the analysis of the study of the phenomena «communicative competence» (I.A. Zimnyaya, D.I. Izarenkov, A.A. Leontyev, et al.) and «professional competence» (A.A. Bodalev, I.F. Issaev, A.K. Markova, et al.), we define professional-and-communicative competence (PCC) as a complex professional and personal language resource of students which ensures the realization of communication in a particular speech situation while observing modern language/speech norms and allows to adjust communicative behavior in the field of professional communication depending on a situation. Foreign language professional-and-communicative competence is the result of communicative teaching a foreign language when students acquire a set of interrelated theoretical knowledge, practical skills and skills of professional speech communication.

According to Makar [7], foreign language can be not only the subject of mastering, but also a means of developing professional-and-communicative competence. This involves the expansion of the concept of professional orientation of foreign language teaching, which includes another component - professionally oriented focus of the content of educational material. Professionally oriented training provides professional focus not only on educational content, but also on activities, including methods and techniques that develop the professional skills.

Professional orientation of activities:

- requires integration of the subject of foreign language with the majors;
- sets the problem of teaching future professionals based on interdisciplinary connections to apply foreign language as a means of regular replenishment of their professional knowledge, as well as means of developing professional skills;
- involves the use of teaching methods and modes capable of developing necessary professional skills of the future specialist.

Considering foreign language as means of developing professional orientation of the future specialist, Roshchina [8] notes that the study of professionally oriented language material establishes two-way communication between the desire of students to acquire professional knowledge and success of language learning.

Teaching a foreign language in order to develop successfully professional-and-communicative competence requires a new approach to the selection of content. Galskova [9] states that the content of foreign language teaching should include then:

- a scope of communicative activities, themes and situations, speech acts and speech material, taking into account the professional orientation of students;
- linguistic material (phonetic, lexical, grammatical, orthographic), its presentation rules and skills of operating them;
- a set of special (verbal) skills that characterize the level of practical mastery of a foreign language as a means of communication, including in situations of professional and business communication, joint production and research;
- a system of knowledge of national and cultural characteristics and realities of the foreign language country.

Objectives of the Study

The purpose of teaching foreign language for students of non-linguistic majors is to achieve the level sufficient for its practical use in the future professional activity. Professionally oriented foreign language teaching provides professional focus not only on the educational content, but also the activities of developing professional skills. Today's graduate is expected not only to be able to read and translate professional texts, but also use foreign language in various fields of communication.

Thus, the objectives of the study were to:

- summarize first-hand and faculty members' professional experience in teaching foreign language;
- cover the main tendencies in exposing pressing issues of teaching foreign language in universities of Kazakhstan and the achievements in the given field.

Results and Discussion

For the last few years, Kazakhstan's system of higher education has been working at solving a problem of teaching future specialists professional communication skills in a foreign language. Therefore, the number of credits for foreign language learning in state education standards was increased, thus allowing students to learn a language during the basic course of foreign language amounting to 6 credits on the first year of studies and the course of professionally-oriented foreign language amounting to 2 credits on the second or third year of studies. The goal and the content of professionally oriented foreign language defined by the Concept of the Development of Kazakhstan Republic's Foreign Language Education assume teaching of professional communication skills within the framework of a certain specialty with the use of a foreign language for specific purposes (LSP). The students' acquisition of professional-and-communicative skills implies the purposeful study and acquisition of definitions and terms of the future professional activity filed in a foreign language, the expansion of information base of authentic texts, the mastering of learning strategies, abilities to interpret, conduct a discussion, give reasons, and solve typical professional tasks. The achievement of the designated above objectives is impossible without modeling professional-and-contextual situations connected with the future professional work of students as much as possible.

The quality and efficiency of teaching professionally oriented foreign language depend on the accurate formulation of the goals of the given subject, social and professional orientation of speech activity. At the same time, the specificity of a specialty should be considered: the work on special texts, the studying of specific professional themes for the development of oral speech skills, the studying of terminology on corresponding specialty, the working out of text books by teachers for the activation of grammatical and lexical materials as well as general and professional competences of students. The selection of the subject content is

aimed at promoting the versatile and complete formation of a student personality, his/her training for the future professional work. Professionally oriented foreign language teaching provides the formation of students' ability to communicate in particular professional, business, scientific spheres and situations with taking into account features of professional competences.

Thus, according to the Concept of the Development of Kazakhstan Republic's Foreign Language Education the studying of professionally-oriented foreign language can be structurally and meaningfully presented in the form of the following formula: level B2 + LSP (language for the specific purposes), that corresponds to the international standard level of foreign language proficiency.

When doing the subject of «Professionally-oriented foreign language», students study the language material including specific lexicon and grammar peculiar to official, business and scientific styles of speech, master the genres of oral and written communications used in professional sphere, themes and situations of professional-and-business communication, thereby raising the level of their foreign language communicative competence in professional sphere.

However, it does not obviously seem possible to develop students' foreign language professional-and-communicative competence within the framework of one subject and with such a small number of credits (2 credits). Hence, it was necessary to search for additional possibilities and solutions of the given problem. Like many other higher educational institutions of the country, Karaganda State University has also faced the given problem. The university's way to solve the problem led to working out of its own curriculum on a foreign language, in particular on the English language, covering both courses of language studying: the basic and professionally oriented ones.

The offered curriculum on the English language includes the following statements:

1. As it has been mentioned above, foreign language teaching of students in Kazakhstan Republic's higher educational establishments is carried out within the framework of two compulsory subjects «Foreign language» and «Professionally-oriented foreign language». Each of these subjects has its own definite goals and objectives. According to standard curricula of these subjects, the goal of «Foreign language» subject is the development of linguistic, sociocultural and discursive competences whereas the goal of «Professionally-oriented foreign language» subject is the development of students' skills of speech activity in a foreign language in their field of study. In our case, the whole university course of foreign (English) language has a professionally-oriented approach; therefore its objectives are defined by communicative and informative requirements of specialists of a corresponding area.

2. The basic content components of the English language course are:

- the spheres of communicative activity covering household, social, sociocultural, educational and professional spheres of communication, and also themes and situations of foreign speech activity within the specific professional spheres of communication activity;
- communication means (lexical units, grammatical forms and constructions, speech patterns and formulas, socioculturally marked linguistic units and speech clichés, scientific lexicon and professional terminology);
- texts of various character in content, genre, style, containing sociocultural, linguocultural and professional knowledge;
- skills to understand and use the whole variety of language material in oral and written speech forms in different situations, including situations of professional communication;
- skills and abilities of foreign oral and written communication in accordance with the activity fields of a future specialist.

3. From the methodological viewpoint, it is advisable to develop all speech activity skills in the interrelated way, teach linguistic phenomena in the unity of their form, meaning and functional significance based on spiral progression principle, use authentic texts and provide authenticity in students' educational and speech work.

4. The language material is considered as the realization method of a definite type of speech activity and uses functional-and-communicative approach when selected.

Therefore, the goal of the English language course for students of non-linguistic majors is the development of common competence and the formation of the professional-and-communicative competence, i.e. the ability to realize the communication in English in terms of intercultural professional communication.

As the practice shows, it is unlikely to achieve the goal of the English language course stated in the curriculum while studying the compulsory subjects «Foreign language» and «Professionally oriented foreign language» primarily because of the school leavers' low starting level of language knowledge and skills. To

achieve the stated goal of the English language course at non-linguistic faculties (B2+LSP), the studying of the English language is suggested to be carried out by a certain education trajectory, i.e. not only on account of the compulsory module of a specialty curriculum but also at the expense of the university elective component of a curriculum (additional credits of elective modules or additional types of training).

This statement has defined the functioning of two educational trajectories in the teaching process of Karaganda State University, the so-called «common» educational trajectory which assumes the teaching of the English language within the framework of two compulsory subjects «Foreign language» and «Professionally oriented foreign language» and the trajectory based on the program of multilingual education which implies the teaching of English both on account of the compulsory module of a specialty curriculum and the university elective component of a curriculum.

Thus, according to the program of multilingual education the teaching of the English language in the university is carried out during the first three years of studies within the following subjects of the curriculum:

1) subject «Foreign Language» of the compulsory module of the curriculum totally amounting to 6 credits and the subject «Basic Course of the English language (levels A2-B1)» of the curriculum elective module with 6 credits in the first and second semesters of the study in the university (12 credits in the first year of study);

2) subject «Basic course of the English language (levels B1-B2)» of the elective module of the curriculum amounting to 3 credits in the third and fourth semesters respectively (6 credits in the second year of study);

3) subject «Professionally-oriented foreign language» of the compulsory module of the curriculum with 2 credits in the fifth semester of the study (2 credits in the third year of study).

The problem of developing the system of professional language teaching for future specialists at non-linguistic faculties is characterized by many aspects. The characteristic feature of professionally oriented foreign language is that it acts as the means and the goal of teaching, i.e. the study of professionally-oriented language material has to be directed both to the usage of special professional knowledge and successful language acquisition by students.

In the university there are also additional courses for faculties to improve students' knowledge of English for their future professional activity, for example, «The Theory and Practice of Translation of English scientific literature», «Business English», «English for academic purposes», «English for professional purposes», «English for students of Chemistry Faculty», etc. at the third and fourth years of the studies provided on account of additional credits of elective modules. Faculties are recommended to include these courses in the curriculum of multilingual educational programs and as our experience shows the inclusion of these disciplines is being widely practiced in many non-linguistic majors of the university.

The study of Kazakh, Russian and English languages does not speak about getting multilingual education. Multilingual education in Kazakhstan also includes the teaching of basic and major subjects in these languages in accordance with the principle of double-entry knowledge, which assumes a parallel learning and mastery of languages through the study of language subjects and through a language of instruction of major subjects.

The study of major subjects in English is another important factor in the formation of professional-and-communicative competence of students enrolled in the multilingual educational program. According to «Regulations on the organization of multilingual education in higher educational institutions» developed by Gagolina, Zhetpisbayeva, Akbayeva & Shaikhyzada [10] the third and fourth years of the university study provide teaching of 3-4 basic or major subjects in English. This facilitates not only the improvement of students' foreign language knowledge and skills in their major but also skills of professional communication.

Conclusions

Summarizing aforesaid, we can tell that multilingual education in Kazakhstan focuses on successful professional self-realization of students as future professionals in the world community. First, it is provided with the content of foreign language education in the framework of multilingual educational programs and principles of teaching the English language, among which the principle of professional orientation of teaching (with account of students' major) is basic. The given principle implies the consideration of the future major and professional interests of students at the English language lessons. The content of professionally oriented teaching of a foreign language for students of non-linguistic faculties should be based on studying objects of the foreign professional reality. At the same time, the process of teaching professionally oriented foreign language should be structured in line with the formations of professional-and-communicative compe-

tence. In turn, the received experience on teaching students the English language in accordance with the special education trajectory within multilingual educational programs allows us to single out the following conditions of the formation of professional-and-communicative competence:

– The determination of the trajectory of foreign language teaching which will contribute to the achievement of the set goal of the foreign language course that assumes mastering professional-and-communicative competence. The given trajectory should include all stages of foreign language teaching with corresponding language subjects and major subjects taught in a foreign language, and levels of foreign language proficiency according to the Common European Framework of Reference for Languages.

– The working out of the new content of the curriculum on a foreign language which has to be professionally-oriented throughout the whole period of teaching students a language and is determined by communicative and cognitive requirements of specialists of a corresponding professional area.

– The realization of the principle of double-entry of knowledge, which assumes the studying of major subjects in a foreign language, in other words, the students' language acquisition, is provided both through studying of language subjects and a language of instruction of major subjects.

– The personal motivation of students to master professional-and-communicative competence which is understood as the students' comprehension of professional-and-communicative competence as an important condition and means of their effective professional work in the future.

Thus, the provision of the above stated conditions will promote the effective process of the formation of students' professional-and-communicative competence that is an integral component of their professional competence as future specialists.

References

- 1 Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку: на материале русского языка как иностранного / И.А. Зимняя. — М.: Рус. яз., 1989. — 219 с.
- 2 Ляховицкий М.В. Методика преподавания иностранных языков / М.В. Ляховицкий. — М.: Высш. шк., 1981. — 159 с.
- 3 Арутюнов А.Р. Теория и практика создания учебника русского языка для иностранцев / А.Р. Арутюнов. — М.: Рус. яз., 1990. — 190 с.
- 4 Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д.И. Изаренков // Русский язык за рубежом. — 1990. — № 4. — С. 54–60.
- 5 Бондаренко А.В. Функциональная грамматика / А.В. Бондаренко. — Л.: Наука, 1984. — 124 с.
- 6 Маркова А.К. Психология усвоения языка как средства общения / А.К. Маркова. — М.: Педагогика, 1974. — 234 с.
- 7 Макап Л.В. Обучение профессионально-ориентированному общению на английском языке студентов неязыкового вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. — «Теория и методика обучения и воспитания» / Л.В. Макап. — СПб., 2000. — 91 с.
- 8 Рощина Е.В. Функции иностранного языка как учебного предмета в системе обучения в университете / Е.В. Рощина // Иностранные языки на неспециальных факультетах: межвуз. сб. — Л., 1978. — С. 96–102.
- 9 Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам: пособие для учителя / Н.Д. Гальскова. — М.: АРКТИ-ГЛОССА, 2000. — 165 с.
- 10 Гаголина С.В. Положение об организации полиязычного образования в вузе / С.В. Гаголина, Б.А. Жетписбаева, Г.Н. Акбаева, Ж.Г. Шайхызада. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2014. — 21 с.

Б.А. Жетписбаева, Ж.Г. Шайхызада, Е.А. Костина

Қазақстан Республикасындағы көптілді білім беру жағдайындағы студенттерді кәсіби дайындау негізгі компонент ретінде шеттілді кәсіби-сөйлеу құзыреттілікті қалыптастыру

Мақалада әріптестердің жеке және кәсіби педагогикалық тәжірибелерін жинақтау, сондай-ақ Қазақстан Республикасының жоғарғы оқу орындарында шет тілдерін оқыту бойынша мәліметтерді мазмұндық талдау нәтижелері берілген. Авторлар әртүрлі тілдік емес мамандықтағы студенттердің шет тілін оқытудың кәсіби бағдарын және тиісінше шет тілін оқытудың мазмұны мен әдістерін қайта қарау мәселесін алға тартты. Осылайша, кез келген жоо-да шет тілін оқытудың негізгі мақсаты студентке мәдениетаралық кәсіби қарым-қатынас мән мәтінінде қарым-қатынастық міндеттерді шешуге және әлеуметтенуге мүмкіндік беретін өзге тілді кәсіби қарым-қатынастық құзыреттілікті дамыту болып табылады. Қойылған мақсатқа қолжеткізу үшін авторлар көптілді білім беру

бағдарламалары шеңберінде құруға болатын белгілі бір жағдайларды жасауды көздеді. Мақалада жоода шет тілін оқыту үрдісінде қазіргі заманғы мәселелерін шешудегі негізгі процестер болашақ маманның кәсіби қарым-қатынастық құзыреттілігін қалыптастыру бойынша заңдылықтары және білімнің осы саласындағы жетістіктері көрсетілген.

Кілт сөздер: шеттілді кәсіби қарым-қатынастық құзыреттілік, қазақстандық жоғарғы білім беру жүйесі, көптілді білім беру, тілдік емес мамандықтар, кәсіби дайындық, шет тілдерін кәсіби бағдарлы оқыту.

Б.А. Жетписбаева, Ж.Г. Шайхызада, Е.А. Костина

Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции как основного компонента профессиональной подготовки студентов в условиях полиязычного образования в Республике Казахстан

В статье представлен обобщенный личный опыт авторов и опыт коллег в преподавании профессионально-ориентированного иностранного языка, а также результаты проведенного анализа содержания обучения иностранным языкам в вузе. Авторами выдвигается проблема профессиональной ориентации иноязычного образования студентов неязыковых специальностей, которая требует пересмотра содержания и методов обучения иностранным языкам. Вследствие этого главной целью обучения иностранному языку в высшей школе является развитие иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции, которая в дальнейшем позволит студентам осуществлять коммуникацию в сфере межкультурного профессионального общения. Достижение поставленной цели видится авторами в обеспечении определенных условий, которые возможно создать в рамках программ полиязычного образования. Статья также затрагивает основные тенденции в решении сегодняшних проблем по формированию профессионально-коммуникативной компетенции будущих специалистов в процессе обучения иностранным языкам в вузе и представляет имеющиеся результаты в данной области.

Ключевые слова: иноязычная профессионально-коммуникативная компетенция, система высшего образования Республики Казахстан, полиязычное образование, неязыковые специальности, профессиональная подготовка, профессионально-ориентированное обучение иностранному языку.

References

- 1 Zimniaia, I.A. (1989). *Psikholohiia obuchenii nerodnomu yazyku: na materiale russkogo yazyka kak inostrannogo* [Psychology of foreign language teaching: on the material of teaching Russian as a foreign language]. Moscow: Russkii yazyk [in Russian].
- 2 Liakhovitskii, M.V. (1981). *Metodika prepodavaniia inostrannykh yazykov* [Methods of teaching foreign languages]. Moscow: Vysshiaia shkola [in Russian].
- 3 Arutiunov, A.R. (1990). *Teoriia i praktika sozdaniia uchebnika russkogo yazyka dlia inostrantsev* [Theory and practice of developing a text book of the Russian language for foreigners]. Moscow: Russkii yazyk [in Russian].
- 4 Izarenkov, D.I. (1990). Bazisnye sostavliushchie kommunikativnoi kompetentsii i ikh formirovanie na prodvnutom etape obuchenii studentov-nefilolohov [Basic components of communicative competence and their formation at the advanced level of teaching students of non-philological majors]. *Russkii yazyk za rubezhom – Russian Language abroad*, 4, 54–60 [in Russian].
- 5 Bondarenko, A.V. (1984). *Funktsionalnaia grammatika* [Functional grammar]. Leningrad: Nauka [in Russian].
- 6 Markova, A.K. (1974). *Psikholohiia usvoeniia yazyka kak sredstva obshcheniia* [Psychology of language learning as a means of communication]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
- 7 Makar, L.V. (2000). Obuchenie professionalno-orientirovannomu obshcheniiu na anhliiskom yazyke studentov neiazykovogo vuza [Teaching professionally oriented English language communication to learners of nonlinguistic universities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Saint Petersburg [in Russian].
- 8 Roshchina, E.V. (1978). Funktsii inostrannogo yazyka kak uchebnogo predmeta v sisteme obuchenii v universitete [Functions of the foreign language as a subject in the university education system]. Foreign languages for non-specialized faculties: *Mezhvuzovskii sbornik – Collection of materials*. (pp. 96-102). Leningrad [in Russian].
- 9 Galskova, N.D. (2000). *Sovremennaiia metodika obuchenii inostrannym yazykam* [Modern methods of learning a foreign language]. Moscow: ARKTI-GLOSSA [in Russian].
- 10 Gagolina, S.V., Zhetpisbaeva, B.A., Akbaeva, G.N., & Shaikhyzada, Zh.G. (2014). *Polozhenie ob orhanizatsii poliiazychnogo obrazovaniia v vuze* [Regulations on the organization of multilingual education in higher educational institutions]. Karaganda: Izdatelstvo Karahandinskogo gosudarstvennogo universiteta [in Russian].

Қ.А. Сарбасова¹, Г.О. Тәжіғұлова², Г.А. Ахметжанова¹

¹С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана, Қазақстан;

²Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қазақстан
(E-mail: guld84@mail.ru)

Болашақ мамандардың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы

Мақалада аталған мәселеге ғалымдардың заманауи көзқарастары талданды. «Ақпараттық-әдістемелік құзыреттілік» ұғымының мәні ашылды. Ғылымның қазіргі жетістіктерін және гуманитарлық білімнің мәнін бағдарлаудың бірінші кезекте жоғары ақпараттық мәдениеті бар, жаңа ақпараттық технологиялар саласында құзыретті педагогтарды даярлаудың негізгі міндеттері зерделенді. Педагогтың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігін дамытуға ықпал ететін факторлар оны қалыптастыру процесінде де, педагогикалық қызметте де анықталды және ескерілді. Ақпараттық-әдістемелік құзыреттілік – болашақ маманның қызмет саласындағы қажетті оқу бағдарламаларын, оқу-әдістемелік құралдарын жүйелеу жолдарындағы ақпараттық ресурстарда ұтымды пайдалану. Осылайша, кәсіптік білім берудегі мамандарға ақпараттық және әдістемелік құзыреттіліктің қалыптасуы, сондай-ақ оны кәсіби және педагогикалық түрде әдіс-тәсілмен сауатты қолдану, жобалау және электронды пайдалану маңызды болып табылады.

Кілт сөздер: білім беру, педагогика, құзыреттілік, ақпараттық-әдістемелік, ақпараттық технология, әдістемелік, интернет, компьютер, оқулық, кәсіптік-педагогикалық.

Білім қазіргі қоғамның маңызды құндылығы және негізгі капиталы ретінде адамды жаңа білімді іздеп меңгеруге ынталандырып, жаңашыл шешім қабылдауға қабілетті етеді. Толыққанды білім өмірдің жайлы деңгейіне қолжеткізудің қажетті шарты ретінде, қоғам мен экономиканың ілгерінді дамуының маңызды факторы ретінде жиі қарастырылады. Білім «адам тұлғасының, білім дағдысының, сонымен қатар тұжырымдау және шешім қабылдау қабілетінің үздіксіз дамуының үрдісіне айналуы тиіс».

Құзыреттілік теориясы Г.В.Вайлер, Ю.В.Койнов, Я.И.Лефстед және тағы басқалардың еңбектерінде негізделген. Білім беруді ұйымдастыруға құзыреттілік тұрғыдан келуді жүзеге асырудың әдіс-тәсілдерін меңгеру туралы мәселелер М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, В.В.Давыдов және тағы басқа ғалымдардың еңбектерінде қарастырылған.

Кәсіби құзыреттіліктің түрлі бағыттары: педагогикалық бағыттылықты қалыптастыру негізі — А.А.Орлов, И.Я.Фастовец, С.Т.Каргин; маңызды кәсіби сапаларды дамыту — Н.В.Кузьмина, И.Я.Лернер, В.А.Сластенин; педагогикалық шығармашылық мәні — В.И.Загвязинский, М.М.Поташник; педагогтың кәсіби қызметінің психологиялық негіздері — Л.С.Выготский, П.Я.Гальперин, В.В.Давыдов, А.Н.Леонтьев, Д.Б.Эльконин және тағы басқалардың еңбектерінде ғылыми негізде анықталған.

Қазіргі білім берудің негізгі мақсаты — тұлғаның, қоғамның, мемлекеттің өзекті және перспективті қажеттіліктерін өтеу, өз елінің жан-жақты дамыған, әлеуметтік өзгерістерге бейім, еңбек етуге, өзін-өзі дамытып өздігінен білім алуға қабілетті тұлғасын қалыптастыру.

Құзыреттілік деп оқудың және өздігінен білім алудың нәтижесінде қалыптасатын және адамның әлеуметтік мобильділігін анықтайтын, білім мен тәжірибеге, құндылықтар мен бейімділіктерге негізделген жалпы қабілеттерді айтады. Құзыреттілік түйінді құраушы біліктілік болып табылады. Ал бұл аталған міндеттерді орындаушы — өз әрекетінің нәтижесін жоспарлай алатын, бәсекеге қабілетті, еркін ойлай алатын маман.

Болашақ педагогтардың кәсіби қызметінің мәні — жалпы білім беруде бірінші сатысында педагогикалық процесті ұйымдастыру және білім беру мекемелерінің әдістемелік жұмысы жағдайында Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту тұжырымдамасы талаптарын жүзеге асыру болып табылады.

Білім беру кезеңінде заманауи ақпараттық-әдістемелік технологияларды әзірлеу мен қолданудың әдіснамасы мен тәжірибесін қамтамасыз ету мәселесіне көбірек көңіл бөлінеді. Болашақ мамандардың ақпараттық-әдістемелік құзыретін қалыптастырудың бірден бір жолы — белгілі бір жүйенің жұмыс істеуін қамтамасыз ету, оның ең маңызды функциясы кәсіптік және педагогикалық

білім беруді ақпараттандыруға байланысты оқу процесінің барлық компоненттерін ұйымдастыруды, басқаруды және тәртіптілікті қамтамасыз ету болып табылады.

Заманауи талаптарды ескере отырып, болашақ мамандарды даярлаудағы ақпараттық-әдістемелік құзыреттілікті төмендегідей анықтауға болады:

- әдістемелік-зерттеушілік әрекет;
- жаңа педагогикалық технологиялардың игерілуі;
- білім берудегі танымдық іс-әрекет;
- электронды білім беру жүйесі;
- ақпараттық және қатысымдық құралдардың қолданылуы.

Білім берудің әдістемелік жүйесін дамыту болашақ мамандардың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігі жеке тұлғаға, қызмет пен жүйеге, білім беруді ақпараттандыруға негізделген.

Ақпараттық-әдістемелік құзыреттілік – болашақ маманның қызмет саласындағы қажетті оқу бағдарламаларын, оқу-әдістемелік құралдарын жүйелеу жолдарындағы ақпараттық ресурстарда ұтымды пайдалану. Осылайша кәсіптік білім берудегі мамандарға ақпараттық және әдістемелік құзыреттіліктің қалыптасуы маңызды болып табылады. Қажетті педагогикалық тәжірибені жүйелеп, сондай-ақ оны кәсіби және педагогикалық түрде әдіс-тәсілмен сауатты қолдану, жобалау және электронды пайдалану, білім беру бағдарламалары мен оқу-әдістемелік материалдарды оқу үдерісіне енгізуге мүмкіндік береді.

Болашақ мамандардың құзыреттілікті қалыптастырудың теориялық аспектілерін төмендегідей ашып көрсетуге болады:

– іргелі және кіріктірілген білімдердің жоғары деңгейінің болуы, яғни педагогика, тәрбие теориясы мен әдістемесі, дидактика, сыныпта оқытылатын барлық пәндерді жүргізу әдістемесі, сол пәндер арқылы оқушыларға берілетін білімдерді терең игеру;

– түйінделген іскерлікті, дағдыны, қабілетті меңгеруі — дидактикалық, танымдық, коммуникативтік, зерттеушілік, шығармашылық, өз білімін дамытуға деген қабілет, теория мен практиканы байланыстыра алу қабілеті, диагностикалық іс-әрекет. Ғылыми-зерттеу іс-әрекетімен айналысу;

– кәсіптік-педагогикалық қасиетке жаңаша көзқараспен, яғни жеке тұлға болып қалыптасуының басты көмекшісі болуы керек;

– инновациялық технологияларды меңгеруі — маман шығармашылық іс-әрекетінің арқасында тұтас педагогикалық процесті тиімді ұйымдастыру үшін қазіргі кездегі бар инновациялық технологияларды меңгеруі тиіс. Жаңа инновациялық технологияларды ғылыми ізденіспен тәжірибеге енгізуде өз үлесін қосуы қажет;

– педагогикалық міндеттерді шешудегі кәсіптік, шығармашылық іскерлігі;

– педагогикалық міндеттерді шешу барысында шеберлік танытып, өзінің білім, білік дағдыларын пайдалана отырып, білім алушыларға тиісті білімдер жүйесін меңгерту. Білім алушылардың білімдерін тексеруде маманның жүргізетін диагностикалық іс-әрекеті;

– шығармашылық шеберлігі — маманның білім алушыларды оқытып қана қоймай, оларды тәрбиелеумен айналысатыны белгілі, өзінің шығармашылықпен ойлай білетіндігін, шеберлігін танытуы тиіс [1].

Елбасының Қазақстан халқына Жолдауында компьютерлік сауаттану жөніндегі ауқымды іске азаматтарды тарту қажеттігі айтылған және мемлекеттік қызметке жаңа қызметкерлерді қабылдау кезінде компьютерді, интернетті және электрондық поштаны қолдана білу дағдысы міндетті талап болуға тиіс екендігі атап көрсетілген. Осыған байланысты ХХІ ғасырда ақпараттанған қоғам қажеттілігін қанағаттандыру үшін білім беру саласында төмендегідей міндеттерді шешу көзделіп отыр: компьютерлік техниканы, интернетті, электрондық оқулықтарды оқу үрдісіне пайдалану арқылы білім сапасын көтеру. ХХІ ғасыр ақпарат ғасыры болғандықтан, адамзатқа компьютерлік сауаттылық қажет. Бұл сауаттылықтың алғашқы баспалдағын болашақ мамандар тың игере білу қажет. Өйткені теориялық біліммен қатар, іс жүзіндегі білімнің алғышарттарын меңгеруі тиіс. Ал теориялық білімді өмірмен ұштастыру үшін компьютердің қажет екендігі даусыз. Бүгінгі таңда компьютер көмегімен оқыту нәтижелерін зерттеудегі ғылыми мәселелерді шешу ең басты орын алады. Бұған себеп оқыту үрдісінде туындайтын компьютерлендірудің педагогикалық-психологиялық тың мәселелері әлі толық шешілмеген. Дегенмен де, біздің соңғы жылдардағы бүкіл дүние жүзі біртұтас денеге айналып, ғаламдасу құбылысы жүріп жатқанда, әртүрлі байланыс

жүйелері сол дененің жүйке, қан тамырларының рөліне айналған мына заманда интернеттік жүйені меңгермеген ел ерте ме, кеш пе дүние жүзінен келетін байланыс нәрін жоғалта бастайды. Түрлі елдерде болып жатқан жаңалықтармен танысуда, ақпараттар ағымынан қалыспауда интернет, электронды пошта құралдарының атқарар қызметі мол [2].

Сондықтан білім беруді ақпараттандырудың тағы бір басты бағыттарының бірі – болашақ мамандардың интернет жүйесінде жұмыс істей білуіне жағдай жасалуы. Интернет жүйесінде жұмыс істеу мамандарға әлемдік білім мен ғылым жетістігінен хабардар етіп, оны игеруіне шексіз мүмкіндіктер ашатыны хақ. Интернетті пайдалану арқылы білімін жетілдіре түседі. Заман ағымына қарай күнделікті сабаққа бейне-, аудиоқондырғылары мен теледидарды, компьютерді қолдану айтарлықтай нәтижелер береді. Кез келген сабақта электрондық оқулықты пайдалану мамандардың танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, қисынды ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды. Дәстүрлі оқулықты оның электрондық нұсқасына оңай айналдыруға болады. Бұл нұсқаның жетістігі оны компьютерлік желілер арқылы тарату болып табылады.

Ақпараттық технологияларды пайдаланудың ғылыми-педагогикалық, әдістемелік негіздері қалыптасу үстінде. Пайдаланушының аса маңызды іскерліктерінің бірі — дайын программаларды өзінің іс-әрекетінің құралы ретінде пайдалану. Қазіргі кездегі қолданылатын ақпараттық технологиялар білім берудің әдістемесі, мазмұны мен формасына айтарлықтай әсер ететіні байқалады. Қазіргі замандық ақпараттық технологияларды (дербес компьютер, интернет сервистері, электрондық оқулықтар т.б.) белсенді түрде пайдаланады. Пән оқытуда мультимедиа және гипермедiateхнологияларды пайдалану, оқытылатын программаларды көрнекі түрде демонстрациялау және бейнесабақтарды қолдану білім алудың тиімділігін арттыра түседі. Заман талабына сай, даму болашағы қоғамның даму үрдісімен, білімнің ғылыми интеграцияға ұмтылуымен, қоғамда жинақталып үнемі өсіп отыратын ақпарат көлемінің әртүрлі тегімен анықталады. Білім беру процесі ақпараттық қоғам жағдайындағы жасөспірімдерді жан-жақты даярлайтын процесс болуы қажет. Сондықтан білім беру жүйесінде компьютерлерді пайдаланудың маңызы зор. Себебі компьютер адам қызметінің барлық саласында еңбек өнімділігін арттыру құралына айналады. Болашақ мамандардың ақпараттық мәдениеті негіздерін қалыптастыру оқушылардың компьютерде жұмыс жасауды игеруімен тығыз байланыста.

Құзыреттілік — бұл күнделікті өмірдің нақты жағдайларында пайда болатын проблемалар мен міндеттерді тиімді түрде шешуге мүмкіндік беретін қабілеттілік. Стенфорд комиссиясының директоры Г.Вайнер құзыреттілікті адамның белгілі бір әрекеттер аймағына сәйкес бағыттылығы ретінде қарастырады. Ал, белгілі ғалым М.М. Чошанов құзырлылықты білім, білік, дағдының өзара байланысы деп қарап, оны төмендегідей формуласын ұсынады: білімді қолданудың жылдамдығы+әдістердің оралымдығы+ойлаудың сынаулығы. Аталған анықтамадан кейін біз келесі анықтаманы бердік: ақпараттық құзыреттілік — бұл оқу, тұрмыс және кәсіби бағыттағы міндеттерді шешуде ақпараттық-әдістемелік құзыреттіліктің мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті. Әдебиеттерде әдістемелік, ақпараттық құзыреттілік терминдері кездеседі. Ақпараттық технологияның жеделдетіп дамуына байланысты ақпараттық-әдістемелік құзыреттілік — бұл адамдардың кез келген мәселе мен міндеттерді компьютермен, ақпараттық құзыреттілік пен әдістемелер арқылы шешу қабілеті [3].

Қазіргі әлемдегі кәсіби білім беру сипаттамаларының бірі ретінде маманның ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігі мәселелеріне ғылыми қызығушылық экономиканың қарқындылығын қамтамасыз ететін, ғылыми-техникалық үдерісті жеделдетуді, қоғамды демократияландыру және интеллектуалдандыру үдерістерін қоғамдық ресурс ретінде өндіру мен пайдаланудың әлеуметтік үдерісімен байланысты. Қазіргі заманғы адамға белсенді бола білуі (табу, жинау, талдау және қолдану) маманды білімді үнемі жаңартуға дайындау қажеттілігін өзектендіреді, бұл адамның барлық кәсіби іс-әрекеті процесінде түрлі құзыреттіліктерді меңгеру қажеттілігін тудырады. Қазіргі әлемдегі ақпарат ақпараттық сауаттылықты, ақпараттық құзыреттілікті және тұлғаның ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыру және дамыту мәселелері бойынша зерттеулерді біріктіретін негізгі ұғым болып табылады. Оны қолдану мен түсінудің екі бағдары анықталады: біріншісі құралдар (компьютер, деректер банкі, электрондық тасымалдағыштар және т.б.) көмегімен компьютерлік технологияларды қолдану мағынасында ақпараттық құзыреттілік ұғымын қалыптастырумен байланысты; екінші бағыт болашақ маманның ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігін адамның ақпаратты қабылдау үдерісі, маманның кәсіби қызметінде ақпараттық әдістеме ретінде қарастырады.

Бұл мағынада маманның ақпараттық құзыреттілігі кәсіби-педагогикалық қызметте тиімді шешімдер қабылдауға мүмкіндік беретін пәндік-арнайы білімді ұйымдастырудың ерекше түрі ретінде түсініледі. Маманның ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігінің мазмұндық бөлігі оның анықтамасымен анықталады: педагогтың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігі — педагогикалық қызметте әртүрлі ақпаратты қолдану қабілеттілігінде, көрінетін интегралды көпдеңгейлі кәсіби мәнді тұлғалық білімінде. Ақпаратты қолдану қабілеті деп біз оны іздеуді, жинауды, өңдеуді және кәсіби педагогикалық қызметте қолдануды түсінеміз. Құзыреттілік тәсіл негізінде педагогтың ақпараттық құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі бойынша философиялық, психологиялық-педагогикалық және арнайы әдебиетке сүйене отырып, заңдылықтарды және олармен байланысты қағидаларды қарастырамыз:

1. Педагогтың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігі ақпараттық қоғамның, ақпараттық білім беру ортасының мүмкіндіктеріне және ол іске асырылатын психологиялық-педагогикалық жағдайларға байланысты қағидалар (мақсат қою, субъектілік, ақпаратқа құндылықты көзқарас бағдарлану).

2. Педагогтың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігін қалыптастыру үрдісінің тиімділігі ақпараттық қызметтің формаларын, әдістерін, құралдарын таңдауда жеке тұлғаның қажеттіліктерін (объективті және субъективті) үйлестіруге байланысты қағидалары (интерактивті оқыту, вариативтілік, дараландыру).

3. Педагогтың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілік дәрежесі кәсіби маңызды міндеттерді шешуге ақпараттық қызметтің практикалық бағытына байланысты принциптері (рефлексия, диалогтық, коммуникативтік).

Болашақ маманның ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы ғылыми-педагогикалық зерттеулердің жаңа бағытын ашады, оның аясында кәсіби білім берудің теориясы мен әдістемесіндегі бірқатар мәселелерді шешуге, педагогикалық қызметте қолдануға орын алып отыр.

Әдебиеттер тізімі

1 Романова О.В. Теоретические и методические основы системы формирования информационно-методической компетентности учителя химии в педагогическом вузе [Электронный ресурс] / О.В.Романова. — Ростов н/Д.: ООО «ВУД», 2007. — Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-i-metodicheskie-osnovy-sistemy-formirovaniya-informatsionno-metodicheskoi-kom>.

2 Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. — Алматы, 2010. — 6 б.

3 Темербекова А.А. Структурно-содержательная характеристика информационной компетентности учителя / А.А. Темербекова // Реализация компетентностного подхода в образовательном процессе: науч. тр. СГУ. — М.: СГУ, 2009. — С. 133–145.

К.А. Сарбасова, Г.О. Тажигулова, Г.А. Ахметжанова

Особенности формирования информационно-методической компетентности будущих специалистов

В статье проанализированы современные взгляды ученых на обозначенную проблему. Раскрыта сущность понятия информационно-методической компетентности. Изучены основные задачи ориентирования современных достижений науки и значения гуманитарных знаний, подготовки, в первую очередь, педагогов с высокой информационной культурой, компетентных в области новых информационных технологий, которые прививали бы соответствующие качества подрастающему поколению. Определены и учтены факторы, влияющие на развитие информационно-методической компетентности педагога как в процессе ее формирования, так и в педагогической деятельности. Информационно-методическая компетентность — рациональное использование в информационных ресурсах способов систематизации учебных программ, учебно-методических пособий, необходимых в сфере деятельности будущего специалиста, систематизация необходимого педагогического опыта, а также грамотное использование его в профессиональной и педагогической форме.

Ключевые слова: образование, педагогика, компетентность, информационно-методические, информационные технологии, методологические, интернет, компьютерные, учебники, профессиональные и педагогические.

K.A. Sarbasova, G.O. Tazhigulova, G.A. Akhmetzhanova

Importance of forming information and methodological competence of future specialists

The article discusses current issues of the formation of information and methodological competence of future specialists. Analyzed the modern views of scientists on the designated problem. The essence of the concept of information and methodological competence is disclosed. The main objectives of the orientation of modern achievements of science and the value of humanitarian knowledge, training primarily teachers with a high information culture, competent in the field of new information technologies, which would instill appropriate qualities of the younger generation. The factors influencing the development of the information and methodological competence of the teacher both in the process of its formation and in the pedagogical activity are identified and taken into account. Information-methodical competence-rational use of information resources ways to organize curricula, teaching AIDS needed in the area of activities of the future specialist. Thus, it is important to form information and methodological competence of specialists in professional education. Systematize the necessary pedagogical experience, as well as competently use it in professional and pedagogical form, design and use electronic, implement educational programs and teaching materials in the educational process.

Keywords: education, pedagogy, competence, information and methodological, information technology, methodological, Internet, computer, textbooks, professional and pedagogical.

References

- 1 Romanova, O.V. (2007). *Teoreticheskie i metodicheskie osnovy sistemy formirovaniia informatsionno-metodicheskoi kompetentnosti uchitelia khimii v pedahohicheckom vuze* [Theoretical and methodical bases of system of formation it is information-methodicheskoy competence of the teacher of chemistry of pedagogical higher education institution]. Rostov-na-Donu: OOO «VUD». *dissercat.com*. Retrieved from <http://www.dissercat.com/content/teoreticheskie-i-metodicheskie-osnovy-sistemy-formirovaniya-informatsionno-metodicheskoi-kom> [in Russian].
- 2 Kazakhstan Respublikasynyn «Bilim turaly» Zany (2010) [Law of the Republic of Kazakhstan «On Education»]. Almaty [in Kazakh].
- 3 Temerbekova, A.A. (2009). *Strukturno-soderzhatelnaia kharakteristika informatsionnoi kompetentnosti uchitelia* [The structural and substantial characteristic of information competence of the teacher]. *Realizatsiia kompetentnostnoho podkhoda v obrazovatelnom protsesse: Nauchnye trudy SHU – Realization of competence-based approach in educational process: Scientific works of SGU*, 133–145 [in Russian].

Zh.O. Zhilbayev¹, L.S. Syrymbetova¹, N. Stanciu², Zh.A. Eskazinova³¹*Y. Altynsarin National Academy of Education, Astana, Kazakhstan;*²*University of Belgrade, Serbia;*³*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan**(E-mail: martbek3@mail.ru)*

On the issue of educating repatriated children in the Republic of Kazakhstan

The article is devoted to the study of the peculiarities of teaching children-oralmans in the Republic of Kazakhstan. The authors of the article indicate not only the creation of favorable conditions for the development of the oralman family as the main motivation for moving to their historical homeland, but also as the abilities of their children in their native cultural environment and further social advancement. The main issues of social adaptation of children-oralmans are revealed. Marked by critical and key learning points oralman children languages. The article reveals the essential concept of «oralman». Experimental results are also presented, which indicate that the second generations of repatriates often use Russian or other languages. The authors focus on the domestic education, which until now was based on the fundamental knowledge in one language, Kazakh or Russian. In conclusion, the authors concluded that the most difficult in the social adaptation of children-oralmans is their inclusion in the education system of Kazakhstan. All states receiving migrants, within the framework of integration programs, first of all attach special importance to language adaptation. That is why, covering the issues of education of children-repatriates, in this article the authors have made a special emphasis on language education.

Keywords: children-oralmans, adaptation, concept, education, Kazakh language, Russian language, ethnic Kazakh, status, state, homeland, oralmans.

The concept of «oralman» entered the scientific, legal, regulatory and real practice with the attainment of independence by Kazakhstan. Oralman - ethnic Kazakhs residing permanently at the time of acquisition of sovereignty by the Republic of Kazakhstan beyond its limits, and their children Kazakh nationality, who were born and permanently residing after the acquisition of sovereignty by the Republic of Kazakhstan abroad, arrived (arrived) in the Republic of Kazakhstan for permanent residence in their historical homeland and received (received) the corresponding status in the order established by the Law of the Republic of Kazakhstan «On migration of population» [1]. Since 1991 more than a million ethnic Kazakhs returned to their homeland and received the status of repatriates, most of them arrived from Uzbekistan and people from China, Mongolia, Turkmenistan, Russia. The special Decree of the Government of Kazakhstan identified the regions of settlement of oralman, which do not include cities of Astana and Almaty. The leading number of oralman settled in South Kazakhstan, Almaty, Mangistau, Zhambyl oblasts.

Migration policy and the policy on oralman within it is part of the state foreign and domestic policy of Kazakhstan. Regulation of migration processes is carried out not only by state bodies, but also by non-governmental organizations, in particular the world Association of Kazakhs, Public Association of oralman, Kazakhstan Union of oralman.

Holders of oralman status take the opportunities of all social benefits provided for in the Law of the Republic of Kazakhstan «On migration of the population». In several cities the centers for adaptation and integration, which provide legal advice, teach the state language and at will Russian, provide vocational training, retraining and advanced training.

Families of oralman as the main motivation for moving to their historical homeland indicate the creation of favorable conditions for developing their children's abilities in their native cultural environment and further social advancement.

It should also be noted that the concept «oralman» is not to everyone's taste and in the most part by the repatriates. Especially most of them get a formal civil status, at the same time, they still have not acquired real (normal) socio-economic, socio-cultural and moral-psychological situation inherent to «indigenous» citizens of the Republic of Kazakhstan. Hence, they are not only objectively but also subjectively consider themselves to be largely neglected, and even in your own name. In this regard, such self-designation as «Agayin» (brothers and relatives), «countryman» (otandastar) are considered not successful, because nationals can be members of other ethnic groups. Most importantly, the last two expressions does not have characteristics of strictly scientific term applied simultaneously and in the same sense in many scientific disciplines, whereas the term «oralman» possesses these qualities and is quite a good and accurate concept most

adequately Express the socio-economic, civil and proper ethnic status Kazakh returnees to their historical homeland.

Oralmans — ethnic Kazakhs residing permanently at the time of acquisition of sovereignty by the Republic of Kazakhstan beyond its limits, and their children Kazakh nationality, who were born and permanently residing after the acquisition of sovereignty by the Republic of Kazakhstan abroad, arrived (arrived) in the Republic of Kazakhstan for permanent residence in their historical homeland and received (received) the corresponding status in the order established by the Law of the Republic of Kazakhstan «On migration of population» (with changes and additions as 11.07.2016).

In connection with the need for equal access to quality education of children-oralman and identifying the range of problems they faced in school were sociological survey, which were attended by teachers from three regions of Kazakhstan: Zhambyl, South Kazakhstan and East Kazakhstan region.

The most difficult in the problem of social adaptation children- oralman, that is their inclusion in the education system of Kazakhstan. We note the teaching of languages is an important and key moment here.

The Government of Kazakhstan considers the education as one of the channels and tools to «equalize» the promotion and taking into account the «unequal» start of oralmans in the socio-economic space.

By «unequal» start are understood:

Firstly we consider the differences in the systems and content of education in the countries of the oralmans' outcome. For example oralmans from Mongolia have some similar features - the Kazakh language in Cyrillic, as well as many components of the education system. Today, the world uses three alphabetic systems for the written fixation of the Kazakh language: Cyrillic – in Kazakhstan, Russia and some CIS countries, Latin – in Turkey and Western Europe, ancient Kazakh (based on the Arabic alphabet or so – called «tote zhazu») - in China, Iran and Pakistan. The greatest difficulties are experienced by Kazakhs from China in writing and reading Kazakh texts. At the same time they demonstrate great adaptive opportunities in the economic sphere: private business, trade. Migrants from the countries of the former USSR (Uzbekistan, Russia, Turkmenistan) due to the commonality of the Soviet education system, they have sufficient knowledge (with some exceptions) of Russian language. In the vast majority we should note that Kazakh oralmans teach children, grandchildren, relatives in Kazakh language (in school - 96.6 %, in high school - 82.5 %). Only one tenth teaches the second generation in Russian (11 %). It often takes place in the West Kazakhstan and Karaganda region. In general most oralmans demonstrate a slightly different social and cultural experience accumulated by several generations.

Secondly the features of the cultural background and the form of the educational process are – language, font, specifics and duration of teaching subjects. For example, Kazakh language and literature, the history of Kazakhstan, a foreign language, world history, which are necessary for successful exams/tests and admission to universities in Kazakhstan. However, some of the oralmans come on a quota, but the «gaps» in knowledge from the base of secondary school do not give them the opportunity to fully absorb special subjects in high school.

Thirdly, we note the «cultural shock» from the difference between the «imaginary» ancestors' land and the modern realities of Kazakhstan society. The cultural capital of the older generation of oralmans, accumulated outside of Kazakhstan (since the time of the first repatriates, the second generation has already grown), it forms the cultural capital of their children and it affects cognitive and social assimilation. Oralmans consider themselves culturally self-sufficient, as they are carriers of traditional / native Kazakh culture. They come to the country with an already formed worldview and system of values (material and spiritual) both in relation to the country and people, culture and to departure country and always compare where it is better for them and their children. After moving, they realize that the good Kazakh language is not the only means to survive in the country. Russian-Kazakh bilingualism is developed in Kazakhstan.

Fourth, oralmans are not monolithic communities, as profits from different countries have different levels of socio-economic resources, different systems of social networks for successful «integration» in Kazakhstan's realities. Especially the most organized are considered oralmans from Mongolia and China in terms of preparation for the moving, the organization of assistance through social networks to each other (family members and friends/tribesmen), advice and assistance in the organization of their business, as well as other forms of social interaction. The most prepared for the competitive environment and ambitious are considered oralmans from China, they had passed a good school of political education within the framework of autonomy and the system of competing identities in XUAR (Xinjiang Uygur Autonomous region in China). In this aspect for example, familiarity with the education system in China will help to build a system of balanced and effective training of young oralmans to the universities in our country. If the first wave of mi-

grants was in a state of euphoria about the prospects of the future in the historical homeland, the subsequent oralmans were already aware of the upcoming difficulties and use «smart» strategies – only a few or even one family member arrives, most often young and the older generation helps them emotionally and morally. In addition, social networks are involved - blood relations and community [2].

Let us present some examples of some statistics: the total numbers of arrivals of working age are 55.6 %, children under 18 years — 39.9 % and pensioners — 4.5 %.

Sixty percent of working age oralmans (60.8 %) have general secondary education, secondary special education slightly over twenty percent (20.5 %), higher education only about nine percent (8.7 %) and ten percent (9.9 %) have no education.

In the context of the age of oralmans, there is such a trend-the older a person is, the more often he uses Kazakh language in everyday life. It goes without saying that the second generations of immigrants often use Russian or other languages are empirically proved. We can make preliminary conclusion that the younger generation, which grew up or were born in Kazakhstan, somewhat adapted to the new language conditions, as young people who are still learning, of course they faster learn languages than older people.

Children of oralmans, in particular girls are a particularly vulnerable group with regard to education. According to the results of the study on oralmans 'children in Shymkent, conducted by the Kazakh national University, the most obvious problem with regard to the access of oralmans' children to secondary education is that in some families there is a ban on the education of fifteen to sixteen-year-old girls.

Thus, the main problems for oralmans in obtaining secondary education are: language barrier; illiteracy of parents (for example, spelling in the Kazakh language); low prestige of education among repatriates; ethnic and cultural difference between oralmans and local Kazakhs. But the most importantly, oralmans risk losing their own language and cultural identity in the process of integration.

In the process of ensuring the adaptation repatriates in Kazakhstan society there are some constraints, among which we want to highlight the educational system. After all, the educational system is one of the main resources of adaptation and integration of oralmans in Kazakhstan society.

The school, which accepted oralmans, should help to remove the «shock of transition» to the new cultural environment for them, to adapt children to the changing conditions of life, education, social environment. Children are vulnerable, dependent, and need adult support not only for physical survival, but also for psychological and social well-being and for successful adaptation in a new environment.

One of the main conditions for the optimal entry of the person into a new social environment is the process of active adjustment of the individual to the conditions of changing environment, i.e. socio-psychological, socio-cultural adaptation. Adaptation as a concept expresses the nature of the relationship between living organisms and the environment. In the context of repatriation the adaptation is complicated by a huge number of factors such as climatic conditions, cultural, social, linguistic, ethnic and religious differences, material and social problems etc. Children of immigrants are in a particularly difficult environment: the child is different from the environment of its new location for its culture; in most cases, he comes from societies underprivileged, marginalized, does not know or unfamiliar with the language of the school system, as well as the psychology that underpins the language.

The greatest problems in the adaptation of children-oralmans associated with language and socio-cultural barriers. They prevent the successful involvement of repatriated children in various educational, cultural, recreational and social activities. It is very difficult for oralmans to change their thinking, psychological attitudes, to learn new rules of behavior.

However, the modern school is not fully prepared for the arrival of such children and the creation of favorable conditions for their adaptation. It applies to teachers who have little experience and skills in working with children of repatriates, school administration, which does not always meet the interests of visitors, as well as their peers relating to repatriates with misunderstanding or even hostility, as well as the material component of the educational environment.

The most important problem of adaptive education is the preservation of its ethnic culture through the educational system, as education is one of the most obvious indicators the level of knowledge and the culture of the people. Of course, it is not only it that expands the range of cultural perceptions and helps to overcome prejudices. Sociocultural adaptation is a complex process. Its complexity is explained by the fact that ethnic culture is an experience of ethnic survival. Above mentioned problems are relevant for many regions and represent a new area of pedagogical research. In this regard, there is need to introduce a new model interaction of participants in the educational process, which will operate during the adaptation of children-oralmans.

The process of adaptation takes place at three levels: training-improving the level of mastery of the second language (both oral and written), overcoming the backlog in the mastery of traditional subjects of the school cycle; communication-establishing the process of interpersonal interaction with peers; cultural enrichment-the development of creative abilities of children-oralmen, creating conditions for a positive attitude to him from classmates, the formation of readiness of the children to follow prescribed cultural patterns [3].

It is worth noticing that the problem worries many of us. Therefore, the idea of trilingual education in Kazakhstan was not accepted by all people and not at once. But today trilingual education is not even a trend. This is evidenced by the results of a number of monitoring, the main results of which show a clear picture of the full-scale promotion of this idea. More than ninety (90 %) percent of schoolchildren were expressed their desire to learn English, more than eighty percent (83 %) of teachers noted their readiness and consent were confirmed by more than sixty percent (61 %) of parents. We only note that about two hundred and fifty thousand (243098) Kazakhstan populations took part in one of the monitoring only. Of course, there are problems, but they find their solution. The process is not simple. In short, the model of trilingual education adopted in Kazakhstan involves the study of:

- the subject «History of Kazakhstan» in Kazakh language in with non-Kazakh language schools;
- the subject «World history» in Russian with non-Russian language in schools;
- the subjects «Informatics», «Chemistry», «Physics», «Biology» in English in the 10th and 11th grades in all schools, independently the language of study.

This decision was made on the basis of long-term experience of 33 specialized schools for gifted children, 20 Nazarbayev Intellectual schools (NIS) and Kazakh-Turkish lyceums (Bilim Innovation schools).

Let us explain what schools with non-Kazakh or non-Russian language of instruction mean. In Kazakhstan, there are also schools with Uighur, Uzbek and Tajik languages. Together with the Kazakh and Russian languages they make the list of the first languages, languages of training at school. However, in the context of trilingual education, special attention is paid to Kazakh and Russian as a second language and English as a third language.

Kazakhstani education up to now was based on the fundamental knowledge in one language, Kazakh or Russian. But today, the priorities are shifted in favor of specialists with knowledge of a foreign language, almost ready to undergo foreign training, including language, capable of rapid adaptation to professional activities. However, the reality is that most graduates cannot overcome the language barrier not only in relation to a foreign language, but also in mastering other languages of trilingualism. It has the most direct attitude to children-oralmen. And it is very important to build the learning process. We need balanced programs, the main purpose of which is to master intercultural competence.

The main value is not the assimilation of the amount information in three languages, but the development of students' intercultural skills would allow them to determine their goals, make decisions and act in both typical and non-standard situations.

The position of the teacher is also changing fundamentally. He finishes being the textbook carrier «objective knowledge», which he tries to convey to the student in the same language. His main task is to motivate students to show initiative and independence in learning three languages.

Certainly the trilingual education contributes to strengthening the applied, practical nature of all education (including subject training) and is a fundamental problem of the whole educational process in the school.

Joining to the general flow of trilingual education, the problems of teaching oralmen are the separate layer of intercultural communication. The basic category is an organic whole «language-culture-personality».

Each language is a reflection of the culture and traditions of the nation that speaks it. Language is closely related to the identity of the people. In connection with the migration policy of our country there is a situation when oralmen return to permanent residence in Kazakhstan, respectively they have to learn a second language, to comprehend the values, norms of other socio-cultural environment, to adapt to the new environment.

In general, the problems related to oralmen are regulated in the Republic of Kazakhstan by the state policy for children, which are separated from demographic and family policy. The key normative act in this regard is The Law of the Republic of Kazakhstan «On the rights of the child» (2002). In addition, the Concept of repatriation of ethnic Kazakhs to their historical homeland (1998) was adopted. It provides for the rapid integration and adaptation of returnees through language learning.

Migration policy and its framework of policy on immigrants is part of the state internal and external policy of Kazakhstan. Institutional and legal framework for regulating migration of the population of the Re-

public of Kazakhstan and it is possible to imagine around the major institutions responsible for regulation of migration processes in general and processes associated with the phenomenon of repatriates.

According to the Law on Migration oralman are given certain privileges, compensations, and other types of social assistance:

1) free adaptation and integration services in the centers of adaptation and integration of repatriates, namely:

- providing information and reference services;
- learning the state language, at the request of Russian language;
- training on the history, culture and traditions of Kazakhstan, fundamentals of law and the opening of a small business;

- conducting various cultural events;

- legal aid;

- the provision of translation services;

- assistance in employment, professional training, retraining and raising of qualification;

- assistance in the provision of guaranteed volume of free medical care;

- help in receiving targeted social assistance;

- assistance in the acquisition of Kazakh citizenship and documentation;

2) medical assistance in accordance with the legislation of Kazakhstan in the field of health;

3) places in schools and pre-schools on an equal basis with citizens of the RK, the possibility of obtaining education in accordance with the allocated quota for admission in educational institutions of the technical and vocational, post-secondary and higher education in the amount determined by the Government of the RK;

4) social protection equally with citizens of the RK;

5) assistance in employment in accordance with the legislation of the RK.

The information base included the data of statistical reports of the Committee of labor, social protection and migration on the number of repatriates from foreign countries from 1991 to January 1, 2017, the National collection of «Education Statistics of the Republic of Kazakhstan» 1 October 2015, and also materials of periodicals and Internet resources.

That is why covering the issues of education of repatriated children, in the article we have made a special emphasis on language education.

In conclusion. All countries receiving migrants, within the framework of integration programs, first of all attach special importance to language adaptation. However, each state has its own approach to determining the amount of assistance provided in language learning.

References

1 Закон Республики Казахстан от 22 июля 2011 г. № 477-IV «О миграции населения» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000477>.

2 Шаукенова З.К. Социологический анализ межэтнической ситуации в Казахстане / З.К. Шаукенова // Саясат. — 2007. — № 7. — С. 44–49.

3 Абдирайымова Г.С. Ценностные ориентации современной молодежи (социологический анализ) / Г.С. Абдирайымова. — Алматы: Изд-во «БАУР», 2005. — 302 с.

Ж.О. Жилбаев, Л.С. Сырымбетова, Н. Станчу, Ж.А. Есказинова

Қазақстан Республикасында оралман-балаларды оқыту мәселесі

Мақалада авторлар оралман-балаларды оқыту проблемаларын қарастырған. Мигрант-балаларға білім беру тек қана экономикалық мәселе емес, сонымен қатар адам құқығы мен саяси құқық болып табылады. Оралман-балалардың әлеуметтік бейімделуі — ең күрделі мәселе, яғни олардың Қазақстанның білім беру жүйесін жете түсіне алмауын авторлар ерекше атап көрсеткен. Сонымен қатар авторлар олардың ең басты маңызды кезеңі ретінде тілдерге оқытудағы кедергілерін тілге тиек еткен. Бүкіл дүние жүзіне қоныстанғанына қарамастан, «оралман» ұғымы халықтың этникалық бірліктерін, салт-дәстүрін, тілі мен көптеген ұлттық құндылықтарын сақтап қалғандығын білдіреді. Оралмандардың жас шамасына сай, егер адам есейген сайын күнделікті өмірде қазақ тілін жиі пайдаланатындығын

көрсетеді. Мақалада авторлар эмпирикалық жолмен қарағанда екінші жас ұрпақтар орыс немесе басқа тілдерді қолданатындығына басты назар аударған. Қазіргі кезеңге дейін отандық білім тек бір тілде, яғни қазақ немесе орыс тілдерінде ғана, білім берумен негізделген. Қазақстанның әлемдік тілдік білім беру кеңістігіне енуіне сай бірнеше тілдерді меңгерген, тәжірибеге бағытталған мамандардың жетіспеушілігін жою болып табылады. Қорыта айтқанда, бүгінгі күні басымдықтар шетел тілін білетін мамандардың іс жүзінде шетелдік тәжірибеден өтуге дайын, лингвистикалық, соның ішінде кәсіби қызметке тез бейімделуге қабілетті адамдардың қатарында болуды талап етуде.

Кілт сөздер: оралман-балалар, бейімделу, концепт, білім беру, қазақ тілі, орыс тілі, этникалық қазақ, мәртебе, мемлекет, отан, оралмандар.

Ж.О. Жилбаев, Л.С. Сырымбетова, Н. Станчу, Ж.А. Есказинова

К вопросу обучения детей-репатриантов в Республике Казахстан

Статья посвящена исследованию особенностей обучения детей-оралманов в Республике Казахстан. Авторы статьи не только указывают на создание благоприятных условий для развития семьи оралманов в качестве основной мотивации для переезда на историческую родину, но и подчеркивают необходимость развивать способности детей в родной культурной среде и осуществлять их дальнейшее социальное продвижение. Выявлены основные вопросы социальной адаптации детей-оралманов, отмечены особо важные и ключевые моменты их обучения языкам. Раскрыто сущностное понятие «оралман», а также представлены экспериментальные результаты, которые указывают, что второе поколение репатриантов чаще использует русский или другие языки. Основное внимание авторы уделяют отечественному образованию, которое до настоящего времени основывалось на фундаментальности знаний на одном языке — казахском или русском. В заключение сделаны выводы, что наиболее сложным в вопросах социальной адаптации детей-оралманов является их включение в систему образования Казахстана. Все государства, принимающие мигрантов в рамках интеграционных программ, в первую очередь придают особое значение языковой адаптации. Именно поэтому, освещая вопросы обучения детей-репатриантов, авторы сделали особый акцент на языковом образовании.

Ключевые слова: дети оралманов, адаптация, концепт, образование, казахский язык, русский язык, этнический казах, статус, государство, родина, оралманы.

References

1. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 22 iul'ia 2011 hoda No. 477-IV «O mihratsii naseleniia» [The Law of the Republic of Kazakhstan dated 22 July 2011 No. 477-IV «On migration»]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000477> [in Russian].
2. Shaukenova, Z.K. (2007). Sotsiologicheskii analiz mezhetnicheskoi situatsii v Kazakhstane [Sociological analysis of inter-ethnic situation in Kazakhstan]. *Saiasat – Politics*, 7, 44–49 [in Russian].
3. Abdiraiymova, G.S. (2005). *Tsennostnye orientatsii sovremennoi molodezhi (sotsiologicheskii analiz)* [Social interaction of ethnic groups in modern Kazakhstan society]. Almaty: Izdatel'stvo «BAUR» [in Russian].

D.A. Kazimova¹, B.Zh. Abdrasheva¹, M.T. Baimukanova¹, K.L. Polupan², N.A. Musatai¹

¹*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan;*

²*Immanuel Kant Baltic Federal University, Kaliningrad, Russia
(E-mail: dinkaz73@mail.ru)*

Innovative approaches in training specialists in conditions of digitalization of education

The article discusses the main factors of the introduction of digital educational technologies that contribute to the integration of the information infrastructure of the education of the Republic of Kazakhstan into the world educational environment. Highlighted priorities for creating a unified information educational environment and the introduction of an e-learning system. The legal acts on the implementation of the development of digitalization of education have been implemented. The authors show the main tasks of e-learning in educational institutions in Kazakhstan. Particular attention is paid to the introduction of new educational programs of technical and vocational, higher education. The article describes the possibilities of an innovative approach to the formation of the educational environment in the university during the training of specialists in the conditions of digitalization. The training of specialists in the conditions of digitalization of education dictate the direction of the formation of the educational environment. Therefore, the authors pay special attention to a comparative analysis of the goals and content of training in the system of vocational education and training and universities. On a basis of analysis, the authors focus on the application of an innovative approach to the training of a new generation of specialists in the conditions of digitalization of education.

Keywords: digital educational technologies, e-learning system, digitalization of education, educational programs, systems of technical and vocational education, higher education, educational environment, training.

At present, the information and communication infrastructure of Kazakhstan is becoming a major factor in the development of the country's socio-economic capital, and the introduction of digital educational technologies will contribute to the integration of the educational information infrastructure of the Republic of Kazakhstan into the global educational environment.

In the Republic of Kazakhstan, education is recognized as one of the most important priorities of the long-term Strategy «Kazakhstan - 2050». The overall goal of educational reforms in Kazakhstan is to adapt the education system to a new socio-economic environment, to world educational standards [1].

Most of the state programs for the development of education in Kazakhstan determine priorities for creating a unified information educational environment and introducing an e-learning system.

Realization of the development of e-learning is carried out in the context of improving the regulatory legal framework of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Education» [2], the State Program for the Development of Education of the Republic of Kazakhstan for 2016–2019 [3], the State Program «Digital Kazakhstan» [4], Professional Standards and Professional Standards Directions «Information and communication technologies» [5], professional standard «Teacher» [6] with specific requirements for the teacher.

In the State Program «Digital Kazakhstan» for 2017–2020, it is noted that the development of the education sector contributes to the introduction of innovations, provides young people with the necessary knowledge and skills necessary for competitiveness in the modern labor market and is one of the key drivers of economic growth [4].

Currently, many countries have come to a society with a highly developed economy based on knowledge and information. In the modern world, the education system should put every person and his needs at the center of his attention and it is necessary to adapt educational systems to the new realities of the 21st century, in which human resources and their development become the most important capital. Consequently, education should become such a social institution that would allow a person to study continuously, and ensure the possibility of obtaining a secondary, higher, postgraduate and further education.

The transition to digitalization requires the education system to solve a fundamentally new problem of training specialists adapted to the rapidly changing realities of the surrounding reality, able not only to perceive, store and reproduce information, but also to produce new, manage big data and efficiently process it. Changes in the requirements for training specialists are dictated by the emergence of new types of theoretical and practical tasks that differ in their systemic and interdisciplinary character, non-standard character, and global nature of possible consequences. Such tasks do not have simple and unambiguous solutions, which

requires a significant change in the nature of the entire professional activity of specialists and necessitates training new specialists who can see the situation as a whole, approach the search for solutions creatively, able to predict its result, aware of their personal contribution and responsibility.

The education system of the Republic of Kazakhstan is focused on entering the world educational space, therefore the quality of education is considered in the context of compliance of the level of educational services received with international standards and norms. In this case, the priority is to achieve a quality of training that will enable them to compete in the international labor market. Acquiring quality education is the constitutional right of every citizen of the Republic of Kazakhstan.

The priority development of IT education, raising the level of information security and the formation of the basic infrastructure of the IT industry, the provision of IT services and software development sectors is a necessary measure for the Republic of Kazakhstan to become one of 30 competitive countries. In his Message - «New opportunities for development in the conditions of the fourth industrial revolution», the Head of State stressed that the world is entering the era of the Fourth Industrial Revolution, an era of profound and rapid changes: technological, economic and social, and paid particular attention to the fact that «it is necessary to actively implement integrated information technology platforms. In higher education, you need to increase the number of graduates who are trained in information technology, working with artificial intelligence and «big data» [7].

Thus, the IT industry is becoming one of the main key factors in the development of the new «smart» or as it is sometimes called the «digital» economy and its «cementing» material and the tasks of introducing high technologies and innovations set by the Head of state in Kazakhstan require government support.

The IT industry is the engine of the global economy. In the information age, IT and information infrastructure contribute to the creation of new business models, goods and services, new discoveries and inventions, in general, are the scientific and technological key to a fundamental restructuring of the organization of business models, indirectly increasing the overall competitiveness of the economy.

The widespread use of IT is primarily associated with a dynamic trend in the development of innovations in this field, which is gaining more and more momentum from year to year. Today, the Internet, cloud computing, mobile and multimedia technologies, social technologies, big data, intelligent systems and much more have become an indispensable attribute of countries with a smart economy [8].

At present, the functions of education, the school, and the professional status of the teacher are complicated by the changes in society. New conditions associated with changes in education and at school put forward new requirements.

Everything is integrated in the world: economy, science, culture, approaches and concepts. In this connection, the need for personal development, its qualitative changes, responsibility and readiness for self-realization, the ability to socialize and adapt to a rapidly changing world will increase, the ability for creativity will be required, and the demand for knowledge will increase.

In the conditions of modern education, the most relevant is the activity characterization that is the key to improving the efficiency of education, since «the abilities are manifested and developed in activity».

Improving the regulatory framework in the field of technical and vocational education:

1. Amendments were made to the Law of the Republic of Kazakhstan «On Education» in terms of the inclusion of the norm, which provides the LEB to implement the state educational order in educational organizations.

2. Amendments have been made to the State obligatory education standard TVE in terms of the module-competence approach in personnel training (DGRK dated August 15, 2017 No. 484).

3. The professional standard of a teacher with specific requirements for a teacher is approved (order by the NChE of Atameken dated June 08, 2017 No. 133).

The main objectives of e-learning in educational institutions in Kazakhstan:

- ensuring equal access of all participants in the educational process to the best educational resources and technologies, aimed at mass quality education;
- creating a full-fledged educational space and providing comprehensive support for the individual development of each student;
- technologization of the educational process, providing mass quality education;
- automation of the management system of secondary general education;
- development of the infocommunication culture of schoolchildren and teachers.

The common components that provide the foundation for e-learning are: infrastructure and telecommunications support, content provision, staffing — the presence of teachers ready for the effective use of the e-learning system [9].

The basic component for the implementation of the e-learning system is a high-quality network infrastructure, modern hardware and software platforms that correspond to the tasks of organizing the content of training courses and the learning management system.

The Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan in pursuance of the paragraph of the Action Plan for 2011–2015 for the implementation of the State Program for the Development of Education of the Republic of Kazakhstan for 2011–2020 (stage I) is implementing the project «Implementation of the e-learning system in organizations of secondary, technical and vocational education».

The aim of the project is to ensure equal conditions of access for all participants in the educational process to quality educational services and resources through the use of information and communication technologies.

On behalf of the Head of State, in 2017, in 318 colleges, the project «Free TVE for all» is being implemented, which provides for free first-time qualifications and social support in the form of scholarships, travel and one-time hot meals.

The TVE organizations have placed a state order for more than 100 thousand places, including 21 thousand under the «Free TVE» project.

There are 824 colleges in the republic (2016 — 817) (state — 476, private — 344), they are visited by 489.2 thousand people (2016 — 489.2 thousand).

Updated 130 model curricula, programs and developed 53 educational programs. The classifier of professions and specialties of TVE has been revised. 500 units of foreign literature were translated into the state and Russian languages, the library fund of 288 colleges was replenished.

New educational programs on international standards WorldSkills are being introduced. From September 1, 2017, according to 260 qualifications, new modular programs have been launched, where up to 3 qualifications will be received.

The SCES of technical and vocational education was amended to allow colleges to change educational programs up to 50 %, with dual education taking into account the needs of employers - up to 80% (77/7 of RK dated August 23, 2012 No. 1080).

The project «Мәңгілік ел жастары – индустрияға» — «Серпін» is being implemented in 38 schools of TVE. In 2017, the release amounted to 1,024 people. 662 people or 65 % of graduates are employed (2016 - graduation amounted to 125 people, 56 % were employed).

Developed and implemented modular programs to improve the qualifications of the teaching staff of TVE. In 2017, according to these programs, 5,200 teaching staff, including 300 college managers, underwent advanced training. A pool of managers with innovative management approaches was prepared.

There is a positive trend towards the introduction of elements of the dual education system. In 2017, dual training was implemented in 460 colleges (2016 — 421 colleges) with the participation of 3,055 enterprises in 80 specialties and 165 qualifications. The contingent consisted of 31,607 students.

To improve efficiency in planning and financing of the TVE system, a new methodology for per capita financing has been approved, taking into account the costs of vocational training, practical training, etc. (orders of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated November 27, 2017 No. 596 and No. 597).

When analyzing the existing educational programs of the information profile in the Karaganda region there are the following specialties in the field of technical and vocational education 130400 Computers and software; 1304000 Computers and software; 1304000 Computers and software (by type).

At the same time, today in the higher school of Kazakhstan, the following IT specialties are taught: 5B070300 — «Information systems»; 5B070200 — «Automation and control»; 5B070400 — «Computing equipment and software»; 5B070500 — «Mathematical and computer modeling»; 5B071900 — «Radio engineering, electronics and telecommunications»; 5B100200 — «Information security systems»; 5B011100 — «Computer science»; 5B060200 — «Computer science» [10].

The training of information specialists in educational programs in the context of achieving educational results meets the requirements of the State Compulsory Educational Standard of the Republic of Kazakhstan and is aimed at training personnel for enterprises and organizations of various forms of ownership, developing, implementing and operating information technologies in various fields of human activity [11].

In Kazakhstani universities, they began developing new educational programs in the IT sector, such as: Developer / tester software with the knowledge of the following programming languages: Java; C / C ++; Python; C#; Javascript; Ruby; PHP; Swift; Objective C; Programming and modeling of robots; Technology and software maintenance processes; Specialist in three-dimensional graphics; Development of models BIG DATA; Information Systems Architect; Computer modeling; Machine learning and data development; Artificial Intelligence; Robotic systems; Teacher in the field of robotics; Big data «Bigdata»; SMART infrastructure design.

In the KSU of the name of academician E.A. Buketov is training information professionals in the following educational specialties 5B070300 — «Information Systems» 5B070500 — «Mathematical and computer modeling»; 5B011100 — «Computer science»; 5B060200 — «Computer science».

The main tasks are to prepare a new generation of graduates in the IT field:

- possessing the skills of highly efficient use of tools and methods for creating automated information processing and control systems;
- ready to use modern computer equipment and automated systems;
- ready to work in a competitive environment in the labor market specialists in the field of computer science and computing;
- able to solve professional problems in order to achieve financial stability and strategic effectiveness of automated systems at different stages of its life cycle.

Based on the analysis of the state classifier of the Republic of Kazakhstan, it was concluded that so far the only potential specialists to work in the IT field of activity are graduates of information specialties.

Thus, the main task of modern education is to create an environment that makes it easier for a young person to discover their own potential. This will allow him to act freely, cognizing this environment, and through it the world around him. The new role of the teacher is to organize and equip the appropriate educational environment and to encourage the teacher to learn and to work.

References

- 1 Стратегия «Казахстан–2050» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs.
- 2 Закон «Об образовании» (с изм. и доп. по состоянию на 18.02.2014 г.) [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.zakon.kz/141156-zakon-respubliki-kazakhstan-ot-27.html.
- 3 Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2016-2019 годы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://control.edu.gov.kz/ru/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-i-nauki-respubliki-kazakhstan-na-2016-2019-gody>.
- 4 Государственная программа «Цифровой Казахстан» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://primeminister.kz/ru/page/view/gosudarstvennaya_programma_digital_kazakhstan.
- 5 Профстандарт профессиональных стандартов направления «Информационно-коммуникационные технологии» № 171 от 17 июля 2017 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа <http://atameken.kz/542-profstandart>.
- 6 Профстандарт «Педагог» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://atameken.kz/542-profstandart>.
- 7 Послание Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Новые возможности развития в условиях четвертой промышленной революции» от 10 янв. 2018 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazahstana-10-yanvara-2018-g.
- 8 Государственная программа «Информационный Казахстан–2020» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: mid.gov.kz/sites/default/files/.../gp_ik-2020_22.06_0.docx.
- 9 Материалы программы расширенного заседания коллегии МОН РК. — Астана, 2018. — 24 с.
- 10 Государственный классификатор Республики Казахстан. Классификатор специальностей высшего и послевузовского образования Республики Казахстан [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.gvg.kz.
- 11 Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ektu.kz/MONRK/1080.pdf>.

Д.А. Казимова, Б.Ж. Абдрашева, М.Т. Баймуканова, К.Л. Полупан, Н.А. Мұсатай

Білім беруді цифрландыру жағдайында мамандарды даярлаудағы инновациялық тәсілдер

Мақалада Қазақстан Республикасының білім берудің ақпараттық инфрақұрылымын әлемдік білім беру ортасына интеграциялауға ықпал ететін цифрлық білім беру технологияларын енгізудің негізгі факторлары қарастырылды. Біртұтас ақпараттық білім беру ортасын құру және электрондық оқыту жүйесін енгізудің басымдықтары бөлінді. Білім беруді цифрландыруды дамыту жөніндегі нормативтік-құқықтық актілер орындалды. Авторлар Қазақстанның оқу орындарында электрондық оқытудың негізгі міндеттерін көрсетті. Техникалық және кәсіптік, жоғары білім берудің жаңа білім бағдарламаларын енгізуге ерекше көңіл бөлінеді. Мақалада білім беруді цифрландыру жағдайында мамандарды даярлау кезінде университеттегі білім беру ортасын қалыптастыруға инновациялық тәсілдің мүмкіндіктері сипатталған. Білім беруді цифрландыру жағдайында мамандарды дайындау білім беру ортасын қалыптастыру бағытын белгілейді. Сондықтан авторлар ТЖКБ жүйесіндегі және университеттердегі білім берудің мақсаттары мен мазмұнын салыстырмалы талдауына ерекше назар аударды. Талдау негізінде олар оқытудың цифрландыру жағдайында жаңа буын мамандарын даярлауға инновациялық тәсілді қолдануды қажет етті.

Кілт сөздер: цифрлық білім беру технологиялары, электрондық оқыту жүйесі, білім беруді цифрлау, білім беру бағдарламалары, техникалық және кәсіптік білім беру жүйесі, жоғары білім беру, білім беру ортасы, даярлау.

Д.А. Казимова, Б.Ж. Абдрашева, М.Т. Баймуканова, К.Л. Полупан, Н.А. Мусатай

Инновационные подходы при подготовке специалистов в условиях цифровизации образования

В статье рассмотрены основные факторы внедрения цифровых образовательных технологий, способствующие интеграции информационной инфраструктуры образования Республики Казахстан в мировую образовательную среду. Выделены приоритеты по созданию единой информационной образовательной среды и внедрению системы электронного обучения. Проанализированы нормативно-правовые акты по реализации развития цифровизации образования. Авторами показаны основные задачи электронного обучения в организациях образования в Казахстане. Особое внимание уделено внедрению новых образовательных программ технического и профессионального, высшего образования. В статье описаны возможности инновационного подхода к формированию образовательной среды в вузе при подготовке специалистов в условиях цифровизации образования. Подготовка специалистов в условиях цифровизации образования диктует направленность формирования образовательной среды. Поэтому авторами особое внимание уделено сравнительному анализу целей и содержания обучения в системе ТИПО и вузах. На основе анализа авторами сделан вывод о необходимости применения инновационного подхода к подготовке нового поколения специалистов в условиях цифровизации образования.

Ключевые слова: цифровые образовательные технологии, система электронного обучения, цифровизация образования, образовательные программы, системы технического и профессионального образования, высшее образование, образовательная среда, подготовка.

References

1. Stratehiia «Kazakhstan–2050» [Strategy «Kazakhstan–2050»]. *akorda.kz*. Retrieved from http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs [in Russian].
2. Zakon «Ob obrazovanii» [The Law «On Education»]. *zakon.kz*. Retrieved from www.zakon.kz/141156-zakon-respubliki-kazakhstan-ot-27.html [in Russian].
3. Hosudarstvennaia prohramma razvitiia obrazovaniia Respubliki Kazakhstan na 2016-2019 hody [State Program for the Development of Education of the Republic of Kazakhstan for 2016-2019]. *control.edu.gov.kz*. Retrieved from <http://control.edu.gov.kz/ru/gosudarstvennaya-programma-razvitiya-obrazovaniya-i-nauki-respubliki-kazakhstan-na-2016-2019-gody> [in Russian].
4. Hosudarstvennaia prohramma «Tsifrovoy Kazakhstan» [State program «Digital Kazakhstan»]. *primeminister.kz*. Retrieved from https://primeminister.kz/ru/page/view/gosudarstvennaya_programma_digital_kazakhstan [in Russian].
5. Profstandart professionalnykh standartov napravleniia «Informatsionno-kommunikatsionnye tekhnologii» № 171 ot 17 iuliia 2017 h. [Professional standards of the direction «Information and Communication Technology»]. *atameken.kz*. Retrieved from <http://atameken.kz/542-profstandart> [in Russian].

6 Profstandart «Pedahoh» [Professional standards «Teacher»]. *atameken.kz*. Retrieved from [http://atameken.kz/ 542-profstandart](http://atameken.kz/542-profstandart) [in Russian].

7 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan Nursultana Nazarbaeyva narodu Kazakhstana «Novye vozmozhnosti razvitiia v usloviakh chetvertoi promyshlennoi revoliutsii» [Message of the President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the people of Kazakhstan «New development opportunities in the conditions of the fourth industrial revolution»]. (2018, 10 yanvaria). *akorda.kz*. Retrieved from [http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president /poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-10-yanvarya-2018-g](http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-10-yanvarya-2018-g) [in Russian].

8 Hosudarstvennaia prohramma «Informatsionnyi Kazakhstan–2020» [The state program «Information Kazakhstan–2020»]. *mid.gov.kz*. Retrieved from mid.gov.kz/sites/default/files/.../gp_ik-2020_22.06_0.docx [in Russian].

9 Materialy prohrammy rasshirennoho zasedaniia kollehi MON RK [Program materials of the extended meeting of the MES RK]. (2018). Astana [in Russian].

10 Hosudarstvennyi klassifikator Respubliki Kazakhstan. Klassifikator spetsialnostei vyssheho i poslevuzovskoho obrazovaniia Respubliki Kazakhstan [State Classifier of the Republic of Kazakhstan. Classifier of specialties of higher and postgraduate education of the Republic of Kazakhstan]. *gvg.kz*. Retrieved from www.gvg.kz [in Russian].

11 Hosudarstvennyi obshcheobiazatelnyi standart obrazovaniia Respubliki Kazakhstan [State obligatory education standard of the Republic of Kazakhstan]. *ektu.kz*. Retrieved from: <http://www.ektu.kz/MONRK/1080.pdf> [in Russian].

Ж.О. Жилбаев¹, Л.С. Сырымбетова¹, А.Г. Шаймерденова²

¹Национальная академия образования им. И.Алтынсарина, Астана, Казахстан;

²Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Казахстан
(E-mail: rybka1987-87@mail.ru)

Методология патриотического воспитания школьников на основе ценностей «Мәңгілік Ел»: к разработке методологической базы исследования

Методологическая база исследования содержит в себе определенные концепции и теории, которые важны для раскрытия основного вопроса и способствуют оформлению гармоничных и структурированных выводов. Методологическая база исследования представляет собой совокупность общих и специальных научных методов, которые крайне важны для получения достоверного и правдивого конечного результата. Следовательно, разрабатываемая методологическая база нашего исследования содержит два блока: теории и концепции в области патриотического воспитания, отраженные в научных трудах отечественных и зарубежных ученых; методы исследования. Одной из важнейших задач, стоящих перед казахстанским обществом, является воплощение в жизнь общенациональной идеи «Мәңгілік Ел». Здесь трудно переоценить роль общеобразовательной школы. «Мәңгілік Ел» — это воспитание социально активных членов общества с высоким уровнем развития национального самосознания и патриотизма, успешно работающих в условиях инновационной экономики, впитавших общечеловеческие и национальные ценности, обладающих чувством ответственности за судьбу страны. В нашем исследовании планируется проведение методологического анализа ценностей «Мәңгілік Ел» в контексте их возможной имплементации в содержание учебных программ среднего образования.

Ключевые слова: исследование, фундаментальные исследования, методология, патриотическое воспитание школьников, ценности «Мәңгілік Ел», патриотизм, казахстанский патриотизм.

Исходной позицией для разработки методологической базы исследования является следующая трактовка данного понятия: «... это концепции и теории, которые легли в основу исследования» [1]. При этом отбираются те научные труды, которые определяют логику исследования, его основные принципы и подходы. Кроме того, следует учитывать характер научного исследования. В нашем случае это фундаментальное исследование. Исследования этого вида, как правило, направлены на открытие новых, ранее не изученных явлений и законов природы и социальной реальности, а также на создание новых исследовательских методологий. Их целью является расширение научного знания в целом. Они ведутся на границе известного и неизвестного и обладают значительной степенью неопределенности. В отличие от прикладных исследований, результаты которых изначально адресованы производителям и заказчикам и которые руководствуются нуждами или желаниями этих клиентов, фундаментальные исследования адресованы, прежде всего, другим членам научного сообщества и направлены, в первую очередь, на расширение знания о мире как такового [2]. Однако это не означает, что результаты фундаментальных исследований прагматически бесполезны. Одним из главных признаков фундаментального знания является его интеллектуальность. Как правило, оно обладает статусом научного открытия и является приоритетным в своей области. Фундаментальную науку за то, что она развивается главным образом в университетах и академиях наук, называют еще академической [3, 4].

Однако на современном этапе развития науки в некоторых моментах фундаментальные и прикладные исследования сходятся. В частности, методы фундаментальных исследований используются для решения прикладных проблем, а работа, направленная на прикладные цели, может носить фундаментальный характер. Критериями их разделения являются в основном временной фактор и степень общности. К примеру, в определенный период времени одни исследования являются фундаментальными, но в исторической перспективе они, с развитием и углублением познания в соответствующей отрасли науки, неизбежно утрачивают фундаментальный характер.

Какие бы, однако, проблемы ни решали различные науки, все они стремятся объяснить факты и явления известные и предсказать неизвестные. Именно объяснительная и прогностическая функции науки дают возможность использовать ее для руководства практической деятельностью. В этой общности основных функций проявляется связь между фундаментальными и прикладными исследованиями.

Сравнивая различные теории, научные дисциплины и целые отрасли научного знания, следует выявить: во-первых, объекты их исследования (онтологический аспект); во-вторых, глубину постижения ими сущности изучаемых явлений (гносеологический аспект); в-третьих, возможность использования одной теории для разработки и проверки другой (методологический аспект); в-четвёртых, пути практического использования более абстрактных теорий и дисциплин через менее абстрактные, стоящие ближе к действительности (прагматический аспект).

С этой общей точки зрения фундаментальные исследования будут отличаться от прикладных по своему объекту тем, что они охватывают более широкий круг явлений [5–11].

Фундаментальные исследования могут завершаться рекомендациями по постановке прикладных исследований для выявления возможностей практического использования полученных результатов, научными публикациями и т.д.

Исходя из всего сказанного выше задачи нашего исследования были определены следующим образом:

1. *Изучение существующего состояния и перспектив обучения и воспитания школьников в контексте патриотического воспитания.*

1.1 Изучение концептуальных моделей патриотического воспитания в Казахстане и в мировом образовательном пространстве.

1.2 Изучение нормативно-правовых и программных документов по проблемам воспитания.

1.3 Выявление сущности и содержания воспитательного контента образования.

2. *Анализ ценностей общенациональной идеи «Мәңгілік Ел» в контексте их возможной имплементации в содержание учебных программ школьного образования.*

2.1 Методологический анализ ценностей идеи «Мәңгілік Ел» в контексте использования в патриотическом воспитании.

2.2 Выявление психолого-педагогических условий патриотического воспитания учащихся на основе ценностей идеи «Мәңгілік Ел».

2.3 Анализ содержания гуманитарных и общественных дисциплин в контексте задач патриотического воспитания школьников.

3. *Разработка «Матрицы имплементации ценностей «Мәңгілік Ел» в учебно-воспитательный процесс общеобразовательной школы».*

3.1 Концептуальная разработка «Матрицы имплементации ценностей «Мәңгілік Ел» в учебно-воспитательный процесс общеобразовательной школы».

3.2 Разработка и издание научно-методических рекомендаций по внедрению «Матрицы имплементации ценностей «Мәңгілік Ел» в учебно-воспитательный процесс общеобразовательной школы» в практику.

3.3 Подготовка монографии по теме исследования.

Как видно из указанных задач, наше исследование, будучи фундаментальным, все же завершается, помимо подготовки монографии (а это научный труд, как правило, теоретического содержания), изданием конкретных рекомендаций для практиков образования (педагогов, руководителей различных уровней, методистов). Сама матрица имплементации (от англ. *to implement* — «претворять в жизнь»), претендуя на теоретическую значимость, в своем объекте содержит пути (механизмы, алгоритмы) реализации на практике и претворения в жизнь общенациональной идеи «Мәңгілік Ел».

Все задачи (подзадачи в том числе) подчинены общей цели исследования, которая заключается в выработке практических предложений по обновлению содержания и модернизации форм и методов обучения и воспитания школьников в контексте ценностей общенациональной идеи «Мәңгілік Ел».

Мы не случайно подробно изложили задачи нашего исследования, так как именно они напрямую обуславливают содержание его методологической базы. Как уже отмечалось, методологическая база исследования содержит в себе определенные концепции и теории, которые важны для раскрытия основного вопроса и которые способствуют оформлению гармоничных и структурированных выводов. Это, во-первых. Во-вторых, методологическая база исследования представляет собой совокупность общих и специальных научных методов, которые крайне важны для получения достоверного и правдивого конечного результата [12]. Следовательно, разрабатываемая методологическая база нашего исследования содержит два блока: теории и концепции в области патриотического воспитания, отраженные в научных трудах отечественных и зарубежных ученых; методы исследования.

Рассмотрим, первый блок методологической базы исследования на тему «Методология патриотического воспитания школьников на основе ценностей «Мәңгілік Ел».

Для нашего исследования представляют большой интерес система обучения Дж. Дьюи, теории личности К. Роджерса, А. Маслоу, Э. Фромма, концепция поликультурной личности Дж. Бэнкса и др., труды по методологии образования В.В. Краевского, Е.В. Бережновой, В.И. Загвязинского, Б.С. Гершунского, М.А. Данилова, Л.И. Новиковой, Ю.К. Бабанского и других, а также казахстанских философов, психологов и педагогов Ж.М. Абдильдина, А.Н. Нысанбаева, А.П. Сейтешова, Т.С. Садыкова, Ж.И. Намазбаевой, У.Ж. Алиева, Ш.Т. Таубаевой, К.Ж. Кожаметовой и других.

В казахстанской научной базе в целом выделяется несколько направлений исследований патриотизма:

- в контексте общенациональной идеи, которая требует активного включения в свою реализацию (А.С. Калмырзаев, А.Н. Нысанбаев, А.Х. Бижанов, Б.Б. Абдыгалиев, М.А. Биекенов, Л.А. Байдельдинов, М.С. Машан, Р.К. Турысжанова и др.);

- как основы собственной модели национального развития Казахстана (С.Ф. Ударцев, Л. Матакбаева, Н.Б. Сейсен, К.Н. Мамирова и др.);

- в качестве фактора политики общественного согласия и средства достижения всеобщего духовного благополучия всех этносов и этнических групп нашей страны (Ж. Кенжалин, Ж.А. Смирнова, Н. С. Кужукеева, З.Н. Нурлигенова, М.Б. Жиенбаев и др.);

- в рамках патриотического воспитания учащихся средствами народной педагогики (К.Ж. Кожаметова, Р.Н. Кенжебаева, Ж.Н. Калиев, А.А. Бейсембаева, Н.А. Мухамединова, Л.Т. Сейдахметова и др.);

- с точки зрения формирования высоконравственных принципов, норм и правил поведения в условиях воспитательных систем школ, дополнительного образования, усиления воспитательного компонента в цикле школьных дисциплин (М.Е. Демеуова, К.Ж. Кожаметова, Л.Б. Аратай, Ш.Б. Молдыбаева, А.С. Жаксыбеков, В.И. Рябова, И.И. Ивакина, У.А. Есназарова, Т.В. Имангулова, М.Н. Кунанбаева, Ж.А. Касымбеков и др.).

Такие казахстанские ученые, как А.Х. Аргынов, Р.А. Жумаканова, А.А. Бейсембаева, Е.З. Батталханов, Л.А. Байсеркеев, О. Салимбаев, В.А. Ким, К. Болеев, К.К. Пралиев, Х.М. Рахимбекова и другие занимались изучением мировоззренческих, нравственных, гуманистических вопросов, посвященных проблеме воспитания патриотизма.

Исследование литературы показало, что в современной патриотической семантике Казахстана широко используется концепт «казахстанский патриотизм», основанием для которого выступают общность исторических судеб этносов, черт менталитета, общегосударственная сопричастность, гражданская ответственность, толерантность как проявление понимания и принятия культуры всех этносов Казахстана и мира.

Казахстанский патриотизм ориентирован на практическое активное участие граждан в делах государства, динамизм участия, сформированное мировоззрение.

Как показывает рейтинг мероприятий политического блока Стратегии «Казахстан – 2050», формирование нового казахстанского патриотизма оценивается отечественными экспертами как достаточно актуальное направление — 5,44 балла (по 7-балльной шкале). Однако степень его реализуемости оценивается лишь на среднем уровне — 3,64 балла [13].

Ключевые идеи патриотического воспитания в целом, понятия «казахстанский патриотизм» разработаны Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым: «...патриотизм начинается с любви к своей земле, к своему аулу, городу, региону, с любви к малой родине.

Особое отношение к родной земле, ее культуре, обычаям, традициям — это важнейшая черта патриотизма. Это основа того культурно-генетического кода, который любую нацию делает нацией, а не собранием индивидов.

...лучшая форма патриотизма — это изучение истории родного края в средних школах» [14].

Обозначенная в проекте проблематика изучается учеными стран СНГ. В российской педагогической науке понятие патриотизма рассматривается в контексте проблем патриотического воспитания как предмета исследования. А.Н. Вырщиков, В.В. Гладких, Е.Л. Райхлина, В.Ю. Микрюкова и другие определяют патриотизм как методологию патриотического воспитания.

В контексте нашего исследования выявлены сходные проблемы, описанные российскими учеными В.И. Слободчиковым, И.В. Корольковой, А.А. Остапенко, М.В. Захарченко, Е.В. Шестун, С.Ю. Рыбаковым, Д.А. Моисеевым, С.Н. Коротких, Д.Я. Травиным и другими. В частности, Д. Травин указывает на отсутствие механизма формирования российского патриотизма, «который бы

привязал его к реальности», ссылаясь на то, что в нынешних условиях национальная идея вообще не может быть включена», «у народа нет осознания надвигающейся угрозы» [15].

Сущность патриотического воспитания учащейся молодежи и некоторые способы его реализации в Республике Беларусь рассматривались В.В. Буткевич, М.А. Можейко, А.С. Лаптенко, А.Д. Живейко, К.И. Шик, М.Ю. Узгорок, В.А. Кротюк и другими. В понимании патриотизма содержится деятельностный компонент.

Западные исследователи развивают идеи патриотизма с психологической точки зрения (Л. Дэб, США), как ценностную категорию современного западного общества (В. Тюне, Германия), рассуждают о месте и роли патриотизма в истории и современном массовом сознании французского общества (Ж. Леньян), исследуют и другие направления.

Таким образом, анализ научной базы по проблеме патриотического воспитания показывает, что сегодня происходит трансформация понятия «патриотизм».

Также изучение источников помогло выявить:

- отсутствие системы научных знаний концепта «патриотизм» с учетом современных реалий быстроменяющегося мира;
- отсутствие комплексного понимания казахстанского патриотизма, так как отмечается дефицит теоретических научных разработок в педагогической сфере;
- слабую базу научных, научно-популярных, публицистических изданий, статей, докладов для просвещения общества;
- отсутствие специальных исследований, посвященных изучению условий эффективного применения инновационных методов и приемов воздействия на обучающихся с целью актуализации деятельностного проявления патриотизма;
- новые теоретические подходы к патриотическому воспитанию на данном этапе еще весьма ограничены.

В этой связи, мы считаем, необходимы фундаментальные исследования, посвященные системе патриотического воспитания модернизируемой общеобразовательной школы Республики Казахстан на основе государствообразующих, общенациональных ценностей «Мәңгілік Ел».

В тюркской философской традиции идея «Мәңгілік Ел» имеет следующие смысловые коннотации. Это сильное государство, для построения которого нужны такие условия, как мудрый правитель, поддержка среди жителей, справедливый закон, стремление к знаниям и др. Это идеальное общество, «Жерұйық», в котором воплотились чаяния народа о мирной стране, с процветающим народом, живущим в комфортных природных условиях. Это стремление к «Мәңгі өмір», вечной жизни, которая, в итоге, не противопоставляется Смерти, а понимается как бессмертие добрых дел и славного имени, остающиеся навечно в памяти потомков.

Елбасы в своем Послании народу Казахстана от 17 января 2014 г. «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» подчеркнул, что «Мәңгілік Ел» — национальная идея нашего общекзахстанского дома, мечта наших предков [16].

Целью «Мәңгілік Ел» является объединение всех казахстанцев на основе ценностей, сформировавшихся в процессе тысячелетнего исторического опыта Казахстана. Ценности представляют собой разделяемые многими людьми убеждения относительно целей, к которым следует стремиться.

В Послании Президент Н.А. Назарбаев назвал семь ценностных основ общенациональной идеи «Мәңгілік Ел»: Независимость Казахстана и Астана; национальное единство, мир и согласие в нашем обществе; светское общество и высокая духовность; экономический рост на основе индустриализации и инноваций; Общество Всеобщего Труда; общность истории, культуры и языка; национальная безопасность и глобальное участие нашей страны в решении общемировых и региональных проблем [16].

Одной из важнейших задач, стоящих перед казахстанским обществом, является воплощение в жизнь общенациональной идеи «Мәңгілік Ел». Здесь трудно переоценить роль общеобразовательной школы. «Мәңгілік Ел» — это воспитание социально активных членов общества с высоким уровнем развития национального самосознания и патриотизма, успешно работающих в условиях инновационной экономики, впитавших общечеловеческие и национальные ценности, обладающих чувством ответственности за судьбу страны.

В нашем исследовании планируется проведение методологического анализа ценностей «Мәңгілік Ел» в контексте их возможной имплементации в содержание учебных программ среднего образования. Предусматривается разработка «Матрицы имплементации ценностей «Мәңгілік Ел» в

учебно-воспитательный процесс общеобразовательной школы». Будут предложены новые формы патриотического воспитания, направленные на включение в систему школьного обучения и воспитания общенациональных проектов «Туған жер», «100 новых лиц Казахстана», «Қазақстанның қасиетті рухани құндылықтары».

Второй блок методологической базы представляет собой *совокупность методов исследования*. Метод (от греч. *methodos*) — в самом широком смысле слова — «путь к чему-либо», способ деятельности субъекта в любой ее форме. Понятие «методология» имеет два основных значения: система определенных способов и приемов, применяемых в той или иной сфере деятельности (в науке, политике, искусстве и т. п.); учение об этой системе, общая теория метода, теория в действии. *Научные методы* — общее собирательное имя для обозначения огромного числа используемых в науке средств, методик, технологий для достижения ее познавательных и практических целей. Методы науки являются существенно различными для разных областей научного знания, разных уровней знания, видов научных исследований. В науке не существует единого для всех областей науки и видов научной деятельности универсального метода, который можно было бы выучить и применять во всех случаях. Поэтому в современной науке принята многоуровневая концепция методологического знания. В этом плане все методы научного познания могут быть разделены на следующие основные группы (по степени общности и широте применения): философские методы, общенаучные подходы и методы исследования, частнонаучные методы, дисциплинарные методы, методы междисциплинарного исследования [17, 18].

Исходя из такого понимания сути научных методов в нашем исследовании будет использован комплекс научно-исследовательских методов, адекватных природе изучаемого явления: теоретические — изучение и анализ философской, психологической, педагогической и научно-методической литературы, нормативных и программно-методических документов по теме и проблеме исследования; моделирование, прогнозирование, сравнение, синтез, обобщение, классификация, формулирование выводов и др.; эмпирические — наблюдение, анкетирование, опрос, метод экспертных оценок, технологические процедуры мониторинга и др. Все указанные методы будут применяться в контексте диалектики развития образовательных систем, синергетики образования, теории деятельности, теории личности. Указанные выше теории в данном проекте будут использованы как формы организованного достоверного знания в сфере исследуемой проблемы.

Не вдаваясь в подробное описание методов (они весьма разнообразны и широко известны), мы при выборе методов опирались на их основную функцию — внутреннюю организацию и регулирование всего хода исследования.

Список литературы

- 1 Теоретико-методологическая база исследования [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://lektsii.org/8-86620.html>.
- 2 Фундаментальные и прикладные научные исследования [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://studopedia.ru/9_172491_fundamentalnie-i-prikladnie-nauchnie-issledovaniya.html.
- 3 Фундаментальные и прикладные исследования [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://studwood.ru/1573722/ekonomika/fundamentalnye_prikladnye_issledovaniya.
- 4 Фундаментальные и прикладные науки [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.bibliotekar.ru/4-1-23-metodologiya-prava/26.htm>.
- 5 Рузавин Г.И. Фундаментальные и прикладные исследования в структуре / Г.И. Рузавин // Философские вопросы технического знания: сб. ст. АН СССР, Институт философии. — М.: Наука, 1984 // Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий. — 20.05.2013 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://gtmarket.ru/laboratory/expertize/6202>.
- 6 Капица П.Л. Эксперимент, теория, практика / П.Л. Капица. — М.: Наука, 1974. — 288 с.
- 7 Ишлинский А.Ю. Взаимосвязь между фундаментальными и прикладными науками и техникой / А.Ю. Ишлинский // Философские основания естественных наук. — М., 1976. — С. 144–149.
- 8 Флеров Г.Н. Наука в век научно-технической революции / Г.Н. Флеров, В.С. Барашенков // Вопросы философии. — 1974. — № 9. — С. 64.
- 9 Кедров Б.М. О науках фундаментальных и прикладных / Б.М. Кедров // Вопросы философии. — 1972. — № 10. — С. 39–49.
- 10 Яновская С.А. Методологические проблемы науки / С.А. Яновская. — М.: Мысль, 1972. — С. 241.
- 11 Алексеев И.С. Наука: Структура науки / И.С. Алексеев // БСЭ. — 3-е изд. — М., 1974. — Т. 17. — С. 963.
- 12 Кислякова А. Что такое методологическая база: суть и характеристика данного термина [Электронный ресурс] / А.Кислякова. — Режим доступа: <http://советстуденту.рф/referaty-kursovye/chto-takoe-metodologicheskaya-baza/>.

13 Абишева М. Несколько слов о патриотизме [Электронный ресурс] / М. Абишева. — Режим доступа: <https://vlast.kz/avtory/neskolko-slov-o-patriotizme-3399.html>.

14 Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания, 12.04.2017 [Электронный ресурс] / Н.А. Назарбаев. — Режим доступа: http://www.akorda.kz/ru/special/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-mod.

15 Травин Д. Может ли быть патриотизм национальной идеей? [Электронный ресурс] / Д. Травин. — Режим доступа: <https://ok-nform.ru/politics/domestic/55533-mozhet-li-patriotizm-byt-natsionalnoj-ideej.html>.

16 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстанский путь—2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее». 17 января 2014 г. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstana-nazarbaeva-narodu-kazahstana-17-yanvarya-2014-g.

17 Методология научного познания. Классификация научных методов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://lektii.org/3-52349.html>.

18 Методы фундаментальных и прикладных исследований [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://studopedia.ru/9_175413_metodi-fundamentalnih-i-prikladnih-issledovaniy.html.

Ж.О. Жилбаев, Л.С. Сырымбетова, А.Г. Шаймерденова

«Мәңгілік Ел» құндылықтары негізінде мектеп оқушыларын отансүйгіштікке тәрбиелеудің әдіснамасы: зерттеудің әдіснамалық базасын құру

Зерттеудің әдіснамалық базасы негізгі мәселені шешу үшін маңызды, сондай-ақ құрылымды және үйлесімді қорытынды рәсімдеуге ықпал ететін тұжырымдамалар мен теориялардан тұрады. Зерттеудің әдіснамалық базасын жалпы және арнайы ғылыми әдістер жиынтығы құрайды, олар сенімді және шынайы соңғы нәтиже алу үшін өте маңызды болып табылады. Сондықтан біздің зерттеудің әдістемелік базасы екі блоктан тұрады: отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми жұмыстарында көрініс табатын отансүйгіштік тәрбие саласындағы теориялар мен ұғымдар; зерттеу әдістері. Қазақстандық қоғам алдында тұрған ең маңызды міндеттердің бірі «Мәңгілік Ел» жалпы ұлттық идеяны жүзеге асыру болып табылады. Бұл идеяны іске асыруда жалпы білім беретін мектептердің рөлін ескермеуге болмайды. «Мәңгілік Ел» — отансүйгіштік сезімі және ұлттық сана-сезімі жоғары дамыған, инновациялық экономика жағдайында табысты жұмыс істей алатын, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды меңгерген, елінің тағдырына жауапкершілік сезімін бойына сіңірген қоғамның әлеуметтік белсенді мүшелерін тәрбиелеу. Біздің зерттеуімізде орта білім беру бағдарламаларының мазмұны бойынша «Мәңгілік Ел» құндылықтарын іске асыру мүмкіндіктеріне әдіснамалық талдау жүргізу жоспарлануда.

Кілт сөздер: зерттеу, іргелі зерттеулер, әдіснама, мектеп оқушыларын отансүйгіштікке тәрбиелеу, «Мәңгілік Ел» құндылықтары, қазақстандық отансүйгіштік.

Zh.O. Zhilbayev, L.S. Syrymbetova, A.G. Shaimerdenova

Methodology of patriotic education of schoolchildren based on the values of «Mangilik El»: towards the development of a methodological base for research

First, the methodological base of the research contains certain concepts and theories that are important for revealing the main issue and which contribute to the formulation of harmonious and structured conclusions. Secondly, the methodological base of research is a combination of general and special scientific methods, which are extremely important for obtaining a reliable and truthful final result. Therefore, the developed methodological base of our research contains two blocks: theories and concepts in the field of patriotic education, reflected in the scientific works of domestic and foreign scientists; methods of research. One of the most important tasks facing the Kazakhstani society is the implementation of the national idea «Mangilik El». It is difficult to overestimate the role of the general education school. «Mangilik El» is the education of socially active members of the society with a high level of development of national self-consciousness and patriotism, successfully working in the conditions of an innovative economy, having absorbed universal and national values, possessing a sense of responsibility for the destiny of the country. In our study, it is planned to conduct a methodological analysis of the values of «Mangilik El» in the context of their possible implementation in the content of secondary education curricula.

Keywords: research, fundamental research, methodology, patriotic education of schoolchildren, values «Mangilik El», patriotism, Kazakhstani patriotism.

References

- 1 Teoretiko-metodolohicheskaia baza issledovaniia [Theoretical and methodological base of research]. *lektsii.org*. Retrieved from <https://lektsii.org/8-86620.html> [in Russian].
- 2 Fundamentalnye i prikladnye nauchnye issledovaniia [Fundamental and applied scientific research]. *studopedia.ru*. Retrieved from https://studopedia.ru/9_172491_fundamentalnie-i-prikladnie-nauchnie-issledovaniya.html [in Russian].
- 3 Fundamentalnye i prikladnye issledovaniia [Fundamental and applied research https]. *studwood.ru*. Retrieved from https://studwood.ru/1573722/ekonomika/fundamentalnye_prikladnye_issledovaniya [in Russian].
- 4 Fundamentalnye i prikladnye nauki [Fundamental and applied sciences]. *bibliotekar.ru*. Retrieved from <http://www.bibliotekar.ru/4-1-23-metodologiya-prava/26.htm> [in Russian].
- 5 Ruzavin, G.I. (2013). Fundamentalnye i prikladnye issledovaniia v strukture [Fundamental and applied research in the structure]. *Filosofskie voprosy tekhnicheskogo znaniia – Philosophical questions of technical knowledge*. Moscow: Institut filosofii. *gtmarket.ru*. Retrieved from <https://gtmarket.ru/laboratory/expertize/6202> [in Russian].
- 6 Kapica, P.L. (1974). *Eksperiment, teoriia, praktika [Experiment, theory, practice]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- 7 Ishlinskij, A.Ju. (1976). Vzaimosviaz mezhdru fundamentalnymi i prikladnymi naukami i tekhnikoi [The relationship between the fundamental and applied sciences and technology]. *Filosofskie osnovaniia estestvennykh nauk – Philosophical Foundations of Natural Sciences*, 144. Moscow [in Russian].
- 8 Flerov, G.N., & Barashenkov, V.S. (1974). Nauka v vek nauchno-tekhnicheskoi revoliutsii [Science in the Age of the Scientific and Technical Revolution]. *Voprosy filosofii – Questions of philosophy*, 9, 64 [in Russian].
- 9 Kedrov, B.M. (1972). O naukakh fundamentalnykh i prikladnykh [On the sciences of fundamental and applied]. *Voprosy filosofii – Questions of philosophy*, 10, 39 [in Russian].
- 10 Janovskaja, S.A. (1972). *Metodolohicheskie problemy nauki [Methodological problems of science]*. Moscow: Mysl [in Russian].
- 11 Alekseev, I.S. (1974). *Nauka: Struktura nauki [Science: Structure of science]*. (3d ed.). *Bolshaia sovetskaia entsiklopediia – Great Soviet Encyclopedia*, 17, 963 [in Russian].
- 12 Kisljakova, A. Chto takoe metodolohicheskaia baza: sut i kharakteristika dannogo termina [What is the methodological base: the essence and characteristics of this term]. *советстуденту.рф*. Retrieved from <http://советстуденту.рф/referaty-kursovye/chto-takoe-metodologicheskaya-baza/> [in Russian].
- 13 Abisheva, M. Neskolko slov o patriotizme [A few words about patriotism]. *vlast.kz*. Retrieved from <https://vlast.kz/avtory/neskolko-slov-o-patriotizme-3399.html> [in Russian].
- 14 Nazarbaev, N.A. (2017). Vzhliad v budushchee: modernizatsiia obshchestvennogo soznaniia [Looking to the future: the modernization of the public consciousness]. *akorda.kz*. Retrieved from http://www.akorda.kz/ru/special/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-mod [in Russian].
- 15 Travin, D. Mozhет li byt patriotizm natsionalnoi ideei? [Can patriotism be a national idea]. *ok-nform.ru*. Retrieved from <https://ok-nform.ru/politics/domestic/55533-mozhet-li-patriotizm-byt-natsionalnoj-ideej.html> [in Russian].
- 16 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan N.A. Nazarbayeva narodu Kazakhstana «Kazakhstanskii put–2050: Edinaia tsel, edinye interesy, edinoe budushchee» (2014) [Message of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayeva to the people of Kazakhstan «Kazakhstan's way–2050: Common goal, common interests, common future». *akorda.kz*. Retrieved from http://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-17-yanvary-2014-g [in Russian].
- 17 Metodolohiia nauchnogo poznaniia. Klassifikatsiia nauchnykh metodov [Methodology of scientific knowledge. Classification of scientific methods]. *lektsii.org*. Retrieved from <https://lektsii.org/3-52349.html> [in Russian].
- 18 Metody fundamentalnykh i prikladnykh issledovaniia [Methods of fundamental and applied research]. *studopedia.ru*. Retrieved from https://studopedia.ru/9_175413_metodi-fundamentalnih-i-prikladnih-issledovaniy.html [in Russian].

K.M. Berkimbayev¹, D.Yu. Mutanova¹, A.A. Beisembayeva², A.B. Tasova¹

¹*Kh.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan;*

²*Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan
(E-mail: kamalbey@mail.ru)*

Intonation and speech technology of the future English language teachers

Mastery of speech culture is the main condition for professional success, psychological comfort, moreover it contributes to the integration of the individual into the world community and culture. In this regard, when preparing a specialist in the field of professional and pedagogical language activities, it becomes necessary not only to know the oral and written norms of the literary language (both native and foreign), but also the ability to use expressive means characteristic of a language in the context of intercultural communication. The formation of the sound culture and expressive qualities of speech of the specialist in the field of foreign language is of particular importance, as the teacher's speech is a role model. In this article the complex of didactic means used in the process of speech's rhythmic-intonational expressiveness training of future foreign language specialists is considered.

Keywords: psychological features of oral speech, range of voice, pedagogical activity, teacher's ability, language of future English teachers, creative thinking, speech, communicative and speech culture.

Today in Kazakhstan, as in the world community as a whole, there is an awareness that in the 21st century the position of the individual, his pedagogical skill, material and moral well-being largely depend on the development of the quality of education.

The head of the state of the Republic of Kazakhstan in the project «Intellectual Nation-2020» noted that «the main goal is Kazakhstan's education of a new formation, the transformation of Kazakhstan into a country with competitive human capital». In this context, the role and importance of the modern education system, human capital, management and training of qualified personnel is growing. Education is the foundation of human resources. We learn in order to apply our knowledge in practice. The President also noted that «the project should take into account three potential points. The first point concerns the innovative development of the education system. It is necessary to ensure that our young people are able not only to receive, but also to create new knowledge. The most valuable knowledge today is creative thinking, the ability to re-engineer knowledge, generate new solutions, technologies and innovations. New methods, new forms of teaching, new specialists are needed for this» [1].

In this regard, vocational education in the Republic of Kazakhstan should, on the basis of the National Program for Personnel Training, reach a level at which it will be able to provide advanced training for competitive personnel taking into account the development of science, technology, technology and economics at home and abroad. A new generation of cadres should have the ability to set and solve tasks for the future, a high culture of thinking and the ability to independently orient themselves in various information. This applies equally to pedagogical cadres.

Socio-economic transformations in our country set the task of forming a progressively thinking youth who can critically approach existing technological processes, forms of organization labor. As never before, society is acutely aware of the need for active creative persons familiar with the methods of solving non-standard tasks in real life situations. The social significance of this problem is that the formation of creative principles in a person in the early stages of his development determines the successful implementation of the motives that are stimulating the activation of the creativity of the younger generation.

After all, today we need specialists of a new type, in addition to high professional skills, such properties as the ability to manage and entrepreneurial activities, to diagnose business relations and establishing business contacts, competence, huge intellect and a high level of culture, as well as propensity to individual creativity, ability to live and work in the new information world [2].

The undoubted impetus to this movement is Bologna process. Kazakhstan's entry into the world's information community can develop dynamic, effective approaches to solving the problems of optimizing the open learning. This, in turn, activates the communicative-cognitive activity of specialists during the period of university, promotes the development of personal creativity, self-actualization of a specialist.

Teachers of pedagogical disciplines of pedagogical universities are trying to solve the problem of forming pedagogical skills and improving the culture of speech of future specialists, but their efforts are compli-

cated by insufficient knowledge of the theoretical, theoretical and pedagogical foundations of this problem, and so it has not yet found its principal solution. The potentialities of the teaching and upbringing process in the university as a whole and the disciplines of the pedagogical cycle in particular, in optimizing the process of the formation of pedagogical mastery in students - future teachers are insufficiently substantiated. The study of the problem in real practice revealed the following: in pedagogical universities, the actualization of the idea of the role, place and significance of pedagogical skill (in an organic relationship with the culture of speech and pedagogical communication) is not sufficiently accented; the content and process of formation of pedagogical skills and culture of speech of the future teacher are not always organically interconnected; lectures do not emphasize their decisive place and importance in the activities of the future teacher of English language; insufficient attention is paid to the communicative abilities of future educators, the development of their speech, the skills of pedagogical communication (to its styles), teachers have little knowledge of the necessary optimal pedagogical technology and methodology; teachers of pedagogical disciplines need, first of all, psychological-pedagogical and theoretical-practical help in the formation of pedagogical abilities in the future teachers-mastery, speech culture and oratorical skills, the foundations of pedagogical communication, tact, ethics, pedagogical partnership of the future teacher-educator and students.

The problem of the formation of the communicative-speech culture of the personality was studied in the studies of B.G. Ananyeva, L.P. Buieva, V.V. Vasilyeva, M.A. Vikulina, M.S. Kagan, V.V. Ryzhov, A.N. Shamov and others.

Instruction in foreign languages, in the English language, is recognized as a priority in the direction of the Kazakhstan Conversion, which causes the inferiority of the start-up phase injected language with the use of the newest technology on language vocabulary. On this stage the main goal of learning injected language is not only language communication, with four kinds of speech activity (speaking, reading, reading and writing), but also in the developing students of the skills of the universal communion, ability of practical use of the language material, the expansion of the recognized competitions (in the sense of cultural and cultural revelations, the knowledge of moral ethics, etc.) [3].

Perception and understanding of *speech* is one of the most complex and still little developed problems of psychology and pedagogy. The need for its study in relation to the tasks of pedagogical communication is extremely great. B.D. Parygin notes: «An essential condition for the reliability of the system of upbringing is the consideration to workers of the ideological front of the mechanisms to which the process of perception, processing and assimilation by the individual of information is subject ...» [4]. It is the participation in one and the same kind of activity that serves as an internal factor uniting all those listening to the lecture of people into a single group - the audience.

Management of listening, in turn, can be carried out only through the correct organization of the process of perception, comprehension and memorization. So, is it possible to talk about the proper organization of the listening process, if the English teacher delivers material on 10-15 points of the plan? Previous training course proved that it is impossible, since such a number of issues in question exceeds the permissible limit of «semantic pieces» that a student can remember during the lecture. There is no such characteristic of the audience where all people are busy and interested in the same kind of speech activity, and consideration of the laws of this activity can undoubtedly help the teacher in his work.

Speech is defined as «the process of expressing a person's thoughts, his feelings and desires through the language with the aim of influencing the interlocutor or the reader in the process of communication in various activities and social relations» [5]. Oral speech differs from writing, first of all, uniqueness, or rather irreversibility in time. This is due to the fact that oral speech as a sequence of sounds is realized in time, whereas written expression expresses a sequence of alphabetic, visual symbols and is realized in space.

The second psychological feature of oral speech is expressiveness, caused by the sound nature of speech. The phonetic characteristic of oral speech, in addition to the very utterance of sounds, includes, as we know, intonation, stress and pause. Each of these phenomena can manifest itself in speech in very large variations and ranges. In oral speech, you can convey an infinite number of shades of thought.

The next characteristic of oral speech is the participation in this process of non-linguistic means of disclosing thought. These tools include facial expressions and pantomimic movements, including gestures. One of the interesting and important features of mimicry are the movements and expression of the look.

It is known that a good voice, a clear diction (pronouncing individual sounds), following orthoepic norms (literary pronunciation), and expressive intonation in no small measure affect the success of the lecture speech. And this is not limited to the actual aesthetic moments, but is directly related to the effectiveness of pedagogical activity. E.A. Nozhin claims: «The sound form of speech, and through it the meaning of

words and sentences is automatically perceived by us. However, such a process is established only in the case of an impeccable pronunciation of the speaker» [6].

The intonation for pedagogical speech of future English language teachers is of great importance. Our study has shown, unfortunately, not all use its enormous expressive possibilities. Each teacher of English should understand that modern teaching is primarily a natural colloquial speech, which, correspondingly, has a colloquial melodic design. But, unlike usual conversation, the intonation of the teacher of the English language should be brighter, the melodic movements are steeper, more contrasting, more expressive. That's why they face the challenge of working hard on intonation, developing a range of voice.

The range of the voice is a collection of sounds of different heights available to the human voice. A good teacher perfectly knows the entire range of his voice, creating high quality of sound on every part of it — in all registers — medium, thoracic, head.

The speed of speech, in general, the duration of sounding words, syllables, as well as the duration of pauses in conjunction with the rhythmic organization, the dimensionality of speech is its tempo rhythm. The speed of speech depends on the individual qualities of the teacher of English, the content of speech and the situation of communication. The speed of speech, especially the lecture, slows down considerably if students are recording. One should speak somewhat more slowly when speech is pronounced in a very large hall: a reflected echo can be superimposed on subsequent words. The optimal rate, for example, of Russian speech is about 120 words per minute, which roughly coincides with the magnitude of the average rate of speech of the Germans. For English, the pace of speech ranges from 120 to 150 words per minute. Perception of speech occurs, as is known, along the semantic lumps and represents the process of enlargement precisely on this basis. That is why it is easier to reproduce the content of an utterance than a complete sequence of words, its constituents [7].

The feeling of incompleteness deprives listeners of the opportunity to create blocks in the process of perception - steps that make it easy to follow the teacher's thoughts. In a living colloquial speech, all these components are present, regardless of the attention and desire of the speaker. The correct accentuation necessary for good perception of speech is the selection of the main words of thought and the passing (less significant) utterance of the secondary ones. You can raise and lower the sound of the voice, speak louder and quieter, slower and faster, highlight important pauses.

For pedagogical activity a completely new situation is emerging. Changes that occur in society, in information processes, can not but affect pedagogical activity. Students are more active than before, reject a formal, boring, chewing lecture. The skill of public speaking not only does not lose its role, on the contrary, the need for it grows.

Mastery of a future English language teacher is a concept that is capacious and multivalued in content. It includes erudition, fluency in scientific and educational material, ability to hold fast, speak confidently, intelligibly, at a high level of speech culture. Author's thoughts of the teacher appear before listeners not in the silent line of the text, they are affected by a living human voice with inexhaustible possibilities of expressive means. A feature of oral speech is the perception of the content of speech through two channels: the sound - through a sounding word, intonation and visual - through facial expressions, gestures, movements of the teacher.

According to A.F. Koni mimicry, posture, movements of the body of the speaker strengthen the semantic capacitance, expressiveness, emotional content of speech. The visual channel shows the teacher's working condition, his desire (or reluctance) to communicate with students, respect (or disrespect) for them. Therefore, it is very important for the future English language teacher to develop in himself/herself the ability to control the appearance in communication, to interpret the students' reaction to the peculiarities of their facial expressions, body movements, gestures and intonation of speech [8].

Thus, the language of future English language teachers should be literate, clear, but not primitive, fascinating, but not entertaining, easy, but not lightweight, affecting, but not intrusive. The instructor-lecturer is obliged to master oratorical skill — a live oral speech — to present the material politically correctly, informatively, competently, interestingly, gracefully and convincingly. To know and to foresee the didactic principles, to set before ourselves, above all, such four tasks: 1) influence on students; 2) the credibility of the lecture; 3) mastering the material by students; 4) remembering the lecture material by the listeners. In order to master the pedagogical skill, the skill of speech, one should prepare for each performance: you need to know the subject you are talking about, exactly the details, finding out its very positive and negative properties; you need to know your native language and be able to use its flexibility, wealth and original turnover.

The teacher of the university should be a teacher of high style and high level, i.e. one that teaches us to acquire knowledge and which, does this by means of an enticing sample of our own example.

The image of such a teacher resembles the image of the researcher. First of all, he is characterized by constant work on himself, constant improvement of his abilities, constant enrichment of his achievements. This is due to him not at all from formal needs, not from a desire to advance in the service, but from his own inner needs and the deeply understood needs of the social environment. Such teacher differs independence of thinking and acting. And if he follows others, it is not for his own convenience, but only when the arguments of others recognize his own. To what he knows, he is indebted not only to others, but to a large extent his own inquisitiveness, as well as his passionate desire to solve seemingly solved or otherwise unnoticed problems. Without departing from the wrong opinions, he seeks to influence others, inciting them to critical thinking and independent action.

References

- 1 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs.
- 2 Жуковский И.В. Развитие международных образовательных проектов / И.В. Жуковский // Иновации в образовании. — 2005. — № 2. — С. 13–16.
- 3 Алексеева М.М. Формирование коммуникативной компетенции будущих экологов на основе использования телекоммуникационных технологий (в процессе обучения английскому языку): дис. ... д-ра PhD / М.М. Алексеева. — Туркестан, 2014. — 211 с.
- 4 Парыгин В.Д. Социальная философия как наука / В.Д. Парыгин. — Л.: Лениздат, 1967. — С. 247.
- 5 Ртемев В.А. Курс лекций по филологии / В.А. Ртемев. — Харьков: Изд-во ХГУ, 1958. — С. 236.
- 6 Ножин Е.А. Мастерство устного выступления / Е.А. Ножин. — М.: Политиздат, 1978. — С. 175.
- 7 Умирзакова И.Т. Научно-технические основы формирования педагогического мастерства и культуры речи будущего педагога в процессе профессиональной подготовки: дис. ... д-ра PhD / И.Т. Умирзакова. — Ташкент, 2013. — С. 114.
- 8 Кони А.Ф. Советы лекторам / А.Ф. Кони. — М.: Госполитиздат, 1958. — С. 124.

К.М. Беркимбаев, Д.Ю. Мутанова, А.А. Бейсембаева, А.Б. Тасова

Болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің сөйлеу техникасы және интонациясы

Сөйлеу мәдениетін меңгеру кәсіби жетістіктің, психологиялық жайлылықтың негізгі шарты болып табылады, сонымен қатар ол тұлғаның әлемдік қауымдастық пен мәдениетке кірігуіне ықпал етеді. Осыған байланысты кәсіби-педагогикалық тілдік қызмет саласындағы маманды даярлау кезінде әдеби тілдің ауызша және жазбаша нормаларын меңгеру ғана емес, сонымен бірге мәдениетаралық қарым-қатынас жағдайында қандай да бір тілге тән мәнерлі құралдарды пайдалана білу де қажетті талап болып табылады. Шет тілі саласындағы маманның сөйлеу тілінің дыбыстық мәдениетін, сөйлеу сапасын қалыптастыру ерекше маңызға ие, себебі оқытушының сөзі еліктейтін үлгі болып саналады. Мақалада болашақ шет тілі мамандарын ырғақты-интонациялық сөйлеу мәнері бойынша оқыту барысында қолданылатын дидактикалық құралдар кешені жан-жақты қарастырылды.

Кілт сөздер: ауызекі сөйлеу тілінің психологиялық ерекшеліктері, дауыс диапазоны, педагогикалық қызмет, мұғалім шеберлігі, болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің тілі, шығармашылық ойлау, педагогикалық іс-әрекет, сөйлеу, коммуникативті-сөйлеу мәдениеті.

К.М. Беркимбаев, Д.Ю. Мутанова, А.А. Бейсембаева, А.Б. Тасова

Интонация и техника речи будущих учителей английского языка

Овладение речевой культурой является основным условием профессионального успеха, психологического комфорта и способствует интегрированию личности в мировое сообщество и культуру. В связи с этим при подготовке специалиста в области профессионально-педагогической языковой деятельности необходимым требованием становится не только овладение устными и письменными нормами литературного языка (как родного, так и иностранного), но и умение использовать выразительные средства, характерные для того или иного языка, в условиях межкультурного общения. Формирование звуковой культуры речи, выразительных качеств речи специалиста в преподавании в процессе обучения иностранного языка приобретает особую важность, так как речь преподавателя служит образцом для подражания. В данной статье рассмотрен комплекс дидактических средств, используемых в про-

цессе обучения ритмико-интонационной выразительности речи будущих специалистов по иностранному языку.

Ключевые слова: психологические особенности устной речи, диапазон голоса, педагогическая деятельность, мастерство учителя, язык будущих учителей английского языка, творческое мышление, педагогическое действие, речь, коммуникативно-речевая культура.

References

- 1 akorda.kz. Retrieved from http://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs.
- 2 Zhukovsky, I.V. (2005). Razvitie mezhdunarodnykh obrazovatelnykh proektov [Development of the international educational projects]. *Innovatsii v obrazovanii – Innovation in education*, 2, 13–16 [in Russian].
- 3 Alexeeva, M.M. (2014). Formirovanie kommunikativnoi kompetentsii budushchikh ekologov na osnove ispolzovaniia telekommunikatsionnykh tekhnologii (v protsesse obucheniia anghliiskomu yazyku) [Formation of communicative competence of future ecologists on the basis of the use of telecommunication technologies]. *Doctor's thesis*. Turkestan [in Russian].
- 4 Parygin, B.D. (1967). *Sotsialnaia psikhologhiia kak nauka [Social philosophy as science]*. Leningrad: Lenizdat [in Russian].
- 5 Rtemev, V.A. (1958). *Kurs leksii po psikhologii [Lectures on philosophy]*. Kharkov: Izdatelstvo Kharkovskoho gosudarstvennogo universiteta [in Russian].
- 6 Nozhin, E.A. (1978). *Masterstvo ustnogo vystupleniia [Skill of an oral performance]*. Moscow: Politizdat [in Russian].
- 7 Umirzakova, I.T. (2013). Nauchno-tehnicheskie osnovy formirovaniia pedagogicheskogo masterstva i kultury rechi budushcheho pedagoga v protsesse professionalnoi podgotovki [Scientific and technical bases of pedagogical skill formation and speech standard of the future teacher in the course of professional training]. *Doctor's thesis*. Tashkent [in Russian].
- 8 Koni, A.F. (1958) *Sovety lektoram [Advice to lecturers]*. Moscow: Gospolitizdat [in Russian].

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

INFORMATION ABOUT AUTHORS

- Abdrasheva, B.Zh.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor, Ye.A.Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Abilgazyeva, Zh.K.** — PhD student on specialty 6D010200 — «Pedagogy and methodology of primary education», I. Zhansugurov Zhetysu State University, Taldykorgan, Kazakhstan.
- Abylaikhan, S.M.** — Doctoral student 1 course in the specialty 6D010300 — «Pedagogy and Psychology», Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Adilgazinov, G.Z.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor, Independent Agency for Quality Assurance in Education, Astana, Kazakhstan.
- Akhmetzhanova, G.A.** — Doctoral student, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Astana, Kazakhstan.
- Ataev, B.** — PhD student, Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kazakhstan.
- Baimukanova, M.T.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor, Ye.A.Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Barabanova, E.I.** — Candidate of psychological sciences, Associate professor, S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan.
- Bainiyeva, K.T.** — Candidate of philology, H. Dosmukhamedov Atyrau State University, Kazakhstan.
- Beisembayeva, A.A.** — Candidate of pedagogical sciences, Professor of Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan.
- Berkimbayev, K.M.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor, «Pedagogical sciences» department, «Humanitarian sciences» faculty, Kh.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan.
- Danek, Ya.** — Professor of philosophy, PhD, University of St. Cyril and Methodius, Trnava, Slovakia.
- Eskazinova, Zh.A.** — PhD student, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Karelkhan, N.** — PhD student of computer sciences, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.
- Karmanova, Zh.A.** — Doctor of pedagogical sciences, Associate professor of Department of pre-school and psychological-pedagogical preparation, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Kazimova, D.A.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor, professor of Department applied mathematics and informatics, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Kostina, E.A.** — PhD, Associate professor, Novosibirsk State Pedagogical University, Russia.
- Kunanbayeva, B.U.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor, H. Dosmukhamedov Atyrau State University, Kazakhstan.
- Mubarakov, A.M.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.
- Muratbekova, A.A.** — Candidate of chemical sciences, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Musaibekov, R.K.** — Associate professor, Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kazakhstan.

- Musatai, N.A.** — Undergraduate, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Mutanova, D.Yu.** — PhD student, «Pedagogical sciences» department, «Humanitarian sciences» faculty, Kh.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan.
- Polupan, K.L.** — Head of the educational process support service, Immanuel Kant Baltic Federal University, Kaliningrad, Russia.
- Romanenko, S.V.** — Candidate of pedagogical sciences, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Astana, Kazakhstan.
- Sarbasova, K.A.** — PhD, Professor, Academician of the Academy of pedagogical sciences of Kazakhstan, S.Seifullin Kazakh Agro Technical University, Astana, Kazakhstan.
- Sarzhanova, G.B.** — PhD in pedagogics and psychology, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Serik, M.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.
- Shaikhyzada, Zh.G.** — PhD, Teacher of foreign languages chair, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Shaimerdenova, A.G.** — Lecturer, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Shambilova, G.K.** — Doctor of chemistry, Professor, H. Dosmukhamedov Atyrau State University, Kazakhstan.
- Shelestova, T.Y.** — PhD, Head of the Theory and Practice of Translation Department, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Stanciu, N.** — PhD, Professor, Department of Romanian language, University of Belgrade, Serbia.
- Syrymbetova, L.S.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate professor, Director of the Centre of trilingual education, Y.Altynsarin National Academy of Education, Astana, Kazakhstan.
- Tasova, A.B.** — PhD student, «Pedagogical sciences» department, «Humanitarian sciences» faculty, Kh.A. Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan.
- Tazhigulova, G.O.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Zatineyko, A.M.** — Candidate of pedagogical sciences, Professor, Department of Transport and Vocational Training, Ye.A.Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Zhakupov, A.T.** — Director, «Qazproftec» LLP, Astana, Kazakhstan.
- Zhetpisbayeva, B.A.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor, Dean of the Faculty of Foreign Languages, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Zhilbayev, Zh.O.** — Candidate of pedagogical sciences, Acting associate professor, Y.Altynsarin National Academy of Education, Astana, Kazakhstan.

**2018 жылғы «Қарағанды университетінің хабаршысында»
жарияланған мақалалардың көрсеткіші.
«Педагогика» сериясы**

№ б.

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚИТУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН ТЕОРИЯСЫ

<i>Абильгазиева Ж.К.</i> Бастауыш мектепте шетел тілін оқытуда ана тілінің маңызы	4	52
<i>Абильдина С., Айтжанова Р., Копбалина К.</i> Мұғалімнің төменгі сынып оқушыларының ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыруға дайындығы	1	17
<i>Адильгазинов Г.З., Барабанова Е.И., Жакупов А.</i> Астана қ. 9-сынып оқушыларының кәсіптік бағдарлану диагностика нәтижелері туралы	4	15
<i>Бейсенбаева А.М., Мусина В.Т.</i> Бастауыш сыныптарда оқушылардың зерттеу жұмыстарын ұйымдастыру	1	37
<i>Данек Я., Карманова Ж.А., Абылайхан С.М.</i> Мектепке дейінгі балалардың адамгершілік мәдениет белгілерін қалыптастыруда қолданылатын әдістер мен құралдар	4	24
<i>Допира Р.И., Попова Н.В.</i> Информатика сабағында жобалау қызметін ұйымдастыру	2	89
<i>Есенбаева Г.А., Есбаева Д.Н., Қутимов К.С., Нурғали Д.А.-Х., Макажанова Т.Х.</i> Кинематика мен динамиканың механикалық тапсырмаларын шешу тәсілдерінің бірі туралы	2	95
<i>Жетпісбаева Б.А., Костина Е.А., Жанкина Б.Ж.</i> Жоғарғы оқу орындарының тіл мамандығы студенттерін шет тілге оқытуда подкасты пайдалану	2	19
<i>Жетпісбаева Б.А., Смагулова Г.Ж.</i> Шет тілдерді оқытудағы түпнұскалық аудио- және бейнематериалдарын пайдалану мәселелері туралы	2	10
<i>Жетпісбаева Б.А., Шелестова Т.Ю.</i> Ағылшын тілін ерте жастан оқытуды әдістемелік сүйемелдеу: Қазақстандағы оқу тәжірибесі	4	8
<i>Жетпісбаева Б.А., Жанкина Б.Ж.</i> Hot Potatoes бағдарламасының жоғары оқу орындарының тіл мамандығы студенттерінің өздік жұмысында қолданылуы	1	24
<i>Жетпісбаева Б.А., Күтибаева А.К., Асылбек Т.Д.</i> Білім беру мекемелеріндегі пән-тілді кіріктіре оқытудың мәселелері	1	11
<i>Жұбанова Б.Х.</i> Гендерлі-сезіну білім беру туралы: гендердің кейбір модельдері	1	64
<i>Копжасарова У.И., Сарваниди Е.А., Махатова А.К.</i> Студенттердің шетел тіліндегі сөйлеу білігін дамытудағы қарым-қатынас жағдаяттарының рөлі	1	31
<i>Копжасарова У.И., Станчу Н., Мустафина А.С.</i> «Халықаралық құқық» мамандығы студенттерінің шетелдік кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін дамыту	2	34
<i>Копжасарова У.И., Станчу Н., Оспанова В.А.</i> Шетел тілі сабақтарында мақалаларды қолдану	1	50
<i>Қуанбаева Б.У., Шамбилова Г.К., Муратбекова А.А., Байниева К.Т.</i> Жоғары оқу орнында физика курсы бойынша деңгейлік тапсырмалар жүйесін құрудың ерекшеліктері	4	38
<i>Қусанова Б.Х., Утельбаева Г.У., Жуминова А.Б.</i> Ғылыми-педагогикалық бейінді магистранттардың шетел тілді кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру	3	53
<i>Қисабекова П.Ә., Жакупова А.Ж., Серік М., Богданова А.А.</i> Жобалау технологиясы — білім беру үдерісіндегі негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру құралы	2	43
<i>Құлтанова Ж.М., Бородин Т.Л.</i> Оқу үрдісінде болашақ шетел тілі оқытушысының тұлғалық және лингвистикалық қабілеттерінің дамуы	1	69
<i>Құрман Н.Ж., Айтбаева Б.М.</i> Қазақ тілін «тілтаным – елтаным» аспектісінде оқыту технологиясы	1	58
<i>Мақамбаев М.Б., Кервенов Қ.Е.</i> Геометрияны оқытуды жетілдіруде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың білім беру құралдары	2	48
<i>Мейрамова С.Ә.</i> Жоғарғы оқу орындары студенттерінің коммуникативті-грамматикалық құзыреттілігін қалыптастыру ерекшеліктері	3	15
<i>Мубараков А.М., Атаев Б.К., Мусайбеков Р.К.</i> Геометриялық есептерді шешуде оң сыңар ми қызметінің ерекшеліктерін қолдану	4	31
<i>Мусина Р.Т., Кейкин Е.К.</i> Жалпы білім беретін мектептердегі экологиялық білім берудің мақсаты мен мазмұны	1	76
<i>Мүскінов Қ.С., Бөдеев М.Т., Назарова Ю.М., Саликов Н.К.</i> Студенттерді патриотизмге тәрбиелеудегі қазақ күресінің рөлі	1	44
<i>Оразбаева А.А.</i> Оқу үдерісінде роботтық техникалық жүйелерді қолдану ерекшеліктері	3	59

<i>Сағымбаев Ә., Есенғұлов Ж., Бодықов С.</i> Болашақ мамандарды дайындаудағы өзіндік білім алудың тұжырымдамасы және оның рөлі	2	69
<i>Самуратова Т.К.</i> Заманауи технологияларды көркем мәдениет негізінде қолданудың тиімділігі	2	63
<i>Саржанова Г.Б., Романенко С.В., Затынйко А.М.</i> Мектепке дейінгі мекемелерде балаларды оқыту мен тәрбиелеуде пайдаланылатын заманауи педагогикалық технологиялар	4	46
<i>Сергеева М.А., Яхина С.Б., Ахметжанов Ә.И.</i> Шетел тілінде коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастырудағы түпнұсқалық аудио- және бейнематериалдардың рөлі туралы	3	71
<i>Стамғалиева Н.К.</i> Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар негізінде шет тілді оқыту....	2	83
<i>Төлеуханова Р.Ж., Шульгина-Таращук А.С., Ардашева М.В., Полупан К.Л.</i> Геометриялық денелердің көлемін есептеуде біліктіліктерді қалыптастыру	3	47
<i>Тусупбекова Э., Тусупбеков Е., Ишанов П.</i> Болашақ мамандардың кәсіптік мәдениетін қалыптастыруда тұлғалық-бағдарланған қатынастың орны.....	2	56
<i>Тусупова А.К., Шелестова Т.Ю., Федосеева И.А.</i> Мектепке дейінгі жастағы балаларды оқытудың ойын нысаны мектепке дайындықтың негізгі әдістерінің бірі ретінде.....	2	27
<i>Уайханова М.Ә., Ушакова Н.М.</i> Ағылшын тілі сабағында сегізінші сынып оқушыларының құндылықтарын қалыптастыру	3	35
<i>Улжабаева А.Г., Ералинова Т.Е., Тажиев М.</i> Пән және тілді кіріктіре оқыту тәсілін тілдік емес мамандықтарда қолдану	3	66
<i>Фазылова Л.С., Казимова Д.А., Жумагулова С.К., Дурмагамбетова А.Г.</i> Adobe Premiere Pro CC бағдарламалық қамсыздандыруды оқу үрдісінде қолдану	3	42
<i>Шайхызада Ж.Г., Ергалиева М.Н., Маясарова М.А.</i> Болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру мәселелері	3	29
<i>Шаштыгарин М.М.</i> Оқушылардың техникалық шығармашылығын дамытудың әдіснамалық қағидалары	2	75
<i>Шегирова Д.К., Жұмағұл Д.Ә., Михайлова Н.Б.</i> Математика сабағында белсенді оқыту әдістерін жүзеге асыру	3	23
<i>Шкутина Л.А., Данек Я., Санхаева А.Н., Маженова Р.Б.</i> Білім беру жүйесіндегі корпоративті басқарудың мәні.....	3	8

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯЛАР МЕН ДӘСТҮРЛЕР

<i>Абдураева Г.Е., Торобеков Б.Т.</i> Жоғары білім беру қызметі нарығындағы сұраныстар мен ұсыныстардың тепе-теңдігіне әсер ететін негізгі факторлар туралы.....	3	105
<i>Абильдина С.К., Жакипбекова С.С., Айтжанова Р.М., Бейсембаева А.А., Айдарбекова К.А.</i> Инклюзивті білім берудің ұғымдық аппаратының салыстырмалы талдауы.....	3	78
<i>Ақбаева Г.Н., Садыкова А.Е., Аккерман Е.О.</i> Қазақстан Республикасының жаңартылған мазмұны шеңберінде халықаралық зерттеулерді пайдалану	2	123
<i>Бейсембаева А.А.</i> Гуманистік педагогика студенттің жеке тұлғалық рухани-адамгершілік қасиеттерін іске асырудағы бағыт-бағдар ретінде.....	2	105
<i>Беркимбаев К.М., Мутанова Д.Ю., Бейсембаева А.А., Тасова А.Б.</i> Болашақ ағылшын тілі мұғалімдерінің сөйлеу дағдысы мен техникасы	4	102
<i>Володина Е., Муликова С.А.</i> Қазіргі заманғы жоғары білім және оны жақсартудың бағыттары	3	95
<i>Ворожбитова А.А., Исина Г.И.</i> Үздіксіз лингвисторикалық білім беру білім алушылардың сөйлеу және ойлау мәдениеті мен мамандардың қайта дайындығын қалыптастырудағы инновациялық концептуалды платформа ретінде	1	91
<i>Жакиянова Ж.Г., Мусатаева М.Е.</i> Жоо қазіргі жағдайда кәсіптік оқыту мамандарын даярлау технологиясы ретінде дуалды оқытуды жүзеге асыру	3	117
<i>Жакиянова Ж.Г., Мусаханова К.Т.</i> Оқытушылардың эмоционалдық күйзелу синдромы және оның алдын алу	2	147
<i>Жекибаева Б.А., Каирбекова Б.Д., Зобнина И.Е.</i> Қазақстан Республикасының білімінің жүйесінде қазақ, орыс, ағылшын тілдердің мәртебесі туралы.....	2	110
<i>Жетписбаева Б.А.</i> «CLIL-педагог» ұғымының мәні туралы	4	57
<i>Жетписбаева Б.А., Жилбаев Ж.О., Есказинова Ж.А.</i> Оралман-балаларды оқытудың кейбір мәселелері туралы: сұрақ тарихы.....	1	98
<i>Жетписбаева Б.А., Смағұлова Г.Т., Стоянова А.П.</i> Үздіксіз көптілді кәсіби білім беру үдерісінің сапалы сипаттамасы	1	81

<i>Жетписбаева Б.А., Шайхызада Ж.Г., Костина Е.А.</i> Қазақстан Республикасындағы көптілді білім беру жағдайындағы студенттерді кәсіби дайындау негізгі компонент ретінде шеттілді кәсіби-сөйлеу құзыреттілікті қалыптастыру	4	70
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Станчу Н., Есказинова Ж.А.</i> Қазақстан Республикасында оралман-балаларды оқыту мәселесі	4	83
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Шаймерденова А.Г.</i> «Мәңгілік Ел» құндылықтары негізінде мектеп оқушыларын отансүйгіштікке тәрбиелеудің әдіснамасы: зерттеудің әдіснамалық базасын құру	4	95
<i>Ильсоева Б.И., Заркенова Л.С., Алшынбекова Г.К.</i> Заманауи оқыту әдістемесіндегі ақпараттық технологиялар және олардың маңызы	1	166
<i>Искакова Р.К., Ажигенова С.К., Зенгин Ж.</i> Қазақстан білім беру жүйесіндегі мектеп оқушыларын жаңаша бағалау мәселесі	2	155
<i>Кадина Ж.З., Сатеева Б.С., Әлібаева Н.Ә., Зенгин Ж.</i> Қазақстанда көптілділік білімді енгізу: тәжірибе және мәселелер	1	178
<i>Казимова Д.А., Абдрашева Б.Ж., Баймуханова М.Т., Полупан К.Л., Мұсатай Н.А.</i> Білім беруді цифрландыру жағдайында мамандарды даярлаудағы инновациялық тәсілдер	4	89
<i>Казимова Д.А., Хасенова А.А.</i> Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында информатиканы оқыту саласында бәсекеге қабілетті мамандарды қалыптастыру	1	146
<i>Кульгильдинова Т., Жұмабекова Г.</i> Шетел тілін оқытудың әдістемелік тұжырымдамасы туралы	1	157
<i>Кулиарипова З.К., Жилбаев Ж.О., Қайырбекова Б.Д.</i> Заманауи қоғамдастықтың макросоциеталдық құрылымының мәселесі, олардың байланысы және өзараалмасуы	1	140
<i>Қалыбекова А.А., Айтжанова А.Б., Мусаханова Г.М.</i> Мұса Шорманов — Қазақ даласының зерттеушісі	3	111
<i>Мукашева М.У., Жұмағұлова З.Ә.</i> Жалпы білім беретін мектептерде программалауды оқыту туралы	3	130
<i>Нургалиева С.А., Тулекова Г.М., Ксембаева С.К., Ганиева Э.С., Хаймұдина А.Ю.</i> «Көпмәдениетті лингвистикалық тұлға» термині туралы	3	124
<i>Оспанова Я.Н., Волкова Л.В.</i> Жоо-ның қоғамдық бірліктерінің әрекетінде студент жастардың әлеуметтік белсенділігін қалыптастыру динамикасы	1	128
<i>Өмірбаев С.</i> Қазақстандағы жоғары білім беруді кредиттік-жан басына шаққандағы қаржыландыру: қажеттілігі және іске асыру тетігі	1	111
<i>Сарбасова Қ.А., Тәжіғұлова Г.О., Ахметжанова Г.А.</i> Болашақ мамандардың ақпараттық-әдістемелік құзыреттілігін қалыптастырудың маңызы	4	78
<i>Серикбаева А.Б., Копбалина С.С., Қосыбаева Ү.А.</i> Күнделікті баға — инновациялық бағалау жүйесі	2	132
<i>Серік М., Карелхан Н.</i> Параллель есептеулер кластері бойынша цифрлық білім ресурстарының оқу процесінде қолданылуы	4	64
<i>Тлеужанова Г.К., Абдикерова Д.Е., Кишеновская У.Л.</i> Тілдік емес жоо-дағы магистратурада шетел тілі бойынша оқытудың модель әзірлеу бағдарламасы	1	134
<i>Тлеужанова Г.К., Кружкова Е.В., Джолданова Д.К., Альберти И.В., Безденежных Л.В.</i> Студенттердің шеттілдік коммуникативті құзыреттілігінің электрондық жазбаша ортадағы қарым-қатынас жағдайында қалыптасуы	2	117
<i>Тлеужанова Г.К., Станчу Н., Тулеубаева Ш.К.</i> Қазақстан Республикасында тілдерді дамыту мен қолданудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыруын талдау (Қарағанды аймағы мысалында)	1	118
<i>Тойбекова Б.А., Торыбаева Ж.З., Нуридинова Г.А.</i> Сабактан тыс жұмыстар арқылы оқушылардың коммуникативтік іс-әрекетін ұйымдастыру тәжірибесі	1	104
<i>Увалиева С.К., Камалова Г.Б., Дамекова С.К., Корнилов В.С.</i> Қазақстандағы жалпы білім беру жүйесінде бейіндік оқыту	1	150
<i>Хаджаева Ж.Б., Стамбекова А.С., Дринк Б.</i> Білім берудің жаңартылған мазмұны контекстінде тілдерді оқыту әдістері мен тәсілдері	2	142
<i>Шкутина Л.А., Абильдина С.К., Данек Я., Рымханова А.Р.</i> Кадрлық қамтамасыз ету аспектісіндегі Жапониядағы инклюзивті білім беру	3	87
<i>Шульгина-Таращук А.С., Тұрдыбекова К.М.</i> Білім берудегі жаңа технологиялық ұтқыр оқытуды ұйымдастыру	1	173

**Указатель статей, опубликованных
в «Вестнике Карагандинского университета» в 2018 году.
Серия «Педагогика»**

	№	с.
ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ		
<i>Абильгазиева Ж.К.</i> Значение родного языка в обучении иностранному языку в начальной школе.....	4	52
<i>Абильдина С., Айтжанова Р., Копбалина К.</i> Готовность учителей к организации исследовательской деятельности младших школьников	1	17
<i>Адилгазинов Г.З., Барабанова Е.И., Жакупов А.</i> Об итогах диагностики профессиональной направленности учащихся 9-х классов школ г. Астаны	4	15
<i>Бейсенбаева А.М., Мусина В.Т.</i> Организация исследовательской деятельности учащихся в начальных классах	1	37
<i>Данек Я., Карманова Ж.А., Абылайхан С.М.</i> Применение методов и средств в формировании нравственной культуры детей дошкольного возраста	4	24
<i>Допира Р.И., Попова Н.В.</i> Организация проектной деятельности на уроках информатики	2	89
<i>Есенбаева Г.А., Есбаева Д.Н., Кутимов К.С., Нурғали Д.А-Х., Макажанова Т.Х.</i> Об одном подходе к решению механических задач кинематики и динамики.....	2	95
<i>Жетписбаева Б.А., Жанкина Б.Ж.</i> Использование программы Hot Potatoes в самостоятельной работе студентов языковых специальностей вузов	1	24
<i>Жетписбаева Б.А., Китибаева А.К., Асылбек Т.Д.</i> Проблемы предметно-языкового интегрированного обучения в образовательных учреждениях	1	11
<i>Жетписбаева Б.А., Костина Е.А., Жанкина Б.Ж.</i> Использование подкастов в обучении иностранному языку студентов языковых специальностей вузов	2	19
<i>Жетписбаева Б.А., Смагулова Г.Ж.</i> К проблеме использования аутентичных аудио- и видеоматериалов в обучении иностранным языкам	2	10
<i>Жетписбаева Б.А., Шелестова Т.Ю.</i> Методическое сопровождение раннего обучения английскому языку: практика обучения в Казахстане.....	4	8
<i>Жубанова Б.Х.</i> О гендерно-чувствительном образовании: некоторые модели гендера.....	1	64
<i>Кисабекова Т.А., Жакупова А.Ж., Серик М., Богданова А.А.</i> Проектная технология как средство формирования ключевых компетенций в ходе учебного процесса	2	43
<i>Копжасарова У.И., Сарваниди Е.А., Махатова А.К.</i> Роль коммуникативных ситуаций в совершенствовании иноязычной устной речи учащихся	1	31
<i>Копжасарова У.И., Станчу Н., Мустафина А.С.</i> Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетенции студентов специальности «Международное право»	2	34
<i>Копжасарова У.И., Станчу Н., Оспанова В.А.</i> Использование пословиц на занятиях по иностранному языку	1	50
<i>Куанбаева Б.У., Шамбилова Г.К., Муратбекова А.А., Байниева К.Т.</i> Особенности создания системы уровневых задач по курсу физики в высших учебных заведениях.....	4	38
<i>Култанова Ж.М., Бородин Т.Л.</i> Развитие личностных и лингвистических способностей будущего учителя иностранного языка в процессе обучения.....	1	69
<i>Курман Н.Ж., Айтбаева Б.М.</i> Технология обучения казахскому языку в аспекте «языкознание – страноведение»	1	58
<i>Кусанова Б.Х., Утельбаева Г.У., Жуминова А.Б.</i> Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции магистрантов научно-педагогического профиля	3	53
<i>Макамбаев М.Б., Кервенов К.Е.</i> Образовательные средства информационно-коммуникационных технологий в совершенствовании обучения геометрии.....	2	48
<i>Мейрамова С.А.</i> Особенности формирования коммуникативно-ориентированной грамматической компетенции у студентов высших учебных заведений.....	3	15
<i>Мубараков А.М., Атаев Б.К., Мусайбеков Р.К.</i> Использование особенностей деятельности правого полушария мозга при решении геометрических задач	4	31
<i>Мусина Р.Т., Кейкин Е.К.</i> Цели и содержание преподавания экологического знания в общеобразовательных школах.....	1	76
<i>Мукунов К.С., Бодеев М.Т., Назарова Ю.М., Саликов Н.К.</i> Роль национальный борьбы казакша күрес в патриотическом воспитании студентов.....	1	44

<i>Оразбаева А.А.</i> Особенности использования робототехнических систем в учебном процессе	3	59
<i>Сагимбаев А.А., Есенгулов Ж.К., Бодиков С.</i> Концепция самообразования и его роль в подготовке будущих специалистов	2	69
<i>Самуратова Т.К.</i> Эффективность использования современных технологий на основе художественной культуры	2	63
<i>Саржанова Г.Б., Романенко С.В., Затынейко А.М.</i> Современные педагогические технологии в обучении и воспитании детей в дошкольных образовательных учреждениях	4	46
<i>Сергеева М.А., Яхина С.Б., Ахметжанов А.И.</i> О роли аутентичных аудио- и видеоматериалов в формировании иноязычной коммуникативной компетенции	3	71
<i>Стамгалиева Н.К.</i> Обучение иностранному языку на основе информационно-коммуникационных технологий	2	83
<i>Толеуханова Р.Ж., Шульгина-Таращук А.С., Ардашева М.В., Полупан К.Л.</i> Формирование умений по вычислению объемов геометрических тел	3	47

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

<i>Абдураева Г.Е., Торобеков Б.Т.</i> Об основных факторах, влияющих на дисбаланс спроса и предложения на рынке образовательных услуг высшего образования	3	105
<i>Абильдина С.К., Жакипбекова С.С., Айтжанова Р.М., Бейсембаева А.А., Айдарбекова К.А.</i> Сравнительный анализ понятийного аппарата инклюзивного образования	3	78
<i>Акбаева Г.Н., Садыкова А.Е., Аккерман Е.О.</i> Использование международных исследований в рамках обновленного содержания среднего образования Республики Казахстан	2	123
<i>Бейсембаева А.А.</i> Гуманистическая педагогика как ориентир в реализации духовно-нравственных качеств личности студента	2	105
<i>Беркимбаев К.М., Мутанова Д.Ю., Бейсембаева А.А., Тасова А.Б.</i> Интонация и техника речи будущих учителей английского языка	4	102
<i>Володина Е., Муликова С.А.</i> Современное высшее образование и направления его совершенствования	3	95
<i>Ворожбитова А.А., Исина Г.И.</i> Непрерывное лингвистическое образование как инновационная концептуальная платформа формирования речемыслительной культуры обучающихся и профессиональной переподготовки специалистов	1	91
<i>Жакиянова Ж.Г., Мусатаева М.Е.</i> Реализация дуального образования как технология подготовки бакалавров профессионального обучения в современных условиях вуза	3	117
<i>Жакиянова Ж.Г., Мусаханова К.Т.</i> Синдром эмоционального выгорания педагогов и его профилактика	2	147
<i>Жекибаева Б.А., Каирбекова Б.Д., Зобнина И.Е.</i> О статусе казахского, русского и английского языков в системе образования Республики Казахстан	2	110
<i>Жетписбаева Б.А.</i> О сущности понятия «CLIL-педагог»	4	57
<i>Жетписбаева Б.А., Жилбаев Ж.О., Есказинова Ж.А.</i> О некоторых проблемах обучения детей-оралманов: история вопроса	1	98
<i>Жетписбаева Б.А., Смагулова Г.Т., Стоянова А.П.</i> Непрерывность как качественная характеристика процесса полиязычного профессионального образования	1	81
<i>Жетписбаева Б.А., Шайхызада Ж.Г., Костина Е.А.</i> Формирование иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции как основного компонента профессиональной подготовки студентов в условиях полиязычного образования в Республике Казахстан	4	70
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Станчу Н., Есказинова Ж.А.</i> К вопросу обучения детей-репатриантов в Республике Казахстан	4	83
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Шаймерденова А.Г.</i> Методология патриотического воспитания школьников на основе ценностей «Мәңгілік Ел»: к разработке методологической базы исследования	4	95
<i>Ильсоева Б.И., Заркенова Л.С., Алиынбекова Г.К.</i> Информационные технологии и их значение в современной методике обучения	1	166
<i>Искакова Р.К., Ажигенова С.К., Зенгин Ж.</i> Новая система оценивания школьников в системе образования Казахстана	2	155
<i>Кадина Ж.З., Сатеева Б.С., Алибаева Н.А., Зенгин Ж.</i> Внедрение полиязычного образования в Казахстане: опыт и проблемы	1	178
<i>Казимова Д.А., Абдрашева Б.Ж., Баймуканова М.Т., Полупан К.Л., Мусатай Н.А.</i> Инновационные подходы при подготовке специалистов в условиях цифровизации образования	4	89

Казимова Д.А., Хасенова А.А. Формирование конкурентоспособного специалиста в области преподавания информатики в условиях обновления содержания образования	1	146
Калыбекова А.А., Айтжанова А.Б., Мусаханова Г.М. Муса Шорманов — исследователь Казахской степи.....	3	111
Кульгильдинова Т., Жумабекова Г. О методологической концепции иноязычного образования	1	157
Кульшарипова З.К., Жилбаев Ж.О., Каирбекова Б.Д. Проблемы макросоциетальной структуры современного сообщества, их связь и взаимообмен.....	1	140
Мукашева М.У., Жумагулова З.А. Об обучении программированию в общеобразовательных школах	3	130
Нургалиева С.А., Тулекова Г.М., Ксембаева С.К., Ганиева Э.С., Хаймулдина А.Ю. К вопросу о термине «поликультурная языковая личность»	3	124
Омирбаев С. Кредитно-подушевое финансирование высшего образования Казахстана: необходимость и механизм реализации	1	111
Оспанова Я.Н., Волкова Л.В. Динамика формирования социальной активности студенческой молодежи в деятельности общественных объединений вуза.....	1	128
Сарбасова К.А., Тажигулова Г.О., Ахметжанова Г.А. Особенности формирования информационно-методической компетентности будущих специалистов.....	4	78
Серикбаева А.Б., Копбалина С.С., Косыбаева У.А. Формативная оценка — инновационная система оценивания	2	132
Серік М., Карелхан Н. Использование цифровых образовательных ресурсов по кластеру параллельных вычислений в процессе обучения.....	4	64
Тлеужанова Г.К., Абдикерова Д.Е., Кшеневская У.Л. Модель разработки программы по иностранному языку для магистратуры неязыкового вуза.....	1	134
Тлеужанова Г.К., Кружкова Е.В., Джолданова Д.К., Альберти И.В., Безденежных Л.В. Формирование иноязычной коммуникативной компетенции студентов в условиях письменного электронного общения.....	2	117
Тлеужанова Г.К., Станчу Н., Тулеубаева Ш.К. Анализ реализации Государственной программы в области развития и функционирования языков в Казахстане (на примере региона Караганды).	1	118
Тойбекова Б.А., Торыбаева Ж.З., Нуридинова Г.А. Опыт организации коммуникативной деятельности школьника в процессе внеурочной работы.....	1	104
Тусупбекова Э., Тусупбеков Е., Ишанов П. Роль личностно-ориентированного отношения в формировании профессиональной культуры будущего специалиста.....	2	56
Тусупова А.К., Шелестова Т.Ю., Федосеева И.А. Игровая форма обучения детей дошкольного возраста как один из основных методов подготовки к школе	2	27
Уайханова М.А., Ушакова Н.М. Формирование ценностей у восьмиклассников на уроке английского языка	3	35
Увалиева С.К., Камалова Г.Б., Дамекова С.К., Корнилов В.С. Профильное обучение в системе общего среднего образования в Казахстане	1	150
Улжабаева А.Г., Ералинова Т.Е., Тажиев М. Использование предметно-языкового интегрированного обучения на неязыковых специальностях	3	66
Фазылова Л.С., Казимова Д.А., Жумагулова С.К., Дурмагамбетова А.Г. Использование в образовательном процессе программного обеспечения Adobe Premiere Pro CC.....	3	42
Хаджаева Ж.Б., Стамбекова А.С., Дринк Б. Методы и подходы в обучении языкам в контексте обновленного содержания образования	2	142
Шайхызада Ж.Г., Ергалиева М.Н., Маясарова М.А. Проблемы формирования исследовательской культуры будущих учителей иностранных языков	3	29
Шаптыгарин М.М. Методологические принципы развития технического творчества школьников ..	2	75
Шегирова Д.К., Жұмағұл Д.Ә., Михайлова Н.Б. Реализация активных методов обучения на уроках математики	3	23
Шкутина Л.А., Абильдина С.К., Данек Я., Рымханова А.Р. Инклюзивное образование в Японии в аспекте кадрового обеспечения.....	3	87
Шкутина Л.А., Данек Я., Санхаева А.Н., Маженова Р.Б. Сущность корпоративного управления в системе образования.....	3	8
Шульгина-Таращук А.С., Турдыбекова К.М. Организация мобильного обучения как новая технология в образовании	1	173

**Index of articles published
in the «Bulletin of the Karaganda University» in 2018 y.
«Pedagogy» Series**

№ p.

THEORY AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION AND TRAINING

<i>Abildina S., Aitghanova R., Kopbalina K.</i> Teachers' readiness to organize primary school age children research activities.....	1	17
<i>Abilgazyeva Zh.K.</i> The importance of mother tongue in teaching a foreign language in primary school	4	52
<i>Adilgazinov G.Z., Barabanova E.I., Zhakupov A.T.</i> On the results of diagnostics of the professional orientation of pupils in 9th grade schools in Astana	4	15
<i>Beisenbayeva A.M., Musina V.T.</i> Organization of pupils' research in primary school	1	37
<i>Danek Ya., Karmanova Zh.A., Abylaikhan S.M.</i> The use of methods and means in the formation of the moral culture of children of pre-school age	4	24
<i>Dopira R.I., Popova N.V.</i> Organization of project activity at the lessons of informatics	2	89
<i>Fazylova L.S., Kazimova D.A., Zhumagulova S.K., Durmagambetova A.G.</i> Use of the Adobe Premiere Pro CC software in education process	3	42
<i>Kissabekova P.A., Zhakupova A.Zh., Serik M., Bogdanova A.A.</i> Project technology as a means of forming key competencies in the educational process.....	2	43
<i>Kopzhasarova U.I., Sarvanidi Y.A., Makhatova A.K.</i> The role of communicative situations in improvement of students' foreign language speaking skills	1	31
<i>Kopzhasarova U.I., Stanciu N., Mustafina A.S.</i> Development of foreign professional communicative competence of students of the specialty «International Law»	2	34
<i>Kopzhasarova U.I., Stanciu N., Ospanova V.A.</i> The role of proverbs in the improvement of students' foreign language communicative skills	1	50
<i>Kuanbaeva B.U., Shambilova G.K., Muratbekova A.A., Bainiyeva K.T.</i> Features of creating a system of level problems on the course of physics in higher educational institutions	4	38
<i>Kultanova Zh.M., Borodina T.L.</i> Development of personal and linguistic abilities of future foreign language teacher in learning process	1	69
<i>Kurman N.J., Aitbayeva B.M.</i> Technology of teaching the kazakh language in the aspect of «linguistics – country studies»	1	58
<i>Kussanova B.H., Utelbayeva G.U., Zhuminova A.B.</i> The formation of postgraduate students' foreign language communicative competence	3	53
<i>Makambaev M.B., Kervenev K.E.</i> Educational facilities of informatively-communication technologies are in perfection of educating of geometry	2	48
<i>Meiramova S.A.</i> Peculiarities of formation of communicative-oriented grammatical competence in students of higher education	3	15
<i>Mubarakov A.M., Ataev B.K., Musaibekov R.K.</i> Using the right brain hemisphere features functions in solving geometric problems.....	4	31
<i>Muskunov K.S., Bodeyev M.T., Nazarova Yu.M., Salikov N.K.</i> The role of Kazakh wrestling in patriotic education of students	1	44
<i>Mussina R.T., Keikin E.K.</i> Purpose and content of comprehensive environmental education in schools.....	1	76
<i>Orazbayeva A.A.</i> Features of using robotics systems in educational process	3	59
<i>Sagimbaev A.A., Esengulov Zh.K., Bodikov S.</i> The concept of self-education and its part in training future specialists.....	2	69
<i>Samuratova T.K.</i> The efficiency of using the modern technologies on the basis of artistic culture.....	2	63
<i>Sarzhanova G.B., Romanenko S.V., Zatyneyko A.M.</i> Modern pedagogical technologies in training and education of children in preschool institutions	4	46
<i>Sergeyeva M.A., Yakhina S.B., Akhmetzhanov A.I.</i> On the role of authentic audio- and videomaterials in the formation of foreign language communicative competence	3	71
<i>Shaikhyzada Zh.G., Yergaliyeva M.N., Mayassarova M.A.</i> Problems of formation of research culture of future foreign languages teachers	3	29
<i>Shashtygarin M.M.</i> Methodological principles of development of schoolchildren's technical creativity.....	2	75

<i>Shegirova D.K., Zhumagul D.A., Mikhailova N.B.</i> Realization of active teaching methods in mathematics lessons.....	3	23
<i>Shkutina L.A., Danek J., Sankhayeva A.N., Mazhenova R.B.</i> The essence of corporate governance in the education system.....	3	8
<i>Stamgalieva N.K.</i> Training foreign language on the basis of information and communication technologies.....	2	83
<i>Toleuhanova R.Zh., Shulgina-Tarachshuk A.S., Ardasheva M.V., Polupan K.L.</i> Formation of skills to calculate the volumes of geometric bodies.....	3	47
<i>Tusupbekova E., Tusupbekov Ye., Ishanov P.</i> The role of the person-oriented relationship in the formation of the professional culture of the future specialist.....	2	56
<i>Tusupova A.K., Shelestova T.Y., Fedoseeva I.A.</i> Game form of teaching preschool children as one of the main methods of preparation for school.....	2	27
<i>Uaikhanova M.A., Ushakova N.M.</i> The eighth-form children's values formation in an English lesson.....	3	35
<i>Ulzhabayeva A.G., Yeralinova T.Y., Tajiev M.</i> The use of content and language integrated learning approach for non-linguistic specialties.....	3	66
<i>Yessenbayeva G.A., Yesbayeva D.N., Kutimov K.S., Nurgali D.A-H., Makazhanova T.Kh.</i> On one approach to solving of mechanical problems in kinematics and dynamics.....	2	95
<i>Zhetpisbayeva B.A., Kitbayeva A.K., Assylbek T.D.</i> Problem of content and language integrated learning in educational institution.....	1	11
<i>Zhetpisbayeva B.A., Kostina E.A., Zhankina B.Zh.</i> Using podcasting in foreign language teaching among students of language specialties.....	2	19
<i>Zhetpisbayeva B.A., Smagulova G.Zh.</i> To the problem of using authentic audio and video materials in teaching foreign languages.....	2	10
<i>Zhetpisbayeva B.A., Shelestova T.Y.</i> Methodical support of Early English language teaching: practice of education in Kazakhstan.....	4	8
<i>Zhetpisbayeva B.A., Zhankina B.Zh.</i> Implementation of Hot Potatoes program in the independent work of language major undergraduates.....	1	24
<i>Zhubanova B.Kh.</i> The relevant gender models: for gender sensitive education.....	1	64

TRADITIONS AND INNOVATIONS IN EDUCATION

<i>Abdurayeva G.E., Torobekov B.T.</i> On the main factors affecting the imbalance of supply and demand in the market of educational services of higher education.....	3	105
<i>Abildina S.K., Zhakipbekova S.S., Aitzhanova R.M., Beisembaeva A.A., Aidarbekova K.A.</i> Comparative analysis of the conceptual apparatus of inclusive education.....	3	78
<i>Akbayeva G.N., Sadykova A.Ye., Akkerman E.O.</i> The use of international studies within the framework of the updated content of secondary education of the Republic of Kazakhstan.....	2	123
<i>Beisembayeva A.A.</i> Humanistic pedagogic as an orienting point in the realization of student's moral and spiritual personality features.....	2	105
<i>Berkimbayev K.M., Mutanova D.Yu., Beisembayeva A.A., Tasova A.B.</i> Intonation and speech technique of future English language teachers.....	4	102
<i>Ilyassova B.I., Zarkenova L.S., Alshinbekova G.K.</i> Information technology and its importance in modern teaching methods.....	1	166
<i>Iskakova R.K., Azhigenova S.K., Zengin Zh.</i> A modern assessment of students in schools in the education system of Kazakhstan.....	2	155
<i>Kadina Zh.Z., Sateeva B.S., Alibayeva N.A., Zengin Zh.</i> Introduction of polylingual education in Kazakhstan: experience and problems.....	1	178
<i>Kalybekova A.A., Aitzhanova A.B., Musakhanova G.M.</i> Musa Shormanov — the researcher of the Kazakh steppe.....	3	111
<i>Kazimova D.A., Abdrasheva B.Zh., Baimukanova M.T., Polupan K.L., Musatai N.A.</i> Innovative approaches in training specialists in conditions of digitalization of education.....	4	89
<i>Kazimova D.A., Khassenova A.A.</i> Formation of a competitive specialist in the field of teaching computer science in the context of updating the content of education.....	1	146
<i>Khajayeva Zh.B., Stambekova A.S., Drink B.</i> Methods and approaches in teaching languages in the context of updated content of education.....	2	142
<i>Kulgildinova T., Zhumabekova G.</i> On the methodological concept of foreign language education.....	1	157

<i>Kulsharipova Z.K., Zhilbayev Zh.O., Kairbekova B.</i> Problems of macrosocietal structure of the contemporary community, their communication and interrelation.....	1	140
<i>Mukasheva M.U., Zhumagulova Z.A.</i> On teaching programming in secondary schools	3	130
<i>Nurgaliyeva S.A., Tulekova G.M., Ksembayeva S.K., Ganiyeva E.S., Khaimuldina A.Yu.</i> To the issue of the «multicultural linguistic personality» term.....	3	124
<i>Omirbayev S.</i> Credit and per capita higher education financing in Kazakhstan: necessity and methods of realization	1	111
<i>Ospanova Ya.N., Volkova L.V.</i> Dynamics of the formation of the socially active student youth in the activity of social associations of a higher educational establishment.....	1	128
<i>Sarbasova K.A., Tazhigulova G.O., Akhmetzhanova G.A.</i> Importance of forming information and methodological competence of future specialists	4	78
<i>Serik M., Karelkhan N.</i> The use of digital educational resources for a parallel computing cluster in the learning process	4	64
<i>Serikbaeva A.B., Kopbalina S.S., Kosybaeva U.A.</i> Active evaluation — an innovative assessment system ..	2	132
<i>Shkutina L.A., Abildina S.K., Danek J., Rymkhanova A.R.</i> Inclusive education in Japan in terms of staffing ..	3	87
<i>Shulgina-Tarachshuk A.S., Turdybekova K.M.</i> Organization of mobile learning as a new technology in education.....	1	173
<i>Tleuzhanova G.K., Abdikerova D.E., Kshenovskaya U.L.</i> Model of Foreign Language Syllabus for Master's Degree of Non-Linguistic Departments.....	1	134
<i>Tleuzhanova G.K., Kruzhkova Y.V., Dzholdanova D.K., Alberti I.V., Bezdenezhnykh L.V.</i> Communicative competence formation of students learning a foreign language based on written electronic communication	2	117
<i>Tleuzhanova G.K., Stanciu N., Tuleubayeva Sh.K.</i> The analysis of implementation of the state program in the field of development and functioning of languages in Kazakhstan (on the example of the region of Karaganda)	1	118
<i>Toibekova B.A., Toribayeva Zh.Z., Nuridinova G.A.</i> The experience of organizing pupils' communicative activity through extracurricular works.....	1	104
<i>Uvaliyeva S.K., Kamalova G.B., Damekova S.K., Kornilov V.S.</i> Industry-oriented education in the system of general secondary education in Kazakhstan	1	150
<i>Volodina E., Mulikova S.A.</i> Modern higher education and directions for its improvement.....	3	95
<i>Vorozhbitova A.A., Issina G.I.</i> Continuous linguistic rhetorical education as an innovative conceptual platform for forming speech-thinking culture of learners and professional retraining of specialists.....	1	91
<i>Zhakiyanova J.G., Musahanova K.T.</i> Syndrome of emotional burnout of teachers and its prevention	2	147
<i>Zhakiyanova Zh.G., Musatayeva M.Y.</i> Realization of dual education as a technology for training bachelor of professional training in modern conditions of the higher education.....	3	117
<i>Zhekibaeva B.A., Kairbekova B.D., Zobnina I.E.</i> On the status of the Kazakh, Russian and English languages in the education system of the Republic of Kazakhstan	2	110
<i>Zhetpisbayeva B.A.</i> The notion of «CLIL-teacher» concept.....	4	57
<i>Zhetpisbayeva B.A., Shaikhyzada Zh.G., Kostina E.A.</i> The conditions of forming students' foreign language professional-and-communicative competence as a main component of multilingual professional training in the Republic of Kazakhstan	4	70
<i>Zhetpisbayeva B.A., Smagulova G.T., Stoianova A.P.</i> Continuity as an attribute characteristic for the process of polylingual professional education	1	81
<i>Zhetpisbayeva B.A., Zhilbayev Zh.O., Eskazinova Zh.A.</i> On some education problems of children-oralmans: historical background.....	1	98
<i>Zhilbayev Zh.O., Syrymbetova L.S., N. Stanciu, Eskazinova Zh.A.</i> On the issue of educating repatriated children in the Republic of Kazakhstan.....	4	83
<i>Zhilbayev Zh.O., Syrymbetova L.S., Shaimerdenova A.G.</i> Methodology of patriotic education of school-children based on the values of «Mangilik El»: towards the development of a methodological base for research	4	95